

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Civilinės teisės ir civilinio proceso katedra**

Jurgos Kopūstaitės,
Neakivaizdinės studijų formos
IV kurso, Komerčinės teisės
studijų atšakos studentės

Magistro darbas

**Tėvystės (motinystės) nustatymo klausimai Lietuvos teismų
praktikoje**

Vadovas: Lekt. dr. S. Aviža

Recenzentas: Asist. G. Urbanavičiūtė

Vilnius 2009

TURINYS

IŽANGA	2
1. TĖVYSTĖS (MOTINYSTĖS) NUSTATYMAS KAIP VIENAS IŠ VAIKO KILMĖS NUSTATYMO BŪDŲ	5
1.1. Biologinė ir socialinė tėvystė: santykis bei tėvystės identiškumo apsauga	5
1.2. Vaiko kilmės nustatymo samprata ir būdai	9
1.3. Savanoriškas tėvystės pripažinimas ir vaiko kilmės nustatymas teismo sprendimu, jų tarpusavio ryšys	13
2 . TĖVYSTĖS (MOTINYSTĖS) NUSTATYMAS LIETUVOS TEISMŲ PRAKTIKOJE.....	18
2.1. Pozityvieji ginčai dėl tėvystės nustatymo	19
2.1.1. Tėvystės nustatymas vaiko tėvo pareiškimu: sąlygos, tvarka, teisinės pasekmės	19
2.1.2. Tėvystės nustatymas vaiko motinos, paties vaiko ar kitų asmenų pareiškimu: sąlygos, tvarka, teisinės pasekmės	23
2.2. Negatyvieji ginčai dėl tėvystės nustatymo, jų ypatumai.....	26
2.3. Balansas tarp vaiko teisės žinoti savo kilmę ir vaiko interesų apsaugos	30
2.4. Mirusio asmens tėvystės nustatymas teismų praktikoje	33
2.5. Motinystės nustatymas	36
2.6. Tėvystės (motinystės) nustatymo metodų rūšys ir jų teisinio vertinimo problemos	39
3 . TĖVYSTĖS (MOTINYSTĖS) NUGINČIJIMAS	45
3.1. Tėvystės (motinystės) prezumpcija, jos išimtys	45
3.2. Galimybės nuginčyti tėvystę (motinystę) įgyvendinimas Lietuvos teismų praktikoje	48
4. DIRBTINIO APVAISINIMO TEISINIO REGLAMENTAVIMO PROBLEMŲ	
IĖTAKA TĖVYSTĖS (MOTINYSTĖS) NUSTATYMUJ.....	54
IŠVADOS BEI PASIŪLYMAI	60
SANTRAUKA	63
THE SUMMARY	64
LITERATŪROS SĄRAŠAS	66

IŽANGA

Bendroji darbo charakteristika ir aktualumas. Biologinės tėvystės, priklausymo vienai ar kitai šeimai nustatymo klausimai visuomenei visuomet buvo labai aktualūs. Lietuvoje pirmosios instancijos teismuose 2006 metais išnagrinėtos 825, 2007 metais – 694, o 2008 metais – 684 tokio pobūdžio bylos. Nors dažniausiai ieškinius dėl tėvystės nustatymo pareiškia moterys, siekdamos teisiškai įtvirtinti vaiko kilmę iš tėvo ir prisiteisti išlaikymą vaikui, pastebima tendencija, kad teisės vadintis vaiko tėvu, auginti bei globoti vaiką siekia vis daugiau vyrų. Tą lemia tiek ekonominiai aspektai (valstybės parama vaikams auginančioms šeimoms), tiek išaugusi tėvystės (motinystės) socialinė vertė. Tais atvejais, kai ieškinius dėl tėvystės nustatymo pareiškia vaikai, taip pat pastebimas ekonominių paskatų vyravimas (siekis įgyti teisę į paveldėjimą ir pan.). Motinystės nustatymo bylos Lietuvos teismų praktikoje retos. Taip yra tiek dėl motinystės prezumpcijos principų *mater semper certa est* (motina žinoma visada) ir *mater est quam gestatio demonstrat* (motina yra ta, kuri pagimdė vaiką) taikymo, tiek dėl situacijų, kai neaišku, kuri iš moterų yra biologinė vaiko motina išskirtinumo (vaikų grobimo ar sukeitimo gimdymo namuose atvejai).

Tėvystės (motinystės) nustatymo institutas glaudžiai susijęs su vaiko kilmės nustatymo, tėvystės (motinystės) pripažinimo bei tėvystės (motinystės) nuginkijimo institutu. Šąsajos pasireiškia tuo, kad tėvystės (motinystės) nustatymas yra vienas iš vaiko kilmės nustatymo būdų; savanoriško tėvystės pripažinimo negalimumas dėl tam tikrų aplinkybių (laisvos valios trūkumo) yra sąlyga taikyti kitą vaiko kilmės nustatymo būdą – tėvystės nustatymą; tam tikrais atvejais nenuginčijus tėvystės, nėra teisinių galimybių jos nustatyti. Vis dėlto, mokslinėje literatūroje šie civilinės teisės institutai neanalizuoti kompleksiskai kartu su tėvystės (motinystės) nustatymo institutu.

Šiuo metu galiojantis Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas pakankamai aiškiai reglamentuoja tėvystės (motinystės) nustatymo sąlygas bei pagrindus, tačiau tėvystės (motinystės) nustatymo problemos atsiskleidžia teismų praktikoje. Kaip išspręsti biologinės ir socialinės tėvystės koliziją; kaip užtikrinti tėvystės identiškumo apsaugą; kokius sprendimus priimti, jei nuginkijus tėvystę (motinystę), nebus teisinių galimybių jos nustatyti ir susidarys tėvystės (motinystės) vakuumas; ar konkrečiu atveju nustačius tėvystę (motinystę) nebus pažeistas vaiko interesų apsaugos principas; kaip vertinti prieštarigus tėvystės (motinystės) buvimą patvirtinančius (paneigiančius) įrodymus, kai šalys dėl tam tikrų aplinkybių atsisako atlikti medicininę ekspertizę tėvystei (motinystei)

nustatyti – tai tik nedidelė dalis problemų, su kuriomis susiduria teismai, nagrinėdami tėvystės (motinystės) nustatymo bylas.

Tyrimo objektas – tėvystės (motinystės) nustatymo institutas civilinėje teisėje bei praktinės problemos, su kuriomis susiduria teismai, nagrinėdami tėvystės (motinystės) nustatymo bylas.

Tyrimo dalykas – Lietuvos civilinės teisės įstatymai ir poįstatyminiai teisės aktai, reglamentuojantys tėvystės (motinystės) nustatymą, mokslinė literatūra, Lietuvos teismų praktika, nagrinėjant tokio pobūdžio bylas bei Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija.

Darbo tikslai yra kuo detaliau paaiškinti tėvystės (motinystės) nustatymo pagrindus, sąlygas, tvarką, atskleisti šio civilinės teisės instituto santykį su vaiko kilmės nustatymo, tėvystės (motinystės) pripažinimo bei tėvystės (motinystės) nuginčijimo institutais, identifikuoti Lietuvos teismų praktikoje kylančias problemas, nagrinėjant tėvystės (motinystės) nustatymo bylas, pasiūlyti galimus jų sprendimo būdus.

Tyrimo uždaviniai:

1) atskleisti tėvystės (motinystės) nustatymo sampratą ir atriboti ją nuo vaiko kilmės nustatymo sampratos;

2) išsamiai išanalizuoti tėvystės (motinystės) nustatymo sąlygas, pagrindus ir tvarką;

3) detaliai aptarti praktines problemas, iškylančias teismams nagrinėjant tėvystės (motinystės) nustatymo bylas;

4) išanalizuoti tėvystės (motinystės) nustatymo instituto santykį su kitais civilinės teisės institutais (vaiko kilmės nustatymu, tėvystės (motinystės) pripažinimu bei tėvystės (motinystės) nuginčijimu);

5) įvertinti Lietuvos teismų praktikos bei Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos teigiamus bei neigiamus pavyzdžius.

Tyrimo šaltiniai ir metodai. Tyrimo šaltiniais tapo Lietuvos įstatymai bei poįstatyminiai teisės aktai, jų oficialūs išaiškinimai, praktinė civilinių bylų medžiaga bei Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija, civilinės teisės klausimus analizuojanti mokslinė literatūra, žiniasklaidos pranešimai, statistikos duomenys.

Tyrimas atliktas taikant istorinį – genetinį, loginį, sisteminės analizės ir kitus metodus. Darbe aprašyta 39 pavyzdžiai iš Lietuvos teismų praktikos ir 11 Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos pavyzdžių.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įžanga, 4 skyriai ir išvados bei pasiūlymai. Darbo pabaigoje pateikiamas naudotos literatūros sąrašas.

Pirmajame darbo skyriuje analizuojamas tėvystės (motinystės) nustatymas vaiko kilmės nustatymo instituto kontekste, aptariamas vaiko kilmės nustatymo būdų tarpusavio ryšys, ypač didelį dėmesį skiriant tėvystės nustatymo ir savanoriško tėvystės pripažinimo santykiui. Taip pat šiame skyriuje nagrinėjama biologinės ir socialinės tėvystės kolizija bei aptariama tėvystės identiškumo apsaugos svarba.

Antrasis skyrius skirtas tėvystės (motinystės) nustatymo Lietuvos teismų praktikoje problemoms. Jame analizuojami tiek pozityviųjų, tiek negatyviųjų ginčų dėl tėvystės (motinystės) nustatymo pavyzdžiai, aptariant tėvystės (motinystės) nustatymo sąlygas, tvarką bei pasekmes. Be to, atskirai, atsižvelgiant į problemų specifiką, nagrinėjami motinystės nustatymo klausimai Lietuvos teismų praktikoje, analizuojamas balanso užtikrinimas tarp vaiko teisės žinoti savo kilmę ir jo interesų apsaugos, taip pat nagrinėjama, kokie metodai taikomi, nustatant tėvystę (motinystę) bei kokios problemos iškyla teismams vertinant tėvystę (motinystę) pagrindžiančią arba paneigiančią įrodomąją informaciją.

Trečiasis šio darbo skyrius skirtas aptarti tėvystės (motinystės) nustatymo instituto santykį su tėvystės (motinystės) nuginkijimo institutu.

Ketvirtajame skyriuje analizuojama dirbtinio apvaisinimo teisinio reglamentavimo problemų įtaka tėvystės (motinystės) nustatymui, aptariant vaiko, pradėto dirbtinio apvaisinimo būdu, teisės žinoti savo kilmę įgyvendinimą, taip pat užsienio teisės taikymą iš dirbtinio apvaisinimo fakto atsiradusiems santykiams bei tėvystės nustatymo klausimus, kai vienas iš dirbtinio apvaisinimo būdu pradėto vaiko tėvų yra pasikeitęs lytis.

1. TĒVYSTĒS (MOTINYSTĒS) NUSTATYMAS KAIP VIENAS IŠ VAIKO KILMĒS NUSTATYMO BŪDŲ

1.1. Biologinė ir socialinė tėvystė: santykis bei tėvystės identiškumo apsauga

Dabartinis lietuvių kalbos žodynas žodį *tėvystė* apibrėžia kaip buvimą tėvu, tėvo (tėvu) pareigas¹. Sąvoka taikoma tiek biologinei, tiek socialinei tėvystei, šių tėvystės formų skirtumai joje neatskleidžiami. Pažymėtina, kad nors kiekvienas vaikas turi du biologinius tėvus (tėvą ir motiną), nemaža dalis vaikų auga šeimose, kuriose biologinė ir socialinė tėvystė nesutampa – tėvų vaidmenį atlieka su vaiku kraujo ryšiais nesusiję asmenys – biologinio tėvo (motinos) sutuoktinis (sugyventinis), įmotė (įtėvis). Tokia (socialinė) tėvystė faktiškai atitinka tikrąją (biologinę) tėvystę, tačiau šios sąvokos nėra identiškos. Biologinė tėvystė reiškia kraujo ryšį tarp vaiko ir jo tėvų. Socialinės tėvystės atveju tokio ryšio nėra, tačiau jokių būdu negalima daryti išvados, kad biologinė tėvystė (motinystė) vertingesnė už socialinę. Vaikas, dėl tam tikrų priežasčių negalintis augti su savo biologiniais tėvais, turi teisę į alternatyvią šeimą. Nepaisant to, šeimai, kurioje biologinė ir socialinė tėvystė sutampa, valstybė teikia prioritetą. Tokio pobūdžio šeimai prioritetą teikiamas ir visuomenės vertybių sistemoje.

Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvos Respublikos Konstitucijos² 38 straipsnio 2 dalyje nurodoma, kad valstybė globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę. Čia nedaroma skirtumo tarp biologinės ir socialinės tėvystės. Šiuo metu galiojantis Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas³ (toliau – LR CK) prioritetą teikia biologinei tėvystei. Tokia išvada darytina iš LR CK 3.148 straipsnio 1 dalies, įtvirtinančios išskirtinę mokslinių įrodymų (ekspertizių įrodyti giminystės ryšį išvadų) vietą kitų tėvystės nustatymo pagrindų sistemoje. Be to, minėto straipsnio 2 dalyje nurodoma, kad atsakovui atsisakius ekspertizės, teismas, atsižvelgdamas į bylos aplinkybes, tokį atsisakymą gali įvertinti kaip tėvystės įrodymą. Atkreiptinas dėmesys ir į LR CK 3.151 straipsnio 1 dalį, suteikiančią teisę pareikšti ieškinį dėl tėvystės nuginkijimo asmeniui, laikančiam save vaiko tėvu, nors vaiko gimimo liudijime kaip tėvas nurodytas kitas asmuo.

Paanalizavus Lietuvos teismų praktiką, taip pat pastebėtinas biologinės tėvystės prioritetą socialinės tėvystės atžvilgiu. Lietuvos Aukščiausiasis teismas yra nurodęs, kad siejant tėvystės nustatymo klausimą su vaiko kilmės nustatymu, akivaizdu, kad šių teisės normų paskirtis – nustatyti biologinius vaiko tėvus. Esant ginčui dėl vaiko kilmės,

¹ Lietuvių kalbos žodynas. T. XVI. Vilnius, 1995. P. 152.

² Valstybės žinios, 1992. Nr. 33-1014.

³ Valstybės žinios, 2000. Nr. 74-2262.

pirmenybė teikiama biologiniams tėvams⁴. Tarptautinės teisės normos pakeitė tėvystės nustatymo ir nuginkijimo pagrindus bei suteikė prioritetą moksliniams įrodymams. Vaiko teisė, kiek tai įmanoma, žinoti savo tėvus pirmiausia reiškia vaiko, ypač nesantuokinio, teisę žinoti savo biologinius tėvus⁵. Vaiko interesai – turėti aiškų teisinį statusą šeimoje, įgyvendinti teisę augti ir gyventi biologinėje šeimoje..., todėl ieškovo reikalavimas gražinti vaiką į biologinę šeimą yra teisėtas savo tėvystės teisės įgyvendinimas⁶.

Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos 7 straipsnis įtvirtina vaiko teisę, kiek tai įmanoma, žinoti savo tėvus. 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – Konvencija) 8 straipsnio 1 dalis įtvirtina kiekvieno asmens, taip pat ir vaiko, teisę į tai, kad būtų gerbiamas jo privatus ir šeimos gyvenimas, o to paties straipsnio 2 dalyje nurodoma, kad valstybės institucijos neturi teisės apriboti naudojimosi šiomis teisėmis, išskyrus įstatymų nustatytus atvejus. *Johansen v. Norway* ir *Olsson v. Sweden* bylose Europos Žmogaus Teisių Teismas pažymėjo, kad vaiko ir tėvų tarpusavio ryšys yra vertybė, saugoma Konvencijos 8 straipsnyje. Tėvo (motinos) ir vaiko buvimas kartu yra esminė šeimos gyvenimo sudedamoji dalis. Biologinės šeimos tarpusavio santykiai negali būti nutraukti dėl vaiko perdavimo viešajai globai. Tačiau vis dėlto turi būti nustatoma teisinga pusiausvyra tarp vaiko intereso likti viešojoje globoje ir tėvų intereso būti kartu su savo vaiku. Sprendžiant šį uždavinį ypatinga svarba teikiama geriausiems vaiko interesams, kurie, priklausomai nuo jų prigimties ir rimtumo, gali būti viršesni už tėvų interesus. Tais atvejais, kai bendravimas su tikraisiais tėvais galėtų pakenkti vaiko interesams ar apribotų teises, turi būti ieškoma teisingos pusiausvyros⁷.

Tai ne vieninteliai atvejai Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje, kai prioritetas suteikiamas ne biologinei, bet socialinei tėvystei. *Soderback v. Sweden* byloje buvo sprendžiama biologinės ir socialinės tėvystės santykio problema įvaikinimo atveju. Teismas konstatavo, kad biologinis vaiko tėvas niekada negyveno kartu nei su vaiku, nei su vaiko motina. Reti kontaktai su vaiku visiškai nutrūko biologinei vaiko motinai sudarius santuoką su kitu vyru ir šiam kreipusis į teismą dėl vaiko įvaikinimo. Nors biologinis vaiko tėvas prieštaravo ir kreipėsi į socialines institucijas, prašydamas užtikrinti jam galimybę bendrauti su vaiku, pagal Švedijos įstatymus tai nebuvo esminė kliūtis įvaikinimui. Europos Žmogaus Teisių Teismas konstatavo, kad įvaikinimu buvo

⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. lapkričio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1073/2001.

⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. birželio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-860/2002.

⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. sausio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-105/2001.

⁷ Europos Žmogaus Teisių Teismo 1996 m. rugpjūčio 7 d. sprendimas byloje Nr. 17383/90 *Johansen v. Norway* ir 1988 m. kovo 24 d. sprendimas byloje Nr. 10465/83 *Olsson v. Sweden*.

siekiami teisėtų tikslų – apsaugoti vaiko teises, o ryšys tarp vaiko ir jo biologinio tėvo buvo itin silpnas ir nepastovus, dėl šios priežasties biologinio tėvo teisė į pagarbą šeimos gyvenimui apribota teisėtai. Įvaikinimo padariniai nepripažinti neproporcingais biologinio tėvo teisės į šeimos gyvenimo gerbimą suvaržymui⁸.

Būtina pažymėti, kad Europos Žmogaus Teisių Teismas visais atvejais pasilieka sau teisę kiekvienu konkrečiu atveju situaciją vertinti individualiai. Nors Konvencijos 8 straipsnio 1 dalyje yra kalbama apie teisę į pagarbą „šeimos gyvenimui“, „šeimos gyvenimas“ šio Teismo praktikoje suvokiamas plačiau nei santuokos pagrindu sukurti santykiai ir gali apimti kitus ryšius, kylančius tiek vaiko tėvams gyvenant kartu nesusituokus, tiek ir visai negyvenant kartu. Darytina išvada, kad vien biologinė tėvystė (biologinis tėvo ir vaiko ryšys) ne visais atvejais leidžia daryti išvada, kad egzistuoja šeimos gyvenimas, kurio apsaugą užtikrina Konvencijos 8 straipsnis. Ir net kai vaiko ir jo biologinio tėvo ryšys atitinka šeimos gyvenimo sampratą, jis nėra saugomas besąlygiškai – lemiamu faktoriumi yra vaiko interesai.

Lietuvos teismai, nagrinėdami civilines bylas, susijusias su biologine ir socialine tėvyste, taip pat turėtų lemiamu veiksniumi laikyti vaiko interesus. Tai aktualu ne tik tais atvejais, kai vaiko gimimas yra moters išžagavimo arba kraujomaišos pasekmė, bet visada, kai iš konkrečioje byloje nustatytų aplinkybių visumos tampa akivaizdu, jog socialinei tėvystei turi būti suteiktas prioritetas biologinės tėvystės atžvilgiu. Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvos teismai vis dažniau (tačiau vis dar ne kiekvienu atveju) atsižvelgia į Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką, priimdami sprendimus. Pateiksime pavyzdį.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija, nagrinėdama Šiaulių miesto savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos skyriaus prašymą neterminuotai apriboti tėvų valdžią V. D. ir A. D., analizavo Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką ir pripažino, kad turi būti nustatyta teisinga pusiausvyra tarp vaiko intereso likti viešojoje globoje ir tėvų intereso būti kartu su vaiku. Ypatingas dėmesys skiriamas geriausiems vaiko interesams, kurie, priklausomai nuo jų prigimties ir rimtumo, gali būti viršesni už tėvų interesus. Tais atvejais, kai bendravimas su tikraisiais tėvais galėtų pakenkti vaiko interesams ar apribotų teises, turi būti ieškoma teisingos pusiausvyros⁹.

Šioje byloje teismas įvertino tokias aplinkybes kaip visišką minėtų vaikų V. D. ir A. D. biologinių tėvų nesirūpinimą vaikais, neskyrimą lėšų jų išlaikymui, nesidomėjimą vaikų gyvenimu ir nedalyvavimą jame. Teismas pabrėžė, kad nors užtikrinant geriausius

⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismo 1998 m. spalio 28 d. sprendimas byloje Nr. 24484/94 *Soderback v. Sweden*.

⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. gegužės 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-209/2008.

vaiko interesus negali būti besąlygiškai paneigta biologinių tėvų teisė turėti galimybes bendrauti su vaiku, tačiau biologinių tėvų ir vaiko, kuris tam tikrą laiką gyveno globėjų šeimoje, santykių atnaujinimas reikalauja pasiruošimo, aktyvaus ir supratingo visų suinteresuotų asmenų bendradarbiavimo.

Panašūs argumentai buvo taikomi Europos Žmogaus Teisių Teismui nagrinėjant *Eriksson v. Sweden* bylą. Teismas pabrėžė, kad šeimos išskyrimas yra labai rimto pobūdžio apribojimas, kuris turi būti pagrįstas pakankamai protingais ir svarbiais vertinimais, atsižvelgiant į vaiko interesus. Vaiko perdavimas viešajai globai besąlygiškai nereiškia biologinės šeimos tarpusavio santykių nutraukimo. Laikinosios globos taikymo atvejai turėtų būti suderinti su pagrindiniu tikslu – suvienyti biologinius tėvus ir vaiką, jei tuo nepažeidžiami vaiko interesai¹⁰.

Biologinės ir socialinės tėvystės santykis yra glaudžiai susijęs su tėvystės identiškumo apsaugos problema. Tėvystės identiškumas suprantamas kaip tėvystės fakto tikrumas, pripažinimas fakto, kad konkretus asmuo yra konkretaus vaiko tėvas. Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvos Respublikos Konstitucija įpareigoja valstybę teikti apsaugą tiek šeimai kaip visumai, tiek atskiriems šeimą sudarantiems individams (38 straipsnio 2 ir 4 dalys bei 39 straipsnis).

Pritartume autoriams, kurie teigia, jog sprendžiant tėvystės identiškumo klausimą, valstybės intervencija turi būti mažesnė, o jos ribos platesnės, nei vaikų auklėjimo sferoje. Labai svarbu, kad valstybėje funkcionuojanti teisinė sistema užtikrintų, kad tėvystės identiškumas būtų neginčytinas: daugiausia dėmesio turėtų būti teikiama tėvystės identiškumo faktui nustatyti bei jo apsaugai¹¹. Minėtoje mokslinėje literatūroje nurodoma, kad valstybės veiksmai tėvystės identiškumo apsaugos sferoje turėtų pasireikšti šiomis esminėmis kryptimis: 1) visišku ar daliniu tėvystės identiškumo ar atskirų jo komponentų apribojimu (dalinis tėvystės identiškumo apribojimas įtvirtintas LR CK 3.179 – 3.184 straipsniuose, reglamentuojančiuose tėvystės (motinystės) teisių apribojimą ir vaikų atskyrimą nuo tėvų); 2) valstybė turi teisę nustatyti tam tikras tėvystės identiškumą reglamentuojančias normas, kuriomis remdamiesi asmenys gali daryti individualius susitarimus; 3) valstybė turi išimtinę kompetenciją spręsti ginčus dėl tėvystės identiškumo. Visomis šiomis kryptimis siekiama užtikrinti teisingą ir efektyvų tėvystės ginčų sprendimą, apsaugant tiek vaiko, tiek visų suinteresuotų šalių teises. Nesant

¹⁰ Europos Žmogaus Teisių Teismo 1989 m. birželio 22 d. sprendimas byloje Nr. 11375/85 *Eriksson v. Sweden*.

¹¹ BUSS, E. Parental Rights. *Virginia: Law Review*. 2002, Vol. 88(3). P. 655; SAGATYS, G. Biologinės ir faktinės tėvystės santykio problema ir vaiko teisės. *Jurisprudencija*, 2003. Nr. 37 (29). P. 97 – 98.

galimybės išlaikyti pusiausvyros tarp suinteresuotų asmenų teisių apsaugos ir vaiko interesų apsaugojimo, prioritetas turėtų būti teikiamas vaiko interesų užtikrinimui.

Tėvystės identiškumas įgyvendinamas (įgyja teisinę reikšmę) vaiko kilmės nustatymo institute, kuris bus aptartas sekančiame šio darbo poskyryje.

1.2. Vaiko kilmės nustatymo samprata ir būdai

Vaiko kilmė yra suprantama kaip vaiko gimimas iš konkrečių tėvų. Nustatant vaiko kilmę siekiama įteisinti giminystės ryšius. Juridinis tėvų ir vaikų teisinių šeimos santykių atsiradimo pagrindas yra vaiko kilmės iš tėvų patvirtinimas įstatymų nustatyta tvarka. Vaiko kilmė iš konkrečių asmenų yra juridinis faktas, sukeltas šiems asmenims įstatymais numatytas teises ir pareigas¹². LR CK 3.173 straipsnio 2 dalyje taip pat nurodoma, kad vaiko kilme yra grindžiamos vaiko ir tėvų tarpusavio teisės ir pareigos. Pažymėtina, kad vaiko kilmė iš konkrečių asmenų tampa juridiniu faktu, keliančiu šiems asmenims įstatymais numatytas teises ir pareigas, tik tada, kai vaiko kilmės faktą patvirtina kompetentingos valstybinės institucijos. Lietuvos Respublikoje vaiko kilmę patvirtina civilinės metrikacijos įstaigoje įrašytas gimimo įrašas ir jo pagrindu išduotas gimimo liudijimas. Atkreiptinas dėmesys, kad gimimo liudijimas ne tik patvirtina vaiko kilmę iš konkrečių tėvų. Remiantis šiuo dokumentu įrodinėjama giminystė ir jos laipsniai.

LR CK 3.173 straipsnio 3 dalyje nurodoma, kad vaiko iš tėvų kilmė patvirtinama nuo vaiko gimimo dienos. Būtent nuo šios datos kyta su vaiko iš tėvų kilme susijusios, įstatymų nustatytos teisės ir pareigos. LR CK 3.173 straipsnio 3 dalies nuostata reiškia, kad vaiko kilmės iš tėvų patvirtinimas nesiejamas nei su vaiko gimimo įrašo padarymo data, nei su teismų sprendimų, nustatančių tėvystę (motinystę) įsiteisėjimo data. Toks teisinis reglamentavimas visiškai atitinka 1975 m. Europos Tarybos konvencijos „Dėl nesantuokinių vaikų teisinio statuso“ 2 straipsnį, kuriame nurodoma, kad kiekvieno nesantuokinio vaiko atveju motinystė nustatoma remiantis tik vaiko gimimo faktu. Vienintelė taisyklės, kad vaiko kilmė patvirtinama nuo jo gimimo dienos, išimtis yra įvaikinimas. Įvaikintojai vaiko tėvais laikomi nuo teismo sprendimo įvaikinti įsiteisėjimo dienos. Tai reglamentuoja LR CK 3.227 straipsnio 1 dalis.

Mokslinėje literatūroje išreiškiamos skirtingos nuomonės dėl teisinių santykių tarp vaiko ir jo tėvų atsiradimo. Vieni autoriai teigia, kad tokio pobūdžio teisiniams santykiams atsirasti reikia dviejų juridinių faktų – vaiko kilmės iš tėvų (kraujo ryšio) ir

¹² RASIMAVIČIUS, P. Tarybinė šeimos teisė. Vilnius, 1981. P. 121.

šio fakto užregistravimo civilinės metrikacijos įstaigoje¹³. Kiti autoriai mano, kad šių dviejų juridinių faktų pakanka tik tam, jog atsirastų tarpusavio teisės ir pareigos tarp vaiko ir jo motinos. Tarpusavio teisių ir pareigų atsiradimui tarp vaiko ir jo tėvo būtinas trečiasis juridinis faktas – vaiko motinos ir jo tėvo santuoka¹⁴. Nenorėtume pritarti antrajai grupei autorių, kadangi pagal Lietuvos Respublikos įstatymus santuoka nėra būtina tam, kad tarp vaiko ir jo tėvo atsirastų tarpusavio teisės ir pareigos. Be to, pripažįstant vien santuokoje gimusių vaikų ir jų tėvų tarpusavio teises ir pareigas, būtų pažeisti tarptautinių teisės aktų, tokių kaip mūsų jau minėtos 1975 m. Europos Tarybos konvencijos „Dėl nesantuokinių vaikų teisinio statuso“, reikalavimai. Minėtos Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje nurodoma, kad nesantuokinio vaiko tėvas ir motina turi tokias pačias pareigas išlaikyti vaiką, kaip ir jei jis būtų gimęs santuokoje.

Norėtume pažymėti, kad vaiko kilmės nustatymas kaip juridinė kategorija apima ne tik teisinio ryšio tarp vaiko ir konkrečių asmenų patvirtinimo, bet ir jo paneigimo galimybę. Vaiko kilmės nustatymas turi būti suvokiamas dinamiškai, kaip procesas, kurio metu šeimos teisiniai santykiai gali tiek atsirasti, tiek ir nutrūkti. Teisės mokslinėje literatūroje yra pateikta išsami, mūsų paminėtus aspektus apimanti vaiko kilmės nustatymo samprata, kuri išsamiai atskleidžia šio civilinės teisės instituto esmę, tikslus ir teises pasekmes: vaiko kilmės nustatymas yra tėvystės (motinystės) nustatymas arba nuginkijimas, siekiant nustatyti ar paneigti vaiko kilmės iš konkrečių asmenų (motinos ar tėvo) juridinį faktą, dėl kurio atsiranda, pasikeičia arba pasibaigia vaiko ir šių asmenų teisės bei pareigos¹⁵.

Analogiškais argumentais remiasi ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, priimdamas nutartis, susijusias su tėvystės nustatymo bei tėvystės nuginkijimo klausimais. Nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-239 Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pabrėžė, kad vaiko ir tėvų tarpusavio teisės bei pareigos grindžiamos vaiko kilme, t. y., vaiko gimimu iš konkrečių tėvų. Įvykus biologiniam vaiko gimimui, vaiko ir tėvų tarpusavio teisiniai santykiai dar neatsiranda. Vaiko iš tėvų kilmė su ja susijusių, įstatymuose nustatytų teisių ir pareigų atsiradimą lemia tik patvirtinta įstatyme nustatyta tvarka. Sąlyga vaiko kilmei iš motinos nustatyti yra įstatyme nustatyta tvarka patvirtintas faktas, jog moteris yra biologinė vaiko motina. Tuo tarpu vaiko kilmei iš tėvo nustatyti fiziologinis aspektas, t. y., ar registruojamas kaip vaiko tėvas vyras yra biologinis vaiko tėvas, nesiaiškinamas. Bendrasis principas vaiko kilmei iš tėvo nustatyti yra teisinė

¹³ KUDRIAVCEV, O. Pravovyje otnošenije meždu roditeliami i detmi. Charkov, 1975. P. 10.

¹⁴ ČERVIAKOV, K. Ustanovlenije otcovstva I prekraščeniije roditelskich obiazannostei. Saratov, 1972. P. 50.

¹⁵ SAGATYS, G. Vaiko teisė į šeimos ryšius. Vilnius, 2006. P. 81 – 82.

tėvystės prezumpcija, pagal kurią, jei vaiką pagimdė susituokusi motina, kaip vaiko tėvas gimimo įrašė įrašomas vaiko motinos sutuoktinis¹⁶.

Pagal Lietuvos Respublikos teisės aktus galimos dvi alternatyvios vaiko kilmės nustatymo rūšys: administracinė ir teisminė. Administracinė vaiko kilmės nustatymo tvarka vaiko kilmės nustatymo klausimą išsprendžia taikiai, be teismo įsikišimo. Be to, vaiko kilmės nustatymo būdai skirstomi pagal vaiko kilmės nustatymo procese dalyvaujančių subjektų valios išraišką. Vadovaujantis šiuo kriterijumi, išskiriami šie vaiko kilmės nustatymo būdai: 1) teisinė tėvystės (motinystės) prezumpcija; 2) savanoriškas tėvystės pripažinimas ir 3) vaiko kilmės nustatymas teismo sprendimu. Aptarsime kiekvieną iš jų¹⁷.

Teisinė tėvystės (motinystės) prezumpcija. Teisine prezumpcija laikoma įstatyme nurodyta tam tikrų faktų, aplinkybių egzistavimo prielaida, esant tam tikrų kitų faktų¹⁸. Teisinė tėvystės (motinystės) prezumpcija apima atvejus, kai vaiko kilmė iš konkrečios moters ir (ar) konkretaus vyro nustatoma neatsižvelgiant į jų valią, vadovaujantis tam tikromis biologinėmis bei teisinėmis prielaidomis.

Vaiko kilmė tiek iš susituokusios, tiek iš nesusituokusios motinos nustatoma administracine tvarka, civilinės metrikacijos įstaigai vaiko gimimo įrašė įrašant moterį vaiko motina, remiantis medicinos įstaigos arba gydytojų konsultacinės komisijos išduotu pažymėjimu apie vaiko gimimą (LR CK 3.139 straipsnis). Tokio pobūdžio teisinis reglamentavimas leidžia daryti išvadą, kad vaiko kilmė iš motinos Lietuvos teisėje suvokiama biologine prasme. Galimi atvejai, kai vaiką pagimdžiusi moteris nėra jo biologinė motina (surogatinė motinystė), tačiau Lietuvoje kaip ir daugelyje kitų Europos valstybių susitarimai dėl surogatinės motinystės nėra teisėti (arba įstatymiškai uždrausti, arba nereglamentuojami).

Teisinė tėvystės prezumpcija istoriškai kilo iš senovės romėnų teisės ir buvo laikoma viena iš stipriausių teisinių prezumpcijų. Teisinė tėvystės prezumpcija skambėjo taip: „kiekvienas vaikas, gimęs santuokoje, yra teisėtas vaiko motinos sutuoktinio vaikas“. Pagal LR CK 3.140 straipsnio 1 dalį, vaiko motinos sutuoktinio tėvystės prezumpcija grindžiama santuokos sudarymo įregistravimo faktu. Nereikalaujama pateikti jokių papildomų įrodymų nei iš vaiko motinos, nei iš jos sutuoktinio. Pažymėtina, kad teisinė tėvystės prezumpcija taikoma tiek tais atvejais, kai vaikas pradėtas iki santuokos sudarymo, tiek tais, kai vaikas gimsta po santuokos pripažinimo negaliojančia, santuokos

¹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. liepos 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-239/2009.

¹⁷ Savanoriškam tėvystės pripažinimui ir vaiko kilmės nustatymui teismo sprendimu skirtas sekantis šio darbo poskyris, todėl juos aptarsime tik pačiais bendriausiais bruožais.

¹⁸ MIKELĖNAS, V. Civilinis procesas. T. I. Vilnius, 1997. P. 319.

nutraukimo ar po motinos sutuoktinio mirties, tiek tais, kai vaiką pagimdo motina, sudariusi naują santuoką. Keliama vienintelė sąlyga – vaikas turi gimti praėjus ne daugiau kaip trims šimtams dienų nuo gyvenimo skyrium pradžios, santuokos pripažinimo negaliojančia, santuokos nutraukimo ar vaiko motinos sutuoktinio mirties. Jei vaiko motina sudaro naują santuoką, naujas sutuoktinis laikomas vaiko tėvu ir tais atvejais, jei nuo ankstesnės santuokos pabaigos nepraėjo trys šimtai dienų.

Pažymėtina, kad vaiko kilmės iš tėvo nustatymo teisinės sąlygos skiriasi nuo vaiko kilmės iš motinos nustatymo sąlygų. Kadangi vaiką išnešioja ir pagimdo moteris, vaiko kilmė iš motinos nustatoma remiantis faktu, kad vaikas gimė iš moters fiziologiniu požiūriu. Vaiko kilmė iš tėvo fiziologiniu požiūriu nenustatoma. Tais atvejais, kai kyla abejonių dėl vaiko biologinės kilmės iš tėvo, vaiko gimimo įrašė nurodyti tėvo duomenys gali būti nugincyti teismine tvarka, o tėvystė nustatyta vadovaujantis tėvystės pripažinimo pareiškimu arba teismo sprendimu.

Europos Žmogaus Teisių Teismas yra pažymėjęs, kad siekdamas užtikrinti teisinį šeimos teisinių santykių tikrumą ir saugumą, valstybės pagrindai taiko bendrąją prezumpciją, pagal kurią vedęs vyras yra laikomas sutuoktinės vaikų tėvu, o šios prezumpcijos paneigimas galimas tik esant rimtam pagrindui. Tačiau visiškai pateisinama, kai nacionaliniai teismai, spręsdami klausimą dėl biologinio fakto nustatymo, laiko vaiko ir šeimos, kurioje jis gyvena, interesus prioritetiniais¹⁹. Šioje byloje Teismas atmetė pareiškėjo argumentą, kad biologinio tėvo ir vaiko ryšio apsaugos reikšmė nusveria būtinybę ginti socialinį šeimos institutą.

Savanoriškas tėvystės pripažinimas. Toks vaiko kilmės nustatymo būdas galimas tiek gimus vaikui, tiek prieš jo gimimą. Asmuo, save laikantis vaiko tėvu, išreiškia valią pripažinti vaiką savo sūnumi arba dukra, o vaiko motina duoda sutikimą pripažinti jo tėvystę. Darytina išvada, kad savanoriškas pripažinimas kaip vaiko kilmės nustatymo būdas taikytinas vaiko kilmei iš tėvo nustatyti. Galiojantys įstatymai savanoriškam tėvystės pripažinimui kelia tik dvi sąlygas: 1) vaikas turi būti gimęs arba pradėtas (negalima savanoriškai pripažinti būsimų vaikų tėvystę, jei moteris dar nesilaukia) ir 2) išreikšta bendra vaiko motinos ir savanoriškai tėvystę pripažįstančio vyro valia. Tokia valia negali būti išreikšta prievarta, todėl LR CK 3.143 straipsnio 4 dalyje numatyta galimybė atšaukti pareiškimą dėl savanoriško tėvystės pripažinimo. Tą galima padaryti tiek kartu, tiek atskirai, dėl pačių įvairiausių motyvų, kurių Civilinės metrikacijos įstaiga neprivalo patikrinti.

¹⁹ Europos Žmogaus Teisių Teismo 1999 m. gruodžio 29 d. sprendimas byloje Nr. 27110/95 *Nylund v. Finland*.

Vaiko kilmės nustatymas teismo sprendimu. Šiam vaiko kilmės nustatymo būdui nepakanka aiškiai išreikštos subjektų valios, jų apsisprendimą visais atvejais privalo patvirtinti kompetentinga institucija – teismas. Vadovaujantis LR CK, teismine tvarka vaiko kilmė nustatoma šiais atvejais: 1) kai vaikas gimsta nesusituokusiai motinai ir jo tėvystė nepripažinta (3.146 str. 1 d.); 2) duomenys apie tėvą vaiko gimimo įrašė yra nugincyti (3.146 str. 2 d.); 3) vaiko gimimo įrašė nėra duomenų apie jo motiną (3.139 str. 4 d.) ir 4) vaiko gimimo įrašė tėvų ar vieno iš jų duomenys neteisingi (3.149 str.).

1.3. Savanoriškas tėvystės pripažinimas ir vaiko kilmės nustatymas teismo sprendimu, jų tarpusavio ryšys

Vadovaujantis LR CK nuostatomis, savanoriškam tėvystės pripažinimui keliamos dvi esminės sąlygos: vaiko, kurio tėvystė pripažįstama, egzistavimas ir laisva tėvystę pripažįstančio vyro ir vaiko motinos valia. Aptarsime kiekvieną iš jų.

Savanoriškas tėvystės pripažinimas negalimas planuojamų, būsimų vaikų atžvilgiu. Vaikas, kurio tėvystė pripažįstama, turi egzistuoti realybėje. Įstatymas nustato galimybę savanoriškai pripažinti tėvystę dar negimusio, tačiau jau pradėto vaiko atžvilgiu. Tokiais atvejais paduodant pareiškimą dėl tėvystės pripažinimo, būtina pateikti medicinos įstaigos išduotą pažymą apie nėštumą. Įstatymas nenustato, nuo kurio nėštumo laikotarpio atsiranda teisė savanoriškai pripažinti būsimo vaiko tėvystę, todėl darytina išvada, kad tą galima padaryti nuo pirmųjų nėštumo dienų, jei tik yra nėštumo faktą patvirtinanti medicinos įstaigos išduota pažyma. Atkreiptinas dėmesys, kad tėvystės pripažinimas iki vaiko gimimo galimas tik tada, jei yra aplinkybių, dėl kurių vaikui gimus nebus galima paduoti pareiškimo dėl tėvystės pripažinimo (pvz., vyras, laikantis save vaiko tėvu, ketina ilgam išvykti į užsienį ir pan.). LR CK nepateikia aplinkybių, kurioms egzistuojant atsiranda teisė pateikti pareiškimą dėl dar negimusio vaiko tėvystės pripažinimo, sąrašo. Manytume, kad nereikėtų riboti asmenų teisės pripažinti dar negimusio vaiko tėvystę tam tikrų aplinkybių egzistavimu, juo labiau, kad iki vaiko gimimo aplinkybės gali pasikeisti, be to, kyla sunkumų nustatant, ar aplinkybės tikrai egzistuoja (asmenys gali tik planuoti imtis tam tikrų veiksmų ar priimti tam tikrus sprendimus), todėl siūlytina keisti LR CK 3.143 straipsnio 1 dalį ir neriboti galimybės pateikti pareiškimą dėl būsimo vaiko tėvystės pripažinimo aplinkybių, dėl kurių galbūt nebus galima pateikti tokio pareiškimo vaikui gimus, egzistavimu.

Įstatymas nenustato senaties terminų tėvystės pripažinimui. Dėl šios priežasties galima pripažinti tėvystę tiek neseniai gimusių, nepilnamečių vaikų, tiek ir pilnamečių,

jau turinčių savo vaikų asmenų atžvilgiu. Senaties terminų taikymo išimtimi tėvystės pripažinimui siekiama nustatyti kiekvieno vaiko kilmę iš tėvo, kiek tai įmanoma. Atkreiptinas dėmesys, kad vaikui, sulaukusiam dešimties metų amžiaus, įstatymas suteikia teisę išreikšti nuomonę dėl tėvystės jo atžvilgiu pripažinimo (LR CK 3.142 straipsnio 2 dalis). Šia nuostata siekiama užtikrinti vaiko teisę ginti savo interesus bei įgyvendinama 1989 m. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos²⁰ 12 straipsnio 2 dalies nuostata, pagal kurią per bet kurį teisminį ar administracinį nagrinėjimą nacionalinių įstatymų nustatyta tvarka vaiko nuomonė su kuo susijusiais klausimais turi būti išklaudyta.

Savanoriškai tėvystę pripažįstančio vyro amžiui apribojimai netaikomi, tačiau tais atvejais, kai tėvystę pripažįstantis asmuo yra nepilnametis, reikalaujama jo tėvų, globėjų ar rūpintojų rašytinio sutikimo. Jei tėvai, globėjai ar rūpintojai tokio sutikimo neduoda, nepilnametis, kuriam yra suėję 14 metų, gali kreiptis į teismą dėl leidimo registruoti tėvystės pripažinimą be tėvų, globėjo ar rūpintojo sutikimo.

Antroji būtina sąlyga savanoriškam tėvystės pripažinimui yra laisvą vaiką pripažįstančio vyro ir biologinės vaiko motinos valia. Numanomo vaiko tėvo laisvos valios trūkumas yra aplinkybė, kuriai esant savanoriškas tėvystės pripažinimas neįmanomas ir tėvystė gali būti nustatyta tik teismo sprendimu. Vaiko motinos laisvos valios trūkumą vertinti sudėtingiau. Jei motinos valia neišreikšta dėl objektyvių priežasčių (vaiko motina mirusi, neveiksni ar dėl kitų priežasčių (išvykimo iš šalies, sunkios ligos ir pan.) negali paduoti pareiškimo pripažinti tėvystę su vaiko tėvu), vaiko kilmei iš tėvo nustatyti savanoriško tėvystės pripažinimo būdu pakanka asmens, laikančio save vaiko tėvu pareiškimo. Šį pareiškimą patvirtina teismas supaprastinto proceso tvarka. Tais atvejais, kai vaiko motinos valia patvirtinti vaiko kilmę iš tėvo neišreiškiama dėl subjektyvių, asmeninių priežasčių, savanoriškas tėvystės pripažinimas kaip vaiko kilmės nustatymo būdas neįmanomas. Tokiu atveju vaiko kilmę iš tėvo galima nustatyti tik teismo sprendimu, išnagrinėjus ginčą ieškinio teiseną.

Negalima pamiršti ir vaiko (sulaukusio 10 metų amžiaus) teisės išreikšti savo valią dėl savanoriško tėvystės pripažinimo. Jeigu vaikas nesutinka, kad būtų pripažinta tėvystė, savanoriškas tėvystės pripažinimas negalimas ir tėvystė gali būti nustatyta tik teismo tvarka, pateikus ieškinį dėl tėvystės nustatymo.

Kaip matome, savanoriško tėvystės pripažinimo negalimumas dėl tam tikrų aplinkybių (laisvos valios trūkumo) yra sąlyga taikyti kitą vaiko kilmės nustatymo būdą –

²⁰ Ratifikuota 1995 m. liepos 3 d. Lietuvos Respublikos įstatymu Nr. I-983 // Valstybės žinios, 1995. Nr. 60-1501.

vaiko kilmės nustatymą teismo sprendimu. Šiam būdui įgyvendinti šalių laisvos valios nepakanka, ją turi patvirtinti teismas. Pateiksime pavyzdį dėl vaiko kilmės nustatymo teismo sprendimu, esant numanomo vaiko tėvo laisvos valios trūkumui.

Ieškovė M. R. kreipėsi į Plungės rajono apylinkės teismą, prašydama nustatyti, kad atsakovas V. R. yra jos dukters I. R. tėvas. Vaiko gimimo metu tiek ieškovė, tiek atsakovas buvo santuokoje ir turėjo savo šeimas. Atsakovas tėvystės neneigė, prisidėjo prie vaiko išlaikymo, tačiau oficialiai vaiką pripažinti atsisakė. Nors atsakovas atsisakė atlikti medicininę ekspertizę, teismas atsakovo tėvystę pripažino, vadovaudamasis liudytojų parodymais apie artimus jo ir ieškovės santykius, bendravimą su vaiku ir nuolatinį paramos vaikui teikimą.

Tiek apeliacinės, tiek kasacinės instancijos teismas šį sprendimą paliko nepakeistą²¹.

Vaiko kilmės nustatymas teismo sprendimu visais atvejais siejamas su aiškiai išreikšta subjektų valia (tačiau ne bendra ir tarpusavyje suderinta), kuri, priklausomai nuo jų procesinės padėties bei ginčo dėl vaiko kilmės rūšies, gali būti nukreipta tiek į teisinio vaiko ir tėvo (motinos) ryšio sukūrimą, tiek į jo panaikinimą²². Aptarsime LR CK nustatytus atvejus, kuriems esant vaiko kilmė nustatoma teismo sprendimu.

Vaikas gimsta nesusituokusiai motinai ir jo tėvystė nėra pripažinta (LR CK 3.146 str. 1 d.). Tai dažniausiai teismų praktikoje pasitaikantis vaiko kilmės nustatymo teismo sprendimu atvejis. Tokiu būdu nustatant vaiko tėvystę, būtina sąlyga yra ta, kad vaikas gimtų nesusituokusiai motinai. Motina, kurios santuoka prieš vaikui gimstant buvo registruota, laikoma nesusituokusia tais atvejais, kai po santuokos pabaigos arba teismo sprendimo dėl reparacijos įsiteisėjimo yra praėję trys šimtai dienų. Be to, vaiko gimimo įrašė neturi būti nurodyti tėvo duomenys. Šių sąlygų vaiko kilmės nustatymui teismo sprendimu nepakanka. Būtina, kad kiltų asmenų, turinčių teisę nustatyti vaiko kilmę iš tėvo ne teismo tvarka, ginčas. Atkreiptinas dėmesys, kad ginčyti gali ne tik vaiko motina ar numanomas vaiko tėvas, bet ir nepilnamečio, laikančio save vaiko tėvu, tėvai, globėjas, rūpintojas ar ribotai veiksnus vyro rūpintojas. Jei ginčo nėra, vaiko kilmė iš tėvo nustatoma remiantis tėvystės pripažinimo pareiškimu.

Kauno miesto apylinkės teismas 2008 m. vasario 14 d. sprendimu tenkino ieškovės prašymą nustatyti, kad atsakovas yra jo sūnaus T. S. tėvas. Ieškovė su atsakovu gyveno nesusituokę ir jiems gimė sūnus, kurio tėvystę oficialiai pripažinti atsakovas atsisakė. Apeliacinės ir kasacinės instancijos teismai pirmosios instancijos teismo sprendimo dalį

²¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. sausio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-64/2001.

²² Cit. op. 15. P. 89.

dėl tėvystės pripažinimo paliko nepakeistą. Kasacinės instancijos teismas, nagrinėdamas šią bylą, nurodė, kad nesantuokinio vaiko tėvas ir motina turi tokias pačias pareigas išlaikyti vaiką, kaip ir jei jis būtų gimęs santuokoje²³.

Duomenys apie tėvą vaiko gimimo įrašė nuginčijami (LR CK 3.146 str. 2 d.). Tais atvejais, kai asmenys, turintys teisę kreiptis dėl tėvystės nustatymo, mano, kad tėvo duomenys vaiko gimimo įrašė neatitinka tikrosios biologinės vaiko kilmės ir siekia nustatyti vaiko tėvystę, visų pirma būtina nuginčyti tėvo duomenis vaiko gimimo įrašė. Tik šiuos duomenis panaikinus, atsiranda galimybė kreiptis į teismą dėl tėvystės nustatymo. Pažymėtina, kad nuginčijus susituokusios motinos vyro tėvystę ir nesant ginčo dėl tėvystės nustatymo, vaiko kilmė nustatoma ne ginčo tvarka, remiantis tėvystės pripažinimo pareiškimu. Vaiko kilmė iš tėvo ieškinio tvarka nustatoma tik kilus ginčui dėl tėvystės. Norėtume pabrėžti, kad būtina skirti duomenų apie tėvą vaiko gimimo įrašė nuginčijimą nuo neteisingų vaiko gimimo įrašo duomenų ištaisymo. LR CK 3.313 straipsnyje nurodoma, kad civilinės būklės aktų įrašus esant pakankamam pagrindui ištaiso civilinės metrikacijos įstaigos. Atitinkamais dokumentais įrodžius, kad vaiko gimimo įrašė įsivėlė klaida, Civilinės metrikacijos taisyklių nustatyta tvarka duomenys vaiko gimimo įrašė ištaisomi arba gimimo įrašas papildomas trūkstamais duomenimis.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pabrėžęs, kad būtina skirti, ar ieškinio dalyką sudaro reikalavimai paneigti vaiko kilmę iš tam tikro asmens ir pripažinti jo kilmę iš kito asmens (t. y., tėvystės nuginčijimas ir nustatymas), ar reikalavimai dėl neteisingumo civilinės būklės akto įrašė nustatymo ir klaidos ištaisymo²⁴.

Vaiko gimimo įrašė nėra duomenų apie jo motiną (LR CK 3.139 str. 4 d.). Mokslinėje literatūroje nurodoma, kad tokia situacija gali susidaryti dviem atvejais: 1) vaikui gimus motina nebuvo nustatyta (vaikas rastas) arba vaiką pagimdžiusi moteris neturi dokumentų ir dėl to vaiko gimimo įrašė bei gimimo liudijime nėra duomenų apie motiną; 2) motinystė nuginčijama teismo sprendimu, gimimo įrašė motinos duomenys išbraukiami, o išduotame gimimo liudijime duomenų apie vaiko motiną nėra (tokios situacijos susidaro vaiko pagrobimo ar vaiko supainiojimo gimdymo įstaigoje atvejais)²⁵. Pirmuoju atveju civilinės metrikacijos įstaigoje padarius vaiko gimimo įrašą galima iš karto kreiptis į teismą ir prašyti nustatyti motinystę. Antruoju atveju teismo tvarka turi

²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. gruodžio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-569/2008.

²⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. balandžio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-406/2001.

²⁵ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Vilnius, 2002. P. 265 – 266.

būti nugincyti motinos duomenys, nurodyti vaiko gimimo įrašė, ir tik tada atsiranda galimybė kreiptis į teismą, prašant nustatyti motinystę.

Vaiko gimimo įrašė nurodyti neteisingi tėvų arba vieno iš jų duomenys (LR CK 3.149 str.). Kol teismo tvarka nėra pripažįstama, kad vaiko gimimo įrašė nurodyti neteisingi tėvų duomenys, asmenys, nurodyti vaiko gimimo įrašė kaip tėvai, jais laikomi nuo pat vaiko gimimo. Atkreiptinas dėmesys, kad duomenų vaiko gimimo įrašė apie jo motiną ar tėvą, įrašytų remiantis įsiteisėjusiu ir galutiniu teismo sprendimu, nugincyti negalima. Teismo sprendimas turi būti įsiteisėjęs ir vėliau nepanaikintas. Panaikinus teismo sprendimą dėl motinystės ar tėvystės nustatymo, iš naujo pateikti ieškinį dėl motinystės ar tėvystės nugincyjimo nereikia. Tokiu atveju motinos ar tėvo duomenis iš vaiko gimimo įrašo išbraukia civilinės metrikacijos įstaigų darbuotojai.

2. TĒVYSTĒS (MOTINYSTĒS) NUSTATYMAS LIETUVOS TEISMŲ PRAKTIKOJE

Įvairiose šalyse atlikti tyrimai patvirtina, kad didelė dalis vaikų nėra vyrų, kuriuos jis laiko savo tėvais, palikuonys. Lietuvoje tokio pobūdžio tyrimai nebuvo atlikti, tačiau biologinės tėvystės, priklausymo vienai ar kitai šeimai bei daugelis su paveldėjimu (turtiniu ir biologiniu) susijusių klausimų yra aktualūs visose valstybėse. Sąvoka *vaiko kilmės nustatymas* Lietuvoje neretai tapatinama su sąvoka *tėvystės nustatymas*, nors pastaroji yra siauresnė ir apima situacijas, kuriose aktyviai veikia tik viena santykio šalis – vaiko motina²⁶. Nenorėtume sutikti su šiuo požiūriu, kadangi tiek Vakarų Europos valstybėse, tiek ir Lietuvoje pastebima tendencija, kad teisės vadintis vaiko tėvu, auginti bei globoti vaiką siekia vis daugiau vyrų. Mokslinėje literatūroje išreiškiama nuomonė, kad tokį vyrų aktyvumą, siekiant nustatyti tėvystę, didėjimą lemia įvairios priežastys: santuokų skaičiaus mažėjimas ir didėjimas porų, gyvenančių be oficialaus santykių įforminimo, skaičiaus; ekonominiai aspektai (valstybės parama vaikus auginančioms šeimoms), išaugusi tėvystės (motinystės) socialinė vertė²⁷.

Šioje darbo dalyje analizuosime tiek tėvystės, tiek motinystės nustatymo klausimus Lietuvos teismų praktikoje, t. y. aptarsime vaiko kilmės tiek iš tėvo, tiek iš motinos nustatymą teismo sprendimu, todėl sąvoką *tėvystės (motinystės) nustatymas* vartosime sąvokos *vaiko kilmės (tiek iš tėvo, tiek iš motinos) nustatymas teismo sprendimu* prasme.

Norėtume pažymėti, kad dėl tėvystės (motinystės) nustatymo kylančius ginčus galima skirstyti į pozityviusius ir negatyviusius. Pozityviaisiais ginčiais siekiama teisinėmis priemonėmis išspręsti tėvystės (motinystės) kolizijos klausimą. Tokio pobūdžio ginčai kyla tais atvejais, kai teisinio vaiko tėvo arba motinos statuso siekia daugiau negu vienas asmuo, arba kai siekiama nuginčyti vaiko gimimo liudijime esantį tėvystės (motinystės) įrašą. Negatyvieji ginčai dėl vaiko tėvystės (motinystės) nustatymo kyla tais atvejais, kai vaikas teisiškai turi tik vieną arba neturi nei vieno iš tėvų, o spėjamas vaiko tėvas (motina) nesutinka pripažinti tėvystės (motinystės) fakto.

Pozityviusius ginčus dėl tėvystės nustatymo šiame darbe skirstysime pagal tai, kuri šalis inicijuoja teisminį tėvystės (motinystės) nustatymo procesą – vaiko tėvas ar vaiko motina, pats vaikas, kiti suinteresuoti asmenys.

²⁶ Cit. op.15. P. 91.

²⁷ ABER, L. J., MAYNARD R. A. Effects of welfare reform on teenage parents and their children [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009-10-30]. Prieiga per internetą: <http://www.futureofchildren.org/usr_doc/vol5no2ART5.pdf>

2.1. Pozityvieji ginčai dėl tėvystės nustatymo

2.1.1. Tėvystės nustatymas vaiko tėvo pareiškimu: sąlygos, tvarka, teisinės pasekmės

Pozityvieji ginčai dėl tėvystės nustatymo dažniausiai kyla tais atvejais, kai vaiko gilimo liudijime esantis įrašas apie jo tėvus neatitinka biologinės tikrovės. Beveik klasikinis atvejis būtų toks: moteris, gyvenanti santuokoje, pagimdo vaiką nuo kito vyro, kuris kreipiasi į teismą dėl vaiko motinos sutuoktinio tėvystės, nustatytos santuokos prezumpcijos pagrindu, nuginkijimo ir tikrosios (biologinės) tėvystės vaiko atžvilgiu nustatymo. Pažymėtina, kad teismų sprendimai tokio pobūdžio situacijose skiriasi priklausomai nuo to, ar vaiko motina ir toliau gyvena su sutuoktiniu, kuris sąmoningai prisiima vaiko tėvo vaidmenį (neretai net ir žinodamas, jog nėra biologinis gimusio vaiko tėvas) ir užmezga glaudų ryšį su vaiku, ar ji faktiškai su sutuoktiniu negyvena (nors skyrybos teisiškai neiformintos), o sutuoktinis nieko nežino nei apie gimusį vaiką, nei apie jo įrašymą vaiko tėvu vaiko gimimo liudijime.

Svarbiausias pozityviųjų ginčų dėl tėvystės nustatymo tikslas – išspręsti tėvystės daugėto problemą, t. y., nustatyti vieną asmenį, kuriam suteikiamas teisinis vaiko tėvo statusas. Pažymėtina, kad nagrinėjant pozityviuosius ginčus dėl tėvystės nustatymo neretai iškyla biologinės ir socialinės tėvystės santykio problema ir teismai negali apriboti tokio pobūdžio ginčų sprendimo vien tik nustatymu, kas yra tikrasis (biologinis) vaiko tėvas. Būtina spręsti, kuris asmuo labiausiai tinkamas būti vaiko tėvu. Biologinei tėvystei negali būti suteikiamas besąlygiškas prioritetas socialinės tėvystės atžvilgiu. Lemiamą įtaką sprendimo priėmimui turi turėti vaiko interesai.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konsultacijoje „Dėl kai kurių Civilinio proceso kodekso, Civilinio kodekso ir Piniginės socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymo normų taikymo“ yra išaiškinęs, kad vaiko tėvą patvirtina gimimo įrašas ir gimimo įrašo pagrindu išduotas gimimo liudijimas. Esant įstatyme įtvirtintai vaiko kilmės iš konkrečių asmenų (tėvo, motinos) fakto nustatymo ir įregistravimo tvarkai, juridinis faktas, kad vaiko tėvas nežinomas, ar vaikas neturi tėvo, negali būti nustatomas²⁸.

LR CK 3.147 straipsnio 1 dalyje nurodoma, kad vyras, laikantis save vaiko tėvu, gali pareikšti ieškinį dėl tėvystės nustatymo tais atvejais, jei vaikas gimė nesusituokusiai motinai ar duomenys apie tėvą vaiko gimimo įrašė yra nuginkyti. Biologinio vaiko tėvo

²⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. gruodžio 12 d. konsultacija Nr. A3-95.

teise nustatyti vaiko kilmę iš tėvo yra ginama ne tik biologinio tėvo teisė vykdyti pareigas savo vaikui, bet ir vaiko teisė nuo pat gimimo žinoti, kas yra jo tėvai. Vyras, laikantis save vaiko tėvu, byloje dėl tėvystės nustatymo ieškinio tvarka yra ieškovas tais atvejais, kai jo tėvystės nepripažįsta vaiko motina, pats vaikas, kuriam yra suėję dešimt metų, taip pat nepilnamečio vaiko globėjas (rūpintojas), jeigu vaiko motina yra mirusi.

Pateiksime pavyzdžių iš teismų praktikos.

Ieškovas M. V. pateikė ieškinį, prašydamas nustatyti jo tėvystę atsakovės J. G. dukters D. G. atžvilgiu. Ieškovas nurodė, kad su atsakove palaikė šeimininius santykius, tačiau nebuvo sudarę santuokos. Gimus dukrai, ieškovas dukros gimimo liudijime nebuvo kaip jos tėvas, nes tuo metu atsakovė jau gyveno su kitu vyru ir atsisakė ieškovą nurodyti kaip gimusio vaiko tėvą. Teismas ieškovo prašymą tenkino, vadovaudamasis liudytojų parodymais apie bendrą ieškovo ir atsakovės gyvenimą, jo santykius su gimusia dukra bei tuo, jog atsakovė neginčijo, jog jos dukros biologinis tėvas yra atsakovas²⁹.

Šiuo atveju teismui nekilo didesnių problemų nustatinėjant ieškovo tėvystę.

Ieškovas A. M. kreipėsi į Šiaulių rajono apylinkės teismą, prašydamas panaikinti D. M. gimimo liudijime įrašą, patvirtinantį jo tėvystę. Savo prašymą ieškovas argumentavo tuo, kad pablogėjęs jo ir nepilnamečio vaiko D. M. motinos santykiams, ji ieškovui pareiškė, kad jis nėra biologinis jos vaiko tėvas. Teismas tenkino ieškovo prašymą, o apeliacinės instancijos teismas pirmosios instancijos teismo sprendimą paliko nepakeistą³⁰.

Šioje byloje įdomūs ir teigiamai vertintini apeliacinės instancijos teismo samprotavimai. Apeliacinės instancijos teismas nurodė, kad esant tėvystės daugetui, būtina vadovautis tiek tarptautinėje, tiek nacionalinėje teisėje įtvirtintu prioritetinės vaiko teisių apsaugos ir gynimo principu, pagal kurį imantis bet kokių veiksmų, susijusių su vaiku, jo teisėmis ir interesais, svarbiausia yra tai, kad kiekvienas atliekamas veiksmas ar priimamas sprendimas atitiktų vaiko interesus. Kilus klausimui dėl duomenų apie tėvą vaiko gimimo įrašė nuginčijimo, turi būti siekiama užtikrinti, kad vaikas neliktų be tėvo. Teismas teisingai pabrėžė, kad tėvystė yra teisinis tėvo ir vaiko ryšys, reiškiantis socialinį ir teisinį jų ryšio pripažinimą. Kiekvienu atveju labai svarbu nustatyti, kokie yra susiklostę santykiai tarp vaiko ir tėvo, tėvo santykį su vaiku ir požiūrį į jį. Ir nors vaiko interesai, sprendžiant visus su juo susijusius klausimus, laikytini pirmaeiliais, jie negali

²⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. rugsėjo 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1003/2002.

³⁰ Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. rugsėjo 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-305-267.

nustelbti kitų suinteresuotų šalių, visų pirma tėvų (tiek biologinių, tiek faktinių) teisių ir teisėtų interesų.

Europos Tarybos Šeimos teisės ekspertų komiteto parengtoje Baltojoje knygoje „Dėl tėvystės nustatymo ir jos teisinių padarinių principų“ pabrėžiama, kad vaiko interesai visuomet apima dvi esmines sąlygas: 1) tėvystės (motinystės) nustatymą iš karto po vaiko gimimo ir 2) nustatytosios tėvystės (motinystės) stabilumą. Šiame dokumente taip pat atkreipiamas dėmesys į tai, kad nustatant tėvystę (motinystę), gali būti svarbūs ir kiti interesai, visų pirma šeimos, kurioje vaikas auga, ir visos visuomenės. Dėl šios priežasties tėvystės (motinystės) nustatymo principai privalo išlaikyti teisingą balansą tarp „biologinės tiesos“, atspindinčios biologinę ir genetinę tėvystę, ir „socialinės tėvystės“, atspindinčios faktines aplinkybes, su kuo vaikas gyvena ir kas juo rūpinasi³¹.

2009 m. liepos 10 d. nutartyje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, nagrinėdamas tėvystės nuginčijimo ir tėvystės nustatymo klausimus, nurodė, kad įvykus biologiniam vaiko gimimui, vaiko ir tėvų tarpusavio teisiniai santykiai dar neatsiranda. Vaiko iš tėvų kilmė su ja susijusių, įstatymuose nustatytų teisių ir pareigų atsiradimą lemia tik patvirtinta įstatyme nustatyta tvarka. Įvykus gimimo faktui, sukuriančiam tėvų ir vaikų biologinę kraujo giminystę, tėvai įgyja tik biologinę, t. y., prigimtinę pareigą išlaikyti savo vaiką, kurios negalima priversti vykdyti teismine tvarka. Teisinė prievolė teikti išlaikymą ir materialiai rūpintis savo vaiku atsiranda tik tėvams, kurių tėvystė (motinystė) įforminta įstatyme nustatyta tvarka³². Šioje nutartyje išdėstyti argumentai leidžia daryti išvadą, kad kai teisinis vaiko kilmės iš tėvo konstatavimas neatitinka biologinės vaiko kilmės iš tėvo, t. y., vaiko motinos sutuoktinis vaiko gimimo įrašė įrašytas kaip vaiko tėvas, nėra biologinis šio vaiko tėvas, jis nėra ir subjektas, kuriam pagal galiojančius įstatymus kyla atitinkamos teisės ir pareigos iš tėvystės teisinių santykių.

Ieškovas, kreipdamasis į teismą nurodė, kad jis yra E. V. K. sūnaus A. K. tėvas. Tą patvirtino Valstybinės teismo medicinos tarnybos prie LR Sveikatos apsaugos ministerijos DNR tyrimo išvada. Ieškovo tėvystę pripažino ir E. V. K. motina, kuri kartu pareiškė ieškinį dėl įrašo apie tėvą vaiko gimimo liudijime nuginčijimo ir faktinio vaiko tėvystės nustatymo. Vaiko gimimo įrašė kaip tėvas buvo nurodytas vaiko E. V. K. motinos sutuoktinis D. K., kuris šioje byloje įtrauktas atsakovu.

³¹ “White paper” On Principles Concerning the Establishment and Legal Consequences of Parentage. CJ-FA. Strasbourg, 2002. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009-11-02]. Prieiga per internetą:<<http://www.legal.coe.int/family>>

³² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. liepos 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-239/2009.

*Atsakovas D. K. su ieškiniu nesutiko ir nurodė, kad vaiko E. V. K. kilmė buvo nustatyta įstatymų nurodyta tvarka. Jis savo tėvystės neginčijo ir nurodė, kad laiko E. V. K. savo vaiku, nepaisant abejonių dėl jo biologinės kilmės*³³.

Nagrinęjant šią bylą iškilo klausimas dėl to, kas turi teisę kreiptis į teismą dėl vaiko gimimo įrašė nurodytų duomenų apie vaiko tėvą nuginčijimo ir tėvystės nustatymo. Anksčiau panašaus pobūdžio byloje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas buvo konstatavęs, kad „...ginčyti tėvystę gali tik asmuo, įrašytas vaiko tėvu. Kadangi atsakovas ieškovės vaiko tėvu nėra įrašytas, nurodytuoju pagrindu jis neturi teisės ginčyti tėvystės...“³⁴. Nesutiktume su tokia praktika ir pritartume Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimui aukščiau minėtoje byloje, kad ieškinį dėl vaiko gimimo įrašė esančių duomenų apie tėvą nuginčijimo gali pateikti ne tik asmuo, gimimo įrašė nurodytas kaip tėvas, bet ir faktinis vaiko tėvas, kuris dėl tam tikrų aplinkybių nebuvo įrašytas vaiko tėvu. Tokią išvadą Lietuvos Aukščiausiasis Teismas padarė, atsižvelgdamas į 1975 m. Europos Konvencijos „Dėl nesantuokinių vaikų teisinio statuso“ 5 straipsnį, pagal kurį pagrindas tėvystei patvirtinti yra moksliniai įrodymai, kuriais paneigiama ar patvirtinama tėvystė.

Pažymėtina, kad įrašai oficialiuose dokumentuose, taip pat ir gimimo liudijimuose, turi teisingai atspindėti reikšmingus duomenis, kuriuos jie pažymi. Gimimo liudijime ne tik konstatuojamas asmens gimimo faktas tam tikru laiku, bet ir pateikiamos žinios apie jo tėvus, gimimo vietą. Gimimo liudijimas patvirtina juridinius faktus: asmens gimimą ir jo kilmę. Dėl kokių nors priežasčių į šį dokumentą įrašius netikslų įrašą, asmeniui gali iškilti sunkumų įgyvendinant teises ir pareigas, kylančias iš asmens gimimo ir jo kilmės juridinio fakto. Būtent šios priežastys nulemia suinteresuoto asmens teisę kreiptis į teismą dėl įrašo gimimo liudijime ištaisymo³⁵.

Baigdami šį poskyrį, norėtume pažymėti, kad nors vyrų, laikančių save biologiniais konkrečių vaikų tėvais siekis teisiškai įtvirtinti tėvystę iš esmės yra sveikintinas reiškinys, jame pastebima ir neigiamų aspektų. Visų pirma, vaiko tėvu nustačius biologinį jo tėvą su visomis iš to išplaukiančiomis teisėmis ir pareigomis, gali nukentėti faktinio vaiko tėvo (vaiko motinos sutuoktinio, sugyventinio ir pan.) interesai bei paties vaiko interesai, jei tarp vaiko ir jo faktinio tėvo susiformavo glaudūs psichologiniai, emociniai ryšiai. Be to, tėvystės nustatymu gali būti siekiama visiškai su vaiko interesais nesusijusių tikslų. Kaip pavyzdį galėtume pateikti nuteistų laisvės

³³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. lapkričio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1201/2000.

³⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. sausio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-21/2000.

³⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. vasario 11 d. nutartis civilinėje byloje NR. 3K-3-104/2004.

atėmimo bausme asmenų siekį būti greičiau paleistais iš laisvės atėmimo įstaigos (mažamečių vaikų turintiems nuteistiesiems yra taikomos tam tikros lengvatos, bausmės atlikimo termino sutrumpinimas ir pan.).

2.1.2. Tėvystės nustatymas vaiko motinos, paties vaiko ar kitų asmenų pareiškimu: sąlygos, tvarka, teisinės pasekmės

Teisminį procesą daugiau nei vienam asmeniui siekiant teisinio vaiko tėvo statuso arba siekiant nuginčyti vaiko gimimo liudijime esantį tėvystės (motinystės) įrašą gali inicijuoti ne tik numanomas biologinis ar faktinis vaiko tėvas, bet ir vaiko motina, nepilnamečio vyro, vaiko gimimo įrašė įrašyto kaip tėvas, tėvai ar globėjai (rūpintojai), vaikas, sulaukęs pilnametystės, ar nepilnametis, įgijęs visišką veiksnumą. Tėvystės nustatymo sąlygos, tvarka ir teisinės pasekmės, priklausomai nuo to, kas pateikia ieškinį tėvystei nustatyti, iš esmės nesiskiria. Skirtumai išryškėja asmenų, pateikiančių ieškinį dėl tėvystės nustatymo, motyvuose. Lietuvos teismų praktikoje pastebima tendencija, kad moterys dažniau kreipiasi į teismą, siekdamos gauti materialinę paramą vaiko išlaikymui, o kartais net pasipelninti.

Pateiksime teisminės praktikos pavyzdžių.

Ieškovė V. K. kreipėsi į teismą, prašydama nustatyti, kad atsakovas A. B. yra jos nepilnametės dukters G. D. tėvas ir priteisti iš atsakovo išsiskolinimą dukters išlaikymui, taip pat priteisti išlaikymą dukteriai periodinėmis išmokomis. Ieškovė nurodė, kad jos santykiai su atsakovu nutrūko jai nuo atsakovo pastojus. Ieškovė susituokė su kitu vyru, kuris pripažino save ieškovės dukters G. D. tėvu. Jiems išsituokus, buvęs ieškovės sutuoktinis atliko ekspertizę tėvystei nustatyti ir paaiškėjęs, kad G. D. nėra jo biologinė dukra, nustojo teikti jai išlaikymą³⁶.

Pirmosios instancijos teismas ieškinį tenkino iš dalies, t. y., nustatė, kad atsakovas yra ieškovės nepilnametės dukters tėvas, tačiau nepriteisė ieškovės prašomo išsiskolinimo už dukters išlaikymą, motyvuodamas tuo, kad ieškovės dukra nuo pat gimimo buvo išlaikoma buvusio ieškovės sutuoktinio, taip pat sumažino ieškovės prašomą išlaikymą dukteriai periodinėmis išmokomis nuo ieškovės prašomų 1000 litų iki 484 litų per mėnesį. Apeliacinės instancijos teismas priteisė ieškovei iš atsakovo ir išsiskolinimą už nepilnametės dukters išlaikymą, o kasacinės instancijos teismas apeliacinės instancijos teismo sprendimą paliko nepakeistą, motyvuodamas tuo, kad netinkamas tėvų pareigų

³⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. balandžio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-189/2009.

vykdymas arba visiškai jų nevykdymas yra pateisinamas tik išimtiniais, nepriklausančiais nuo tėvų valios atvejais. Visais kitais atvejais tėvams objektyviai esant pajėgiems teikti išlaikymą, privalu teikti tokio dydžio išlaikymą, kuris leistų užtikrinti būsimas sąlygas vaikui vystytis.

Manytume, jog šioje byloje kasacinės instancijos teismas visiškai neįvertino to fakto, jog išlaikymą nepilnamečiam vaikui teikė jo faktinis tėvas. Ieškovė neieškojo jokių kontaktų su ieškovu tol, kol neįvyko skyrybos ir buvęs sutuoktinis, vadovaudamasis tėvystės nustatymo ekspertizės rezultatais, nustojo teikti finansinę paramą ieškovės dukrai.

Ieškovė M. R. kreipėsi į teismą, prašydama nustatyti, kad atsakovas V. R. yra jos nepilnamečios dukters I. R. tėvas ir priteisti iš atsakovo dukters išlaikymą periodinėmis išmokomis. I. R. gimimo liudijime kaip tėvas nurodytas buvęs ieškovės sutuoktinis S. R.³⁷.

Atkreiptinas dėmesys, kad tokia tėvystės nustatymo bylos fabula yra beveik klasikinė. Dėl tėvystės nustatymo kreipiamasi tada, kai dėl kokių nors priežasčių nutrūksta santykiai su vyru, vaiko gimimo liudijime nurodytu kaip tėvu, o šis, sužinojęs, kad nėra biologinis vaiko tėvas arba dėl tam tikrų asmeninių paskatų (pavydo, keršto ir pan.) nustoja teikti išlaikymą vaikui. Darytina išvada, kad didelėje dalyje bylų dėl tėvystės nustatymo, tėvystė bylų šalių suvokiama labai siaurai – tik materialine prasme (pareigos materialiai remti vaiką įgyvendinimu). Tokia išvada darytina ir dėl to, kad daugeliu atvejų prašoma nustatyti vaiko gyvenamąją vietą su motina, o prašymai dėl bendravimo su vaiku nustatymo nepateikiami.

Tam tikrais atvejais, kai ieškinį dėl tėvystės nustatymo pateikia ne biologinė vaiko motina, bet pats vaikas, taip pat galima pastebėti materialinių paskatų vyravimą.

Ieškovė I. L. kreipėsi į teismą su ieškiniu dėl tėvystės pripažinimo fakto nustatymo ir civilinės metrikacijos įrašų ištaisymo. Ieškovė nurodė, kad jos motina nuolat palaikė santykius su S. D., S. D. teikė jai materialinę paramą, be to, motina ieškovei yra pasakiusi, kad S. D. yra tikrasis (biologinis) jos tėvas. S. D. mirė, po mirties liko jo turtas, o paveldėjimo teisei įgyvendinti būtina teisminė tėvystės fakto nustatymo tvarka. Be to, ieškovė nurodė, kad asmuo, jos gimimo įrašė nurodytas kaip tėvas, taip pat yra miręs. Ekspertizės tėvystei nustatyti atlikimo atsisakė tiek ieškovė, tiek mirusiojo S. D. giminaičiai³⁸.

³⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 1999 m. lapkričio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-838/1999.

³⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. gegužės 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-761/2002.

Nesant ekspertizės duomenų, teismas rėmėsi kita įrodomąja informacija ir nustatė, kad nors, ieškovės teigimu, ji nuo vaikystės žinojo, kas yra tikrasis jos tėvas, jam esant gyvam nepasinaudojo teisine galimybe nustatyti tėvystę, o veiksmų ėmėsi tik tada, kai sužinojo apie po S. D. mirties likusį palikimą. S. D. sunkiai susirgus, ieškovė jo nelankė, nesirūpino, tarp jų nebuvo artimiems žmonėms būdingų santykių. Be ieškovės ir jos motinos parodymų, neatsirado žmonių, kurie būtų galėję patvirtinti numanomą S. D. tėvystę. Dėl visų šių aplinkybių teismas atmetė, tiek ieškovės prašymą ištaisyti civilinės metrikacijos įrašus, tiek prašymą pripažinti S. D. tėvystę ieškovės atžvilgiu. Kasacinės instancijos teismas pabrėžė, kad nors pagrindinis įrodymas tėvystei nustatyti yra ekspertizės išvada, šalims ekspertizės atsisakius, pagrindas tėvystei nustatyti gali būti įrodomieji faktai, patikimai patvirtinantys tėvystę. Nagrinėjamu atveju tokių faktų suinteresuotos šalys nepateikė.

Pasitaiko atvejų, kai vaiko gimimo liudijime esančio tėvystės (motinystės) įrašo nugrinčijimas painiojamas su klaidų gimimo liudijime ištaisymo procedūra.

Ieškovė R. D. kreipėsi į teismą, prašydama nustatyti juridinę reikšmę turintį faktą, kad ji yra L. P. dukra. Juridinis faktas nustatytinas siekiant atkurti nuosavybės teises į tėvo turėtą žemę. Ieškovės gimimo liudijime nurodyta, kad jos tėvas yra L. P. P., tačiau jos tėvo gimimo ir mirties liudijimuose jis nurodytas kaip L. P. Atsakovė pabrėžė, kad L. P. P. ir L. P. yra tas pats asmuo³⁹.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nutartyje šioje byloje paaiškino, kad vienas iš juridinių faktų, kurį galima nustatyti teisme, yra giminystės santykių faktas. Asmenų giminystės faktą patvirtina specialūs dokumentai – civilinės būklės aktų įrašai ir jų pagrindu išduodami liudijimai. Jeigu suinterasuotas asmuo turi civilinės metrikacijos įstaigų išduotus dokumentus, patvirtinančius jo gimimo faktą, tačiau juose, pareiškėjo nuomone, nurodyti neteisingi duomenys, jis privalo kreiptis į civilinės metrikacijos įstaigą dėl įrašų ištaisymo. Nagrinėjamoje byloje teismas negalėjo nustatyti juridinio fakto, kad ieškovės tėvas yra L. P. Tokio juridinio fakto nustatymas reikštų ne įrašo apie tėvą gimimo liudijime ištaisymą, o tai, kad yra nugrinčytas tėvystės įrašas ir nustatyta kito asmens tėvystė su visomis iš to išplaukiančiomis teisėmis ir pareigomis. Darytina išvada, kad esant gimimo akto įrašui ar jo pagrindu išduotam gimimo liudijimui, kuriame, pareiškėjo nuomone, neteisingai nurodyti tėvo duomenys, teismas negali nustatinėti giminystės santykių fakto. Tokiais atvejais sprendžiamas klausimas dėl klaidų ir

³⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. spalio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1228/2002.

neatitikimų gimimo akto įrašė ar gimimo liudijime ištaisymo. Tokio pobūdžio ištaisymą atlieka ne teismas, bet civilinės metrikacijos įstaigos.

Baigdami šį poskyrį, norėtume pažymėti, kad pozityviuoju ginču dėl tėvystės nustatymo gali būti siekiama ne tik išspręsti klausimą, kuris iš dviejų asmenų laikytinas vaiko tėvu. „Prendentų“ į vaiko tėvystę gali būti ir daugiau, jų skaičius įstatymiškai neribojamas. Pavyzdžiui, Lietuvos Apeliacinis teismas, 2003 m. gruodžio 18 d. nagrinėdamas bylą dėl tėvystės nustatymo ir įrašo gimimo liudijime nugincijimo, paskyrė DNR ekspertizę tėvystei nustatyti trimis asmenimis.

2.2. Negatyvieji ginčai dėl tėvystės nustatymo, jų ypatumai

Negatyvieji ginčai dėl tėvystės nustatymo nuo pozityviųjų skiriasi tuo, kad juose nesprendžiamas tėvystės (motinystės) kolizijos klausimas. Skirtingai nuo pozityviųjų ginčų, kuriuose dėl teisės į vaiko tėvystę (motinystę) kyla konfliktas tarp kelių asmenų, negatyvieji ginčai kyla siekiant nustatyti tėvystės (motinystės) faktą vaiko, teisiškai turinčio tik vieną arba neturinčio nei vieno iš tėvų, kai spėjamas vaiko tėvas (motina) nesutinka pripažinti tėvystės (motinystės) fakto. Negatyviųjų ginčų tikslas – teisinėmis priemonėmis užpildyti tėvystės (motinystės) vakuumą arba paneigti tėvystę (motinystę), kuri nesutampa su biologine tikrove⁴⁰. Manytume, kad esminis pozityviųjų ir negatyviųjų ginčų dėl tėvystės (motinystės) nustatymo skirtumas yra šiais ginčiais siekiami rezultatai. Jeigu pozityviaisiais ginčiais dėl tėvystės (motinystės) siekiama teisiškai įtvirtinti labiausiai vaiko interesus atitinkančią tėvystę (biologinę arba socialinę), tai negatyviųjų ginčų dėl tėvystės esminis ir svarbiausias tikslas – užpildyti tėvystės (motinystės) vakuumą, t. y., nustatyti, kad konkretus asmuo yra vaiko tėvas (motina) su visomis iš to kylančiomis teisėmis bei pareigomis.

Tipinis negatyviojo ginčo dėl tėvystės nustatymo pavyzdys galėtų būti toks: ieškovas (dažniausiai vaiko motina) kreipiasi į teismą su prašymu pripažinti atsakovą (spėjamą vaiko tėvą) vaiko tėvu. Taip pat teismų praktikoje dažnos situacijos, kai ieškovas (spėjamas vaiko tėvas) kreipiasi į teismą su prašymu pripažinti jį nesantuokinio vaiko tėvu, nes atsakovė (nesantuokinio vaiko motina) atsisako pripažinti ieškovo tėvystę bendru pareiškimu.

LR CK numato nemažai subjektų, kurie turi teisę pateikti ieškinį dėl tėvystės nustatymo, jei vaiko tėvas atsisako pripažinti tėvystę pareiškimu dėl tėvystės pripažinimo, arba jeigu vaiko tėvas yra miręs. LR CK 3.147 straipsnio 2 dalyje nurodoma, kad ieškinį

⁴⁰ Cit. op. 15. P. 93 – 94.

dėl tėvystės nustatymo gali paduoti vaiko motina, vaikas, įgijęs visišką veiksnumą, vaiko globėjas (rūpintojas), valstybinė vaikų teisių apsaugos institucija arba mirusio vaiko palikuonys. Spėjamas vaiko tėvas gali pateikti ieškinį dėl tėvystės nustatymo tais atvejais, kai vaikas gimsta nesusituokusiai motinai, ir ji atsisako pripažinti tėvystę bendru pareiškimu. Vyras, laikantis save vaiko tėvu, gali pateikti ieškinį dėl tėvystės nustatymo ir tais atvejais, kai jo tėvystės nepripažįsta pats vaikas, kuriam yra suėję dešimt metų, ar nepilnamečio vaiko globėjas (rūpintojas), jei vaiko motina yra mirusi.

Ieškovė V. M. kreipėsi į teismą, prašydama nustatyti atsakovą J. D. jos nepilnamečio sūnaus Z. M. tėvu. Ieškovė nurodė, kad su atsakovu ilgai palaikė artimus santykius, o jai pastojus, atsakovas ir toliau su ja bendravo, duodavo pinigų, atnešdavo maisto. Gimus sūnui, atsakovas jį lankė, duodavo lėšų vaiko išlaikymui. Visos šios aplinkybės, ieškovės manymu, yra pakankamas pagrindas nustatyti atsakovą J. D. jos nepilnamečio sūnaus Z. M. tėvu. Atsakovas į bylos nagrinėjimą neatvyko, todėl pirmosios instancijos teismas jo tėvystę nustatė, vadovaudamasis vien ieškovės pateiktais įrodymais⁴¹.

Apeliacinės instancijos teismai, į kuriuos kreipėsi atsakovas, paliko galioti pirmosios instancijos teismo sprendimą. Kasacinės instancijos teismas panaikino apeliacinės instancijos teismo sprendimą ir perdavė bylą iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui, nuroydamas, kad teismo sprendimas dėl tėvystės nustatymo, priimtas, remiantis vien vaiko motinos (suinteresuoto asmens) paaiškinimais, negali būti laikomas pagrįstu ir teisėtu, todėl turi būti panaikintas. Nesant bendro vaiko tėvų pareiškimo dėl tėvystės pripažinimo, vaiko ir tėvo teisinis statusas nustatomas teismo sprendimu. Šios kategorijos bylose teismo sprendimas turi būti pagrįstas. Bylose dėl tėvystės nustatymo įrodžius teisme, kad asmuo, kitiems girdint, pareiškė esąs vaiko tėvu, ar kitu būdu pripažinęs tėvystę (pvz., laiške vaiko motinai ar kitiems asmenims), teismas gali tokią faktinę aplinkybę laikyti teisiniu faktų pripažinimu.

Į šiame kasacinės instancijos teismo sprendime išdėstytus argumentus, vėliau atsižvelgdavo kiti teismai, nagrinėdami tėvystės nustatymo bylas, kuriose atsakovas (spėjamas vaiko tėvas) nepateikdavo atsikirtimų į ieškovo (vaiko motinos) pateiktą ieškinį dėl tėvystės nustatymo.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas panašaus pobūdžio byloje yra nurodęs, kad tėvystės nustatymo klausimas glaudžiai siejasi su vaiko kilmės iš tėvo nustatymo klausimu. Bylose dėl tėvystės nustatymo ieškovė turi pateikti patikimus įrodymus,

⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. kovo 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-279/2001.

patvirtinančius tėvystę, o atsakovas, neigdamas tėvystę, turi pateikti įrodymus, paneigiančius ieškovės pateiktus įrodymus. Ši nuostata taikoma tais atvejais, kai dėl kokių nors priežasčių neatliekama medicinos ekspertizė tėvystei nustatyti, kuri tėvystės nustatymo byloje laikoma patikimiausiu įrodymu⁴².

Ieškovė L. M. kreipėsi į teismą, prašydama nustatyti atsakovą S. V. jos nepilnamečio sūnaus S. M. tėvu. Ieškovė nurodė, kad su atsakovu artimai bendravo 12 metų, gimus sūnui, atsakovas teikė jiems materialinę paramą. Paramą teikti atsakovas nustojo tik tada, kai jo sutuoktinė sužinojo apie nesantuokinio sūnaus egzistavimą. Atsakovo tėvystę patvirtino ir medicininės ekspertizės rezultatai⁴³.

Ši byla įdomi tuo, kad kaip ir anksčiau minėtoje byloje, atsakovas nedalyvavo teisminiame nagrinėjime ir nepateikė atsikirtimų į ieškovės pateiktą ieškinį. Nepaisant to, kad ieškovė prašė teismo skirti medicininę ekspertizę tėvystei nustatyti, pirmosios instancijos teismas ieškinį atmetė, motyvuodamas tuo, kad teismo sprendimas dėl tėvystės nustatymo negali būti priimtas remiantis vien vaiko motinos (suinteresuoto asmens) pateiktais duomenimis. Apeliacinės instancijos teismas ieškovės prašymą nustatyti tėvystę tenkino, o kasacinės instancijos teismas apeliacinės instancijos teismo sprendimą paliko nepakeistą.

Pateiksime ir negatyviojo ginčo dėl tėvystės nustatymo teisminės praktikos pavyzdį, kuriame ieškovas yra vaiko biologinis tėvas, o atsakovė – vaiko motina.

Ieškovas M. V. pateikė ieškinį atsakovei J. G. ir trečiajam asmeniui – Pakruojo rajono vaikų apsaugos tarnybai dėl tėvystės nustatymo ir vaiko pavardės pakeitimo. Ieškovas nurodė, kad jo santykiai su atsakove buvo pastovūs, jie vedė bendrą ūkį, palaikė šeiminius santykius. Gimus dukrai, jos gimimo liudijime tėvas nebuvo nurodytas, o vaiko pavardė suteikta pagal motinos pavardę, kadangi atsakovė pageidavo būti vieniša motina ir gauti socialinę pašalpą. Ieškovas buvo įsitikinęs, kad vėliau bendru šalių pareiškimu jo tėvystė bus įteisinta, tačiau pradėjus gyventi atskirai, atsakovė nesutiko įteisinti jų nepilnametės dukros tėvystės bendru pareiškimu⁴⁴.

Pirmosios instancijos teismas tenkino ieškovo prašymą, atsižvelgdamas į tai, kad vaiko tėvai iki jo gimimo gyveno kartu, vaikui gimus, kartu jį išlaikė ir auklėjo, be to, atsakovė neginčijo ieškovo tėvystės jų nepilnametės dukters atžvilgiu.

Pateiksime dar vieną teisminės praktikos pavyzdį.

⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. lapkričio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1073/2001.

⁴³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. birželio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-847/2002.

⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. rugsėjo 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1003/2002.

Ieškovė E. Č. kreipėsi į teismą, prašydama nustatyti, kad P. M. (miręs prieš teismo nagrinėjimo pradžią) yra jos tėvas. Ieškovė nurodė, kad nuolat bendraudavo su P. M. ir šis ją neoficialiai pripažino savo dukra. Mirusiojo P. M. giminaičiai nesutiko atlikti medicinos ekspertizę tėvystei nustatyti, tačiau teismas pasirėmė liudytojų parodymais apie tai, kad ieškovė nuolat susitikdavo su P. M., jis vadindavo ją dukra, bei dokumentais, patvirtinančiais nuolatinės materialinės paramos ieškovei teikimą ir ieškovės prašymą tenkino, nustatydamas P. M. tėvystę ieškovės atžvilgiu⁴⁵.

Būtina pažymėti, kad nagrinėjant bylas dėl tėvystės nustatymo, taikomas bendras ieškinio senaties terminas, nustatytas LR CK 1.125 straipsnio 1 dalyje. Darytina išvada, kad vaiko motina, ieškinį savo ir vaiko interesais dėl tėvystės nustatymo gali pareikšti per dešimt metų nuo vaiko gimimo. Jeigu ieškinys paduodamas nepilnamečio vaiko interesais siekiant įgyvendinti jo norą įteisinti kilmę iš tėvo, ieškinio senaties terminas turi būti skaičiuojamas nuo tada, kai vaikas sužinojo, kas yra jo biologinis tėvas. Tokiais atvejais nuo vaiko gimimo gali būti praėję daugiau nei dešimt metų.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 1999 m. rugsėjo 27 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-482 nurodė, kad teisiniai santykiai dėl tėvystės nustatymo yra susiję su asmenų teisiniu statusu, todėl turi būti ginami nepriklausomai nuo jų pažeidimo momento. Kadangi vaikas, sulaukęs pilnametystės, pats gali kreiptis į teismą dėl tėvystės jo atžvilgiu nustatymo, jo pareiškimas teismui dėl tėvystės nustatymo gali būti paduodamas teismui, nežiūrint, kiek laiko praėjo nuo vaiko gimimo⁴⁶. Vis dėlto nesutiktume su šioje nutartyje išdėstyta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pozicija ir manytume, kad tais atvejais, kai ieškinį pateikia pilnametis vaikas, senaties terminas turėtų būti skaičiuojamas nuo tada, kai vaikas sužinojo, kas yra jo tikrasis (biologinis) tėvas, ir neviršyti dešimties metų nuo šio fakto sužinojimo momento.

Atkreipiame dėmesį į tai, kad tėvystei pripažinimui, skirtingai, nei tėvystės nustatymui teismine tvarka, senaties terminai netaikomi. Tai reglamentuoja LR CK 3.141 straipsnio 4 dalis. Šios įstatymo nuostatos tikslas – galimybės kiek tai įmanoma nustatyti kiekvieno vaiko kilmę iš tėvo užtikrinimas. Kai dėl vaiko kilmės iš tėvo nustatymo be ginčo susitaria vaiko motina, vyras, laikantis save vaiko tėvu, ir vaikas, kuriam yra suėję ne mažiau kaip dešimt metų, nesvarbu, kiek laiko yra praėję nuo vaiko gimimo, tėvystės pripažinimas paduodant pareiškimą įmanomas, net ir suėjus bendrajam dešimties metų senaties terminui.

⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. sausio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-52/2001.

⁴⁶ Teismų praktika, 2000. Nr. 12.

2.3. Balansas tarp vaiko teisės žinoti savo kilmę ir vaiko interesų apsaugos

1989 m. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos⁴⁷ 7 straipsnyje nurodoma, kad vaikas nuo gimimo momento turi teisę, kiek tai įmanoma, žinoti savo tėvus ir būti jų globojamas. LR CK 3.137 straipsnio 2 dalyje nurodoma, kad vaiko kilmė yra grindžiamas vaikų ir tėvų tarpusavio teisės ir pareigos. Jau pats vaiko gimimo faktas, nors įregistruotas nustatyta tvarka, sukuria vaiko ir tėvų tarpusavio teises ir pareigas. Tėvai privalo rūpintis vaiko teisių įgyvendinimu nuo pat jo gimimo. Minėto LR CK straipsnio 3 dalyje nurodoma, kad vaiko iš tėvų kilmė patvirtinama nuo vaiko gimimo dienos. Darytina logiška išvada, kad vaiko kilmė iš tėvų patvirtinimas nesiejamas su vaiko gimimo įrašo padarymo data ar su teismo sprendimu, kuriuo nustatoma tėvystė (motinystė), įsiteisėjimo data. Nuostata, kad vaiko kilmė patvirtinama nuo jo gimimo dienos, atitinka ir 1975 m. Europos Tarybos konvencijos „Dėl nesantuokinių vaikų teisinio statuso“ 2 straipsnio nuostata, skelbiančią, kad kiekvieno nesantuokinio vaiko atveju motinystė nustatoma remiantis tik vaiko gimimo faktu. Mokslinėje literatūroje taip pat išreiškiama nuomonė, kad vaiko kilmės nustatymas sukuria objektyvius pagrindus garantuoti vaiko teisių, numatytų įstatymuose, laikymąsi ir tėvų pareigų vykdymą auklėjant vaikus⁴⁸.

Nereti atvejai, kai vaiko kilmė iš tėvų nustatoma ne jam gimus, o daug vėliau (pvz., jau sulaukęs pilnametystės vaikas kreipiasi į teismą dėl tėvystės nustatymo). Tokiais atvejais tėvų ir vaikų tarpusavio teisės ir pareigos vis tiek atsiranda nuo vaiko gimimo dienos, tačiau jomis iš dalies nepasinaudojama, nes jau yra praėjęs laikas vykdyti kai kurias pareigas (pvz., išlaikyti nepilnametį vaiką)⁴⁹. Atkreiptinas dėmesys, kad LR CK.3.206 straipsnio 1 dalis atleidžia vaikus nuo pareigos išlaikyti savo nedarbingus tėvus, jeigu nustatoma, kad tėvai vengė atlikti savo pareigas nepilnamečiams vaikams.

Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos 3 straipsnyje nurodoma, kad imantis bet kokių vaiką liečiančių veiksmų, nesvarbu, ar tai darytų valstybinės ar privačios įstaigos, užsiimančios socialiniu aprūpinimu, teismai, administracijos ar įstatymų leidimo organai, svarbiausia – vaiko interesai. Nagrinėjant tėvystės (motinystės) nustatymo klausimus, konfliktas tarp vaiko teisės žinoti savo kilmę ir vaiko interesų apsaugos iškyla tais atvejais, kai tenka spręsti klausimą dėl biologinės ir faktinės (socialinės) tėvystės konkurencijos.

⁴⁷ Ratifikuota Lietuvos Respublikos 1995 m. liepos 3 d. įstatymu Nr. I-983 // Valstybės žinios, 1995. Nr. 60-1501.

⁴⁸ ПЧЕЛИНЕЦЕВА, М. Л. Комментарий к семейному кодексу Российской Федерации. Москва, 2000. С. 166.

⁴⁹ Cit. op. 25. P. 261.

Ankstesniuose šio darbo poskyriuose jau minėjome, kad biologinė tėvystė neturi besąlygiško prioriteto prieš socialinę. Kiekvienu atveju situacija turi būti vertinama individualiai ir sprendžiama, kas geriausiai atitiktų vaiko interesus. Lietuvos teismų praktikoje galime pastebėti nemažai atvejų, kai nagrinėjant bylas dėl tėvystės nustatymo, teismams tenka spręsti klausimą, kokia – biologinė ar socialinė tėvystė geriausiai atitinka vaiko interesus.

Europos Žmogaus Teisių Teismas byloje *Mikulic v. Croatia*⁵⁰ nusprendė, kad dėl nacionalinių teismų neefektyvumo pareiškėja liko užsitęsusio netikrumo dėl savo asmens identiškumo būsenoje ir taip buvo pažeista jos teisė į privataus gyvenimo gerbimą pagal Konvencijos 8 straipsnį. Šioje byloje pareiškėjai prieinama procesinė tėvystės nustatymo tvarka neužtikrino teisingos pusiausvyros tarp pareiškėjos teisės į tai, kad būtų nedelsiant pašalintas netikrumas dėl jos asmens identiškumo ir jos tariamo tėvo teisės neatlikti DNR tyrimų. Teismas pabrėžė, kad priimdami sprendimus dėl tėvystės nustatymo nacionaliniai teismai turi atsižvelgti į esminį vaiko interesų principą.

Būtinybę užtikrinti esminius vaiko interesus, nacionaliniams teismams nagrinėjant bylas dėl tėvystės nustatymo, Europos Žmogaus Teisių Teismas yra konstatavęs ir daugelyje kitų bylų. Pateiksime citatą iš Teismo praktikos. Nesant emocinių ryšių tarp vaiko ir jo biologinio tėvo, pateisinamas prioriteto suteikimas vaiko ir jo faktinės šeimos, o ne tikrojo tėvo, siekiančio įteisinti biologinį tėvystės faktą, interesams⁵¹. Siekis užtikrinti šeimos santykių teisinį tikrumą ir saugumą pateisina teisinę prezumpciją, pagal kurią vedęs vyras yra laikomas jo žmonos vaiko tėvu, taikymą, o šių prezumpcijų paneigimas galimas tik esant rimtam pagrindui, todėl tam tikrais atvejais biologinis ryšys gali nepatekti į vertybių, saugomų Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnyje, sąrašą⁵². Konvencija *ipso iure* negarantuoja kiekvienam asmeniui teisės ginčyti duomenis apie vaiko kilmę, esančius vaiko gimimo įrašė, net tais atvejais, kai šie duomenys akivaizdžiai neatitinka biologinės tikrovės. Net ir tais atvejais, kai valstybės teisinė sistema garantuoja tokios asmens teisės įgyvendinimą, minėta teisė gali būti ribojama, siekiant apsaugoti vaiko interesus. Valstybė turi užtikrinti teisingą šeimos, individo ir visuomenės interesų balansą, ir jos sprendimas turi būti grindžiamas vaiko interesų užtikrinimu⁵³.

⁵⁰ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2002 m. vasario 7 d. sprendimas Nr. 53176/99 byloje *Mikulic v. Croatia*.

⁵¹ Europos Žmogaus Teisių Teismo 1999 m. gruodžio 29 d. sprendimas Nr. 27110/95 byloje *Nylund v. Finland*.

⁵² Europos Žmogaus Teisių Teismo 1994 m. balandžio 6 d. sprendimas Nr. 22920/93 byloje *M. B. v. United Kingdom*.

⁵³ Europos Žmogaus Teisių Teismo 1984 m. lapkričio 28 d. sprendimas Nr. 08777/79 byloje *Rasmussen v. Denmark*.

Ieškovė S. K. kreipėsi į teismą su prašymu dėl tėvystės nuginkijimo, tėvystės nustatymo ir išlaikymo nepilnamečiam vaikui priteisimo.

Teismas nustatė, kad ieškovės nepilnametį sūnų augino ir auklėjo jos sutuoktinis (socialinis tėvas). Juos sieja glaudus ir tvirtas ryšys, tuo tarpu nėra ryšio tarp atsakovo (biologinio vaiko tėvo) ir berniuko, atsakovas gyvena ne Lietuvoje. Ieškovės nepilnametis sūnus ir toliau gyvens aplinkoje, kurioje nebus jo biologinio tėvo. Atsakovui iš tėvystės turinį nustatančių teisinių ir moralinių įsipareigojimų atsiradusios pareigos ir teisės iš tikrųjų liks neįgyvendintos, nes per dvylika metų atsakovas ir berniukas nebuvo artimi kaip tėvas ir sūnus, nebendravo ir nepažįsta vienas kito, savo tikruoju tėvu berniukas laiko motinos sutuoktinį⁵⁴.

Visiškai palaikome kasacinės instancijos teismo poziciją šiuo atveju ir pažymime, kad ši byla yra vienas iš nedaugelio atvejų Lietuvos teismų praktikoje, kai nagrinėjant tėvystės nustatymo klausimą, prioritetas buvo suteiktas ne biologinei, bet socialinei tėvystei. Teismas teisingai nurodė, kad tėvystė yra ne tik biologinis, bet ir teisinis tėvo ryšys su vaiku, kuris reiškia socialinį ir teisinį vaiko ir tėvo ryšio pripažinimą, todėl nagrinėjant bylas dėl tėvystės nuginkijimo ir tėvystės nustatymo kiekvienu atveju labai svarbu nustatyti, kokie yra vaiko ir tėvo santykiai. Spręsdamas apie vaiko ir tėvo santykį, teismas turi įvertinti daugelį objektyvių kriterijų: tėvo požiūrį į vaiką, tėvo ketinimus, ar vaikas šį tėvą pažinojo kaip vienintelį tėvą savo gyvenime ir pan.

Darytina išvada, kad tėvystės nustatymas yra susijęs su labai svarbiomis vaiko ir tėvo tarpusavio asmeninėmis teisėmis ir pareigomis, taip pat apima įstatymų nereglamentuojamus asmeninio pobūdžio psichologinius, emocinius vaiko ir tėvo santykius. Jau minėtoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyje nurodoma, kad tėvystės klausimo sprendimas negali būti redukuojamas iki biologinės tikrovės konstatavimo, t. y., egzistuoja ar ne kraujo ryšys tarp tėvo ir vaiko.

2007 m. sausio 31 d. nutartyje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, nagrinėdamas tėvystės nuginkijimo ir tėvystės nustatymo klausimus, įvertino tokius aspektus kaip faktinio (socialinio) tėvo vaiko pripažinimą nuo pat jo gimimo, dalyvavimą vaiko gyvenime, net ir paaiškėjus, kad jų nesieja kraujo ryšiai ir nutraukus santuoką su biologine vaiko motina, tolesnį matymąsi su vaiku, išlaikymo teikimą ir ketinimą ir toliau palaikyti vaiko – tėvo santykius⁵⁵. Teismas pabrėžė, kad nuginkijus faktinę (socialinę)

⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. spalio 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-460/2007.

⁵⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. sausio 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-9/2007.

tėvystę ir nustačius tikrąją (biologinę) tėvystę ne visais atvejais užtikrinami vaiko interesai, todėl kiekvienu atveju situacija turėtų būti vertinama individualiai.

Tokie teismų praktikos pavyzdžiai yra sveikintini. Siektina, kad visi teismai, nagrinėdami tėvystės nustatymo klausimus, neteiktų biologinei tėvystei besąlygiškos pirmenybės prieš socialinę, o įvertintų visas konkrečios bylos aplinkybes, nes biologinės tiesos nustatymas tam tikrais atvejais visiškai neatitinka vaiko interesų.

2.4. Mirusio asmens tėvystės nustatymas teismų praktikoje

Šiame poskyryje aptarsime tiek tėvystės nustatymo, kai spėjamas vaiko tėvas yra miręs, tiek mirusio vaiko⁵⁶ biologinio tėvo nustatymo galimybes.

LR CK 3.146 straipsnio 3 dalis numato galimybę nustatyti tėvystę, kai vaikas yra miręs ir jo kilmė iš tėvo vaikui esant gyvam nebuvo nustatyta. Įstatymas kelia tam vienintelę sąlygą – mirusysis turi būti susilaukęs palikuonių, t. y., jo, kaip tėvo, duomenys yra nurodyti jo vaikų gimimo aktų įrašuose. Galimybės nustatyti mirusio vaiko tėvystę teisiniu įtvirtinimu siekiama atkurti giminystės ryšius tiesiąją aukštutine giminystės linija⁵⁷, jeigu ji tęsiasi. Jeigu tiesioji aukštutinė giminystės linija baigiasi, tėvystės nustatyti nebegalima. Tai reiškia, kad, nutrūkusi priešpaskutinio palikuonio (vaiko) neįvardijus tėvu teisiniu atžvilgiu ir mirus paskutiniam palikuoniui (vaikaičiui), giminystės linija nebeatkuriama. Darytina išvada, kad mirus vaikui, kuris nepaliko palikuonių, jeigu jo biologinio tėvo tėvystė vaikui esant gyvam nebuvo įteisinta, nei biologinis tėvas, nei kiti asmenys negali nustatyti mirusio vaiko tėvo tėvystės nei paveldėjimo, nei kitais tikslais.

Pateikti teismui ieškinį dėl mirusio vaiko tėvystės nustatymo gali mirusio vaiko motina, vyras, laikantis save mirusio vaiko tėvu, taip pat mirusio vaiko palikuonys. Tais atvejais, kai ieškinį dėl tėvystės nustatymo pateikia mirusio vaiko palikuonys, mirusio vaiko motina ir vyras, laikomas mirusio vaiko tėvu, įtraukiami į bylą kaip atsakovai.

Teisiškai įmanoma situacija, kai miręs yra tiek vaikas, kurio tėvystę siekiama nustatyti, tiek numanomas to vaiko tėvas. Plėtojantis medicinos ir biologijos mokslams toks tėvystės nustatymas yra visiškai įmanomas. Net ir nesant galimybių arba vienai ar abiem ginčo šalims atsisakant atlikti medicinos ekspertizę tėvystei nustatyti, teismas gali nustatyti tėvystę, pasiremdamas kitais byloje esančiais duomenimis – liudytojų

⁵⁶ Sąvoką „vaikas“, aptardami mirusio vaiko tėvystės nustatymo klausimus vartosime ne amžiaus, o giminystės ryšio prasme. Tai reiškia, kad sąvoka apims tiek nepilnamečius vaikus, tiek pilnametystės sulaukusius ir turinčius savo vaikų.

⁵⁷ Tiesioji aukštutinė giminystės linija yra giminystė, einanti iš palikuonio į protėvį (vaikaičiai, vaikai, tėvai, seneliai ir t. t.) (LR CK 3.132 straipsnio 2 dalis).

parodymais, asmeniniu suinteresuotų asmenų susirašinėjimu, kitais dokumentais, patvirtinančiais arba paneigiančiais galimą tėvystę.

Paanalizavus teismų praktiką mirusio asmens tėvystės nustatymo klausimais, darytina išvada, kad teismams nekyla didesnių problemų nustatant tėvystę, net ir nesant galimybių (šalims nesutinkant) atlikti medicininę ekspertizę tėvystei nustatyti. Paprastai teismai vertina tokius įrodomuosius faktus: bendrą vaiko motinos ir spėjamo vaiko tėvo gyvenimą, pasižymintį būdingais šeimos santykiams bruožais (artumu, pastovumu, viešumu), bendrą vaiko auklėjimą, išlaikymą, taip pat bet kuriuos kitus įrodomuosius faktus, kurie patikimai patvirtina tėvystę ar įrodo, kad spėjamas vaiko tėvas pripažino ir laikė save vaiko tėvu, tačiau vengė šių ryšių įteisinti.

1969 – 2001 m. laikotarpiu Lietuvos Respublikoje galiojusio Santuokos ir šeimos kodekso⁵⁸ 55 straipsnio 2 dalis taip pat nenumatė baigtinio faktinių pagrindų, kuriais remiantis būtų galima nustatyti ar nuginčyti tėvystę, sąrašo. Minėtame straipsnyje buvo nurodyta, kad teismas, nustatydamas tėvystę, privalo atsižvelgti į vaiko motinos ir spėjamo tėvo bendrą gyvenimą bei bendrą ūkio vedimą iki vaiko gimimo, arba į jų bendrą vaiko auklėjimą ar išlaikymą, arba į įrodymus, kurie patikimai patvirtina, kad spėjamas vaiko tėvas pripažino tėvystę. Tarptautinėje praktikoje nustatant tėvystę taip pat neapsiribojama vien tik medicinos ekspertizių tėvystei nustatyti duomenimis. Mūsų jau minėtame Europos Žmogaus Teisių Teismo 2002 m. vasario 7 d. sprendime, priimtame byloje *Mikulic v. Croatia*, pažymėjo, kad tais atvejais, kai tėvystė negali būti nustatyta DNR tyrimais, asmens, siekiančio tėvystės nustatymo, interesai turi būti apsaugomi. Procesinių priemonių priversti spėjamą tėvą paklusti teismo nutarčiai dėl DNR tyrimo atlikimo stoka atitinka proporcingumo principą tik tada, kai yra numatytos alternatyvios priemonės, leidžiančios nepriklausomai institucijai greitai išspręsti ieškinį dėl tėvystės.

Ieškovė A. D. 2000 m. sausio 21 d. kreipėsi į teismą ir nurodė, kad nuo 1997 m. vasario mėnesio gyveno su V. P. jam priklausančiame bute bei iki jo mirties kartu vedė bendrą ūkį. Ji pagimdė sūnų E. D., kuris yra V. P. sūnus. Ieškovė prašė teismą nustatyti, kad jos nepilnamečio sūnaus E. D. tėvas yra mirusysis V. P.

Pirmosios instancijos teismas ieškovės prašymo netenkino, motyvuodamas tuo, kad nėra galimybės atlikti DNR ekspertizę, o kita įrodomoji informacija byloje prieštaringa. Apeliacinės instancijos teismas pripažino V. P. tėvystę nepilnamečio vaiko

⁵⁸ Negalioja nuo 2001 m. liepos 1 d.

E. D. atžvilgiu, o kasacinės instancijos teismas paliko nepakeistą apeliacinės instancijos teismo sprendimą⁵⁹.

Tiek apeliacinės, tiek kasacinės instancijos teismai konstatavo, kad medicininė ekspertizė tėvystei nustatyti šioje byloje nebuvo atlikta ne dėl ieškovės kaltės, bet dėl objektyvių aplinkybių – spėjamo vaiko tėvo artimoji giminaitė (sesuo) kategoriškai atsisakė leisti atlikti mirusiojo palaikų ekshumaciją. Sprendimui dėl tėvystės nustatymo priimti, teismas apsiribojo duomenimis, patikimai patvirtinančiais, kad vaiko pradėjimo metu ieškovė gyveno kartu su spėjamu vaiko tėvu ir vedė bendrą ūkį.

Pareiškėja R. S. kreipėsi į teismą, prašydama nustatyti, kad miręs asmuo A. B. yra jos nepilnametės dukters J. S. tėvas, su kuriuo pareiškėja nebuvo susituokusi. Gimęs dukteriai, tėvystė nebuvo įregistruota, tačiau, pareiškėjos teigimu, minėtas asmuo žinojo apie vaiką, jį pripažino, kartais lankydavo ir duodavo pinigų vaiko išlaikymui. Pareiškėja vaiko kilmės patvirtinimo ir paveldėjimo teisės įgyvendinimo tikslu prašė teismo nustatyti juridinę reikšmę turinti faktą, kad jos nepilnametė dukra yra mirusiojo asmens A. B. vaikas⁶⁰.

Pirmosios instancijos teismas šį prašymą tenkino, apeliacinės – gražino bylą pirmosios instancijos teismui nagrinėti iš naujo. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad vaiko kilmės klausimas teisme išsprendžiamas nustatant tėvystę. Nors tėvystės nustatymą reglamentuojančios teisės normos ne kartą keitėsi, priklausomai nuo įstatymų leidėjo keliamų tikslų šiam teisės institutui, pagrindinis šiam institutui priskiriamų valstybės teisinių priemonių tikslas – užtikrinti kiekvieno vaiko teisės žinoti, kas yra jo biologiniai tėvai, įgyvendinimą.

Pateiksime dar vieną teisinės praktikos pavyzdį.

Byloje kilo ginčas dėl tėvystės nustatymo, mirus spėjamam vaiko tėvui. Pareiškėja nurodė, kad mirusysis O. M. buvo jos tėvas. Pareiškėjos gimimo liudijime įrašo apie tėvystę nėra, tačiau, pareiškėjos teigimu, jos motina Z. T. su O. M. kartu mokėsi, palaikė pastovius santykius, tačiau pareiškėjai gimus, O. M. išvyko gyventi į Lietuvą, o pareiškėja su motina liko gyventi Rusijos Federacijoje. O. M. niekada neginčijo tėvystės fakto, lankydavo pareiškėją Maskvoje, periodiškai remdavo materialiai, apmokėjo studijas universitete. O. M. netikėtai mirus, dokumentai dėl tėvystės pripažinimo liko nesutvarkyti, todėl pareiškėja negali paveldėti po O. M. mirties likusio turto⁶¹.

⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-590/2003.

⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. liepos 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-374/2008.

⁶¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. liepos 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-275/2009.

Vadovaujantis 1992 m. liepos 21 d. Lietuvos Respublikos ir Rusijos Federacijos sutarties dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, šeimos ir baudžiamosiose bylose 31 straipsniu, ši byla neteisinga Lietuvos Respublikos teismams, tačiau atkreiptinas dėmesys į Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išreikštą poziciją dėl to, kad tėvystės nustatymas vaikui sukuria ne tik neturtines, bet ir turtines teises, t. y., giminystę. Būtent giminystės santykio pagrindu atsiranda kitos teisės (analizuojamu atveju turtinė teisė paveldėti po tėvo mirties likusio turto dalį). Tokiu atveju turi būti nagrinėjama byla dėl tėvystės nustatymo, kai spėjamas vaiko tėvas yra miręs ir tokios bylos nagrinėjimo dalykas yra giminystės santykių (teisinio santykio tarp vaiko ir tėvo) nustatymas, o ne siekiamų įgyti teisių (paveldėjimo teisės) klausimas.

2.5. Motinystės nustatymas

Principai *mater semper certa est* (motina yra žinoma visada) ir *mater est quam gestatio demonstrat* (motina yra ta, kuri pagimdė vaiką) atėjo dar iš senovės Romėnų teisės. Nustatant motinystę, nesvarbu, ar vaikas gimė santuokoje, nes teisiniai santykiai tarp vaiko ir motinos atsiranda dėl kraujo giminystės fakto⁶². Tiek iki 2001 m. liepos 1 d. galiojusiam Lietuvos Respublikos šeimos ir santuokos kodekse, tiek šiuo metu galiojančiame LR CK įtvirtinta nuostata, kad vaiko gimimo įrašė vaiko motina nurodoma be jokių apribojimų, jei tik yra žinoma, kad moteris tikrai biologinė vaiko motina. Galiojantys įstatymai nekelia jokių papildomų sąlygų motinystei nustatyti, todėl nustatant vaiko kilmę iš motinos, būtina atsakyti tik į vieną klausimą – ar moteris pagimdė vaiką biologiniu požiūriu.

Vaiko kilmę iš motinos patvirtina medicinos įstaigos išduotas vaiko gimimo pažymėjimas. Vaiko, gimusio medicinos įstaigoje (gimdymo namuose ar gimdymo skyriuje), gimimo pažymėjimą išduoda medicinos įstaiga. Šiame dokumente nurodomi visi duomenys, reikalingi vaiko gimimo faktui ir vaiko biologinei motinai patvirtinti, t. y., vaiko lytis, gimimo laikas, jį pagimdžiusios moters vardas, pavardė, gimimo data (ar asmens kodas) ir gyvenamoji vieta. Pažymėjimas kartu su tėvų pasais (asmens tapatybės kortelėmis) ar juos atstojančiais dokumentais pateikiamas civilinės metrikacijos įstaigai, kuri įregistruoja vaiko gimimą bei, vadovaudamasi vaiko gimimo pažymėjimu, nurodo gimimo įrašė vaiko motiną.

Tais atvejais, kai vaikas gimsta ne medicinos įstaigoje, medicinos įstaigos darbuotojai, išduodantys vaiko gimimo pažymėjimą, privalo įsitikinti, kad moteris yra pagimdžiusi vaiką, be to, neturi kilti abejonių dėl vaiko gimimo laiko. Vadovaujantis

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. lapkričio 26 d. nutarimu Nr. 1400 patvirtinta Pažymėjimo apie vaiko gimimo išdavimą tvarka⁶³, vaiko ir motinos sveikatos būklė po gimdymo sveikatos priežiūros specialistų turi būti patikrinta per dvi valandas. Tvarkos 8 punkte nurodoma, kad jeigu vaikas gimė ne sveikatos priežiūros įstaigoje, o vaiko ir motinos sveikatos būklė po gimdymo nebuvo tikrinta arba vaiko ir motinos sveikatos būklę specialistai patikrino praėjus daugiau kaip 2 valandoms po gimdymo, vaiko gimimo pažymėjimą išduoda asmens sveikatos priežiūros įstaigos vadovo sudaryta gydytojų konsultacinė komisija. Sprendimą vaiko gimimo pažymėjime nurodyti vaiko motiną minėta komisija priima apžiūros metu nustatytus buvusio nėštumo, gimdymo ar pogimdyminius požymius. Dėl moters motinystės abejonių neturi kilti. Jeigu komisija negali nustatyti buvusio nėštumo, gimdymo ar pogimdyminių požymių arba kyla pagrįstų abejonių dėl moters motinystės (pavyzdžiui, neatvyksta į konsultacinę gydytojų komisiją gauti vaiko gimimo pažymėjimo), vaiko gimimo pažymėjime motina nenurodoma (Tvarkos 17 punktas). Tokiais atvejais vaiko gimimo įrašė taip pat nenurodomi duomenys apie jo tėvą, nes vaiko kilmę iš tėvo galima nustatyti tik žinant vaiko motiną. Norėtume atkreipti dėmesį į tai, kad gydytojų konsultacinė komisija neturi teisės vertinti kitų aplinkybių, išskyrus medicininės, kitaip jų išvada būtų vertintina kaip motinystės nustatymas, o motinystę nustatyti galima tik teismo tvarka.

LR CK 3.139 straipsnio 4 dalyje nurodyti du atvejai, kuriems esant motinystė nustatoma teismo tvarka:

1) Vaiko gimimo įrašė nėra duomenų apie jo motiną. Tokia situacija gali susidaryti tais atvejais, kai vaikui gimus, jo motina nebuvo nustatyta (rastas vaikas). Pažymėtina, kad rasto vaiko gimimas įregistruojamas jį radusio asmens arba valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos pareiškimu (LR CK 3.290 straipsnio 2 dalis). Rasto vaiko gimimui įregistruoti taip pat pateikiamas policijos įstaigos protokolas, kuriame nurodomos vaiko radimo aplinkybės, vieta ir laikas, bei medicinos įstaigos išduotas vaiko spėjamo amžiaus pažymėjimas. Vaiko gimimo įrašė gali nebūti duomenų apie jo motiną ir paprastesniais atvejais, kai vaiką pagimdžiusi moteris neturi pažymėjimo apie vaiko gimimą, ir vaiko gimimo įrašė bei išduotame gimimo liudijime nėra duomenų apie jo motiną. Tokiais atvejais civilinės metrikacijos įstaigoje padarius vaiko gimimo įrašą, atsiranda galimybė kreiptis į teismą, prašant nustatyti motinystę.

2) Gimusio vaiko motinystė nugincyta ir vaiko gimimo įrašė motinos duomenys išbraukti, remiantis teismo sprendimu. Tokie atvejai retesni ir paprastai kyla arba iš tam tikros nusikalstamos veikos padarymo (vaiko pagrobimo ir gimdymo dokumentų

⁶³ Valstybės žinios, 2001. Nr. 99-3551.

suklastojimo, vaiką pagimdžiusiai moteriai pakeitus vaiką kitu) arba dėl sveikatos priežiūros įstaigos aplaidumo (supainiojus vaikus gimdymo įstaigoje). Tokiais atvejais įregistravus vaiką, visų pirma teismo tvarka turi būti nuginčijamai motinos duomenys, nurodyti vaiko gimimo įrašė, ir tik po to galima kreiptis į teismą dėl motinystės nustatymo.

Kreiptis į teismą su prašymu nustatyti motinystę gali moteris, laikanti save vaiko motina, pilnametis vaikas, vaiko tėvas, nepilnamečio arba neveiksnaus vaiko globėjas (rūpintojas) ar valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija. Sistemiskai analizuojant šiuo metu galiojančio LR CK nuostatas, darytina išvada, kad ieškinį dėl motinystės nustatymo gali pateikti ir moters, laikančios save vaiko motina, tačiau pripažintos neveiksnia, globėjas. Kaip atsakovai ieškiniuose dėl motinystės nustatymo nurodomi asmenys, kuriems, nustačius motinystę, kils teisinių padarinių: kai kreipiasi moteris, laikanti save vaiko motina, nurodomas vaikas ir vaiko tėvas (jei jis nurodytas vaiko gimimo įrašė); kai kreipiasi vaikas, ar jo globėjas (rūpintojas), valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija vaiko interesais, nurodoma moteris, kurią vaikas laiko savo motina, ir tėvas⁶⁴.

Pažymėtina, kad ieškiniams dėl motinystės nustatymo pareikšti yra taikomas dešimties metų nuo sužinojimo apie vaiko gimimą iš motinos dienos ieškinio senaties terminas. Pilnamečiam, susituokusiam ar emancipuotam nepilnamečiui, kurie apie motinystę sužinojo anksčiau, senaties terminas skaičiuojamas nuo tada, kai jie sulaukė pilnametystės, sudarė santuoką ar įsiteisėjo teismo sprendimas dėl emancipacijos.

Nagrinėjant motinystės nustatymo klausimus, negalima nepaminėti surogatinės motinystės problemos. Surogacija suprantama kaip viena iš pagalbinės reprodukcijos, pasinaudojant dirbtiniu apvaisinimu, siekiant vėliau perduoti kitiems asmenims teisinį vaiko tėvų statusą. Skiriamos dvi pagrindinės surogacijos rūšys: tradicinė surogacija, kuriai esant moteris (surogatinė motina) išnešioja ir pagimdo iš savo ir vyro (anoniminio spermos donoro ar vyro, ketinančio tapti vaiko tėvu) lytinių ląstelių dirbtinio apvaisinimo būdu užmegztą kūdikį, ir gestacinė surogacija, kuriai esant moteris (surogatinė motina) išnešioja ir pagimdo iš kitos moters ir vyro (anoniminio spermos donoro ar vyro, ketinančio tapti vaiko tėvu) lytinių ląstelių užmegztą kūdikį⁶⁵. Problema surogatinės motinystės atžvilgiu kyla dėl to, kad vaiką pagimdžiusi moteris nėra jo biologinė (genetinė) motina. Nors, kaip jau buvo minėta ankstesniuose šio darbo skyriuose, surogatinė motinystė Lietuvoje nėra įteisinta, įstatymai kinta, vaikų susilaukti negalinčios poros siekia pasinaudoti visais įmanomais galimybės tapti tėvais būdais, todėl tikėtina,

⁶⁴ Cit. op. 25. P. 265 – 266.

⁶⁵ HATZIS, A. A.Law and Economics approach to Gestational Surrogacy. Antwerp: Intersentia, 2003. P. 412 – 414.

kad ateityje tiek įstatymų leidėjai, tiek teismai, taikantys įstatymus susidurs su motinystės nustatymo, vaikui gimus iš surogatinės motinos, problema.

Šiuo metu prieš surogatinės motinystės įteisinimą ypač kategoriškai pasisako Katalikų bažnyčia, pateikdama tokius argumentus kaip vaiko teisės būti pradėtam, išnešiotam ir pagimdytam jo paties tėvų pažeidimą, surogatinės motinystės nepriimtinumą žmogaus teisės į orumą požiūriu⁶⁶.

2.6. Tėvystės (motinystės) nustatymo metodų rūšys ir jų teisinio vertinimo problemos

Mokslinėje literatūroje išskiriami formalistinis ir realistinis vaiko kilmės nustatymo metodai⁶⁷. Realistinis metodas grindžiamas vadinamuoju „tikrosios tiesos“ principu, kuris teigia, kad biologinis tėvas disponuoja tam tikra nuosavybės teisės forma į vaiką vien dėl to, kad prisidėjo prie jo sukūrimo. Tuo tarpu formalistinis metodas nesuabsoliutina biologinės realybės ir akcentuoja kitus elementus bei vertybes: šeimos darną, teisinį tikrumą, pagrįstą tikėjimąsi ir pan. Istoriškai pirmiausia įsigalėjo formalistinis metodas, pagal kurį vaiko motinos sutuoktinis buvo pripažįstamas vaiko tėvu net tais atvejais, kai būdavo akivaizdu, kad jis objektyviai nėra ir negali būti biologiniu vaiko tėvu. Realistinio metodo įsigalėjimas siejamas su išaugusiomis medicininėmis galimybėmis identifikuoti biologinę tėvystę. Lietuvoje taip pat vyrauja realistinis tėvystės nustatymo metodas, pagal kurį prioritetą teikiamas biologinei tėvystei.

Civilinis kodeksas nepateikia baigtinio tėvystės (motinystės) nustatymo būdų sąrašo. Vadovaujantis 3.148 straipsnio 1 dalimi, pagrindas tėvystei nustatyti yra moksliniai įrodymai (ekspertizių įrodyti giminystės ryšį išvados) ir kitos Civilinio proceso kodekse numatytos įrodymų priemonės⁶⁸. 1975 m. spalio 15 d. sudarytos Europos Tarybos konvencijos dėl nesantuokinių vaikų teisinio statuso⁶⁹ 5 straipsnyje metodai, kuriais remiantis galima nustatyti tėvystę, taip pat nedetalizuojami, tik nurodoma, kad bylose dėl tėvystės nustatymo priimami moksliniai įrodymai, kurie gali padėti nustatyti

⁶⁶ PETRAITYTĖ, A. Katalikų bažnyčios požiūris į dirbtinį apvaisinimą // Už gyvybę, 2002. Nr. 12.

⁶⁷ SAGATYS, G. Biologinės ir faktinės tėvystės santykio problema ir vaiko teisės. Jurisprudencija, 2003. t. 37(29). P. 96 – 99.

⁶⁸ Įrodymais civilinėje byloje laikomi bet kokie faktiniai duomenys, kuriais remdamasis teismas įstatymų nustatyta tvarka konstatuoja, kad yra aplinkybių, pagrindžiančių šalių reikalavimus bei atsikirtimus, ir kitokių aplinkybių, turinčių reikšmės bylai teisingai išspręsti, arba kad jų nėra (CPK 177 straipsnio 1 dalis).

⁶⁹ Ratifikuota 1996 m. rugsėjo 17 d. Lietuvos Respublikos įstatymu Nr. I-1519 „Dėl 1975 m. Europos konvencijos „Dėl nesantuokinių vaikų teisinio statuso“ ratifikavimo“ // Valstybės žinios, 1996. Nr. 92-2145.

arba paneigti tėvystę. Kaip matome, tarptautinės teisės normos tėvystę patvirtinant arba ją paneigiant pirmenybę teikia moksliniams įrodymams.

Patikimiausi tėvystės (motinystės) nustatymo metodai – medicininiai ekspertizės, kurios atliekamos, siekiant įrodyti giminystės ryšį, išvados. Tokio pobūdžio ekspertizės patvirtina arba nepatvirtina, kad vaikas biologiniu požiūriu buvo pradėtas konkreto vyro. Prieš kelis dešimtmečius tėvystės nustatymo metodai buvo susiję su kraujo grupės nustatymu ir serumo baltymų polimorfizmo tyrimais. Sparčiai vystantis biologijos mokslams, atrasti nauji, tobulesni molekuliniai metodai – tyrimai su DNR (ląstelės branduolio molekulė, kurioje užkoduota visa individo genetinė informacija) žymenimis. Biologinį tėvystės (motinystės) nustatymą galima atlikti turint bet kokį tiriamo žmogaus audinį, iš kurio galima išgryninti genetinę medžiagą – DNR: veninį arba kapiliarinį kraują, seiles, ląstelių nuograndas nuo vidinės skruosto pusės, odą. 2009 m. liepos 7 d. teisės portale www.infolex.lt vykusio interviu metu Mykolo Romerio universiteto Teismo medicinos instituto Serologijos ir DNR laboratorijos vedėja Rima Baronovienė nurodė, kad dažniausiai DNR ekspertizė atliekama būtent tėvystės nustatymo atvejais. DNR ekspertizė išsiskiria savo patikimumu. Jeigu dėl tėvystės nustatymo kreipiasi mama, tėvas ir vaikas, tėvystės nustatymo ekspertizės tikslumas yra 99,9999 procentai. Jeigu kreipiasi tėvas ir vaikas be mamos, tuomet 99,99 procentai. Be to, tėvystę įmanoma nustatyti ir nėštumo metu, tačiau tai susiję su nedidele galimo persileidimo rizika, todėl rekomenduotina tėvystę nustatyti kūdikiui gimus. Pažymėtina, kad atliekant bet kokią ekspertizę negali būti besąlygiškai atmetama suklastojimo galimybė. Siekiant to išvengti, bet kurie mėginiai, kuriuos tiria ekspertas, yra koduoti, todėl ekspertas nežino, kurio konkretaus asmens mėginius jis tiria. R. Baronovienė taip pat nurodė, kad aparatūroje, kuria atliekami DNR tyrimai, lieka visi tyrimo duomenys, kuriuos bet kada galima patikrinti⁷⁰.

DNR ekspertizė atliekama tiek ją skyrus teismui, tiek pačių suinteresuotų asmenų prašymu. Ekspertizės, atliktos suinteresuotų asmenų prašymu, įrodomoji galia skiriasi nuo ekspertizės, atliktos ją paskyrus teismui, įrodomosios galios dėl skirtingos tyrimui pateiktos medžiagos ir konfidencialumo⁷¹.

Atkreiptinas dėmesys, kad biologinės motinystės nustatymo atvejais tiek Lietuvos, tiek pasaulio teismo medicinos ar biomedicinos tyrimų laboratorijų praktikoje pasitaiko ypač retai ir yra susiję arba su kūdikių sukeitimu gimdymo namuose, arba su kriminaliniais kūdikių pagrobimo atvejais.

⁷⁰ „Teismo medicina šiandien gali daug“. 2009 m. liepos 7 d. straipsnis interneto tinklapyje [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009-10-13]. Prieiga per internetą: <<http://www.infolex.lt>>

⁷¹ Cit. op. 25. P. 285.

Svarbu pažymėti, kad galiojantis CK nereikalauja privalomai skirti DNR ekspertizę, siekiant nustatyti (paneigti) tėvystę (motinystę). Ir nors tokios ekspertizės rezultatų paprastai pakaktų tam, kad būtų nustatyta tėvystė (motinystė), šalys gali ekspertizės atsisakyti. Atkreiptinas dėmesys, kad tais atvejais, kai atsakovas atsisako ekspertizės tėvystei nustatyti, teismas gali (bet neprivalo) tokį atsakovo atsisakymą įvertinti kaip tėvystės įrodymą. Spręsti, ar atsisakymas atlikti ekspertizę vertintinas kaip tėvystės įrodymas, įstatymas leidžia teismui. Svarbu aiškiai nustatyti atsisakymo atlikti ekspertizę priežastis. Jei be niekuo neargumentuoto nenoro objektyvių priežasčių, dėl kurių ekspertizė neturėtų būti atliekama, nenurodoma, teismo sprendimas tokį atsisakymą vertinti kaip tėvystės įrodymą būtų visiškai logiškas. Ir atvirkščiai, jei atsisakymas atlikti ekspertizę gali būti objektyviai pateisinamas, teismas turi galimybę remtis kitais įrodomaisiais faktais, patvirtinančiais arba paneigiančiais tėvystę (motinystę). Norėtume pabrėžti, kad teismas kitais įrodomaisiais faktais gali remtis ne tik tada, kai atsakovas (arba abi šalys) atsisako atlikti ekspertizę, bet ir tada, kai ekspertizės atlikti neįmanoma dėl objektyvių priežasčių (pvz., nustatant mirusio asmens tėvystę). Be to, įstatymas kategoriškai neuždraudžia vadovautis kitais tėvystės nustatymo metodais ir po DNR ekspertizės atlikimo. Kaip jau buvo minėta, tokios ekspertizės paklaida labai nedidelė, tačiau visiškai atmesti ekspertizės rezultatų suklastojimo tikimybės negalima. Nei baudžiamosios atsakomybės už melagingus ekspertizės rezultatus ją atlikusiam ekspertui grėsmė, nei galimybė rezultatus patikrinti arba atlikti pakartotinę ekspertizę, negali besąlygiškai garantuoti, kad tokio pobūdžio ekspertizių rezultatai nebus klastojami.

Pateiksime pavyzdį iš Lietuvos teismų praktikos.

Pareiškėja D. S. prašė teismo nustatyti juridinę reikšmę turintį faktą, kad S. B. yra jos sūnaus K. S. tėvas. Pareiškėja nurodė, kad su S. B. susipažino, nuomodamasi kambarį pas jo motiną, tarp jų susiklostė artimesni santykiai ir gimė sūnus. S. B. mirė prieš devynerius metus, kraujo mėginys iš jo nebuvo paimtas, o gauti duomenų apie kraujo grupę nepavyko, nes spėjamo vaiko tėvo motina kategoriškai nesutiko, kad būtų ekshumuojami jos sūnaus palaikai. Pirmosios instancijos teismas pareiškėjos prašymą atmetė, motyvuodamas tuo, kad kiti įrodymai, leidžiantys neabejotinai nustatyti biologinę vaiko kilmę (sveikinimo atvirukai, vienkartinės piniginės perlaidos) nėra pakankami.

Apeliacinės instancijos teismas pareiškėjos D. S. prašymą tenkino, remdamasis liudytojų parodymais ir kitais dokumentais, patvirtinančiais galimą S. B. tėvystę⁷².

⁷² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. birželio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-425/2006.

Kasacinės instancijos teismas paliko galioti apeliacinės instancijos teismo sprendimą, pabrėždamas, kad pagrindas tėvystei nustatyti yra ne tik ekspertizių išvados, bendras vaiko motinos ir spėjamo vaiko tėvo gyvenimas, bendras vaiko auklėjimas, išlaikymas, bet ir kiti įrodymai, kurie gali patvirtinti tėvystę. Dėl šios priežasties darytina išvada, kad apeliacinės instancijos teismas pagrįstai analizavo ir vertino kitą byloje esančią įrodomąją informaciją: bylos dalyvių, liudytojų parodymus, dalyvaujančių byloje asmenų korespondenciją, nuotraukas ir kita. Pažymėtina, kad apeliacinės instancijos teismas atsakovės (tariamo tėvo motinos) atsisakymo atlikti medicininę ekspertizę besąlygiškai neįvertino kaip galimos tėvystės įrodymo, tačiau vertino ir kitą byloje turimą informaciją ir tik remdamasis išanalizuotų duomenų visuma priėmė sprendimą dėl tėvystės nustatymo. Manytume, jog tokia praktika pagrįsta ir vertintina teigiamai.

Pateiksime ir teisminės praktikos pavyzdį, kuriame medicininės ekspertizės atsisakymas teismo buvo įvertintas kaip tėvystės įrodymas.

Ieškovė I. B. kreipėsi į teismą, prašydama nustatyti M. R. tėvystę jos nepilnamečio sūnaus E. B. atžvilgiu. Kadangi M. R. iki bylos teismo nagrinėjimo žuvo, o jo giminaičiai kategoriškai atsisakė leisti atlikti ekspertizę tėvystei nustatyti, teismas jų atsisakymą įvertino kaip M. R. tėvystės įrodymą⁷³.

Šis atvejis reikalauja papildomo paaiškinimo. Pirmosios instancijos teismas du kartus paskyrė DNR ekspertizę tėvystei nustatyti, tačiau spėjamo vaiko tėvo artimieji giminaičiai ekspertizės atsisakė. Apeliacinės instancijos teismas trečią kartą byloje paskyrė DNR ekspertizę tėvystei nustatyti, tačiau spėjamo vaiko tėvo artimieji giminaičiai vėl jos atsisakė, nurodydami rimtų ir pagrįstų atsisakymo argumentų. Ieškovė ir spėjamas vaiko tėvas M. R., turėdami šeimas, savo santykius nuo aplinkinių slėpė, kas labai apsunkino vaiko tėvystės įrodinėjimą, todėl teismas atsisakymą atlikti ekspertizę kartu su kitais byloje esančiais įrodymais įvertino kaip tėvystės įrodymą.

Europos žmogaus teisių teismas 2002 m. vasario 7 d. sprendime, priimtame byloje *Mikulic v. Kroatija* pažymėjo, kad tais atvejais, kai tėvystė negali būti nustatyta DNR tyrimais, asmens, siekiančio tėvystės nustatymo, interesai turi būti apsaugomi. Procesinių priemonių priversti spėjamą tėvą paklusti teismo nutarčiai dėl DNR tyrimo atlikimo stoka atitinka proporcingumo principą tik tada, kai yra numatytos alternatyvios priemonės, leidžiančios nepriklausomai institucijai greitai išspręsti ieškinį dėl tėvystės. Siekiant užtikrinti proporcingumo principo įgyvendinimą panašiais atvejais, Lietuvos Respublikos

⁷³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-607/2004.

įstatymai tėvystės nustatymo bylose be mokslinių įrodymų numato kitas įrodinėjimo priemones, kurios gali patvirtinti (arba paneigti) tėvystę.

Be medicininių ekspertizių tėvytei (motinystei) nustatyti teismai vertina šiuos įrodomuosius faktus, galinčius patikimai patvirtinti tėvystę (motinystę): bendrą vaiko motinos ir spėjamo tėvo gyvenimą, bendrą vaiko auklėjimą, išlaikymą ir kitus, kurių baigtinis sąrašas nepateikiamas. Bendras vaiko motinos ir spėjamo tėvo gyvenimas turėtų pasižymėti būdingais šeimos santykiams bruožais – santykių pastovumu, viešumu. Tai nustatoma liudytojų parodymais, dokumentais, patvirtinančiais bendras išlaidas, pirkinius, gyvenimą tame pačiame būste, paramą vienas kitam (pvz., medicininių išlaidų apmokėjimą), asmeniniu susirašinėjimu ir pan. Pažymėtina, kad tokio pobūdžio santykiai vertintini ne vien prieš pat vaiko gimimą ar jam gimimus, bet ir tuo laikotarpiu, kol moteris dar net nesilaukė. Be to, tokio pobūdžio santykiai neturėtų būti epizodiniai. Bendru vaiko auklėjimu ir išlaikymu laikytini santykiai, kai vaiko tėvas ir motina ne tik gyvena kartu, bet ir abu rūpinasi vaiku, dalinasi išlaidas jo išlaikymui. Taip pat bendru vaiko auklėjimu ir išlaikymu laikytini santykiai, kai vaiko tėvas ir motina kartu negyvena, tačiau abu nuolat bendrauja su vaiku, dalinasi bendras išlaidas vaiko išlaikymui.

Mūsų jau minėtoje nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-425/2006 teismas sprendimą dėl tėvystės nustatymo priėmė įvertinęs tokią įrodomąją informaciją: liudytojos parodymai, kuriai tariamas vaiko tėvas pasakojo apie savo sūnų ir rodė jo nuotraukas, liudytojų parodymai, kurie patvirtino, kad tariamas vaiko tėvas lankydavo vaiką, o gyvendamas kitame mieste, reguliariai siųsdavo jam dovanas, tariamo vaiko tėvo ir motinos asmeninis susirašinėjimas, kuriame buvo domimasi vaiko pasiekimais, problemomis ir panašiais dalykais. Kaip matome, duomenys, galintys patvirtinti arba paneigti tėvystės (motinystės) faktą yra labai įvairūs, todėl įstatymiškai įtvirtinti jų baigtinį sąrašą nėra būtinybės. Atvirksčiai, baigtinio sąrašo nustatymas, nepagrįstai apribotų teismo galimybes vertinti įrodomąją informaciją, kuri kiekvienoje tėvystės (motinystės) nustatymo byloje gali būti labai įvairi.

Pateiksime dar keletą pavyzdžių iš teismų praktikos.

Ieškovė S. K. kreipėsi į teismą dėl tėvystės nuginčijimo; ji prašė panaikinti duomenis gimimo įrašė apie tai, kad S. K. yra jos nepilnamečio sūnaus V. K. tėvas, taip pat ieškovė prašė nustatyti, kad atsakovas I. F. yra šio vaiko tėvas. Pirmosios instancijos teismas apsiribojo medicinine ekspertize, pagal kurios duomenis I. F. 99,9999 procento tikimybe yra nepilnamečio vaiko tėvas. Tuo tarpu apeliacinis teismas vertino ir kitą įrodomąją informaciją, patvirtinančią I. F. tėvystę: vaikas kasmet po kelias savaites gyvendavo su tariamo tėvo I. F. tėvais, I. F. jam pirkdavo dovanų ir su juo artimai

*bendravo, jis dalyvavo vaiko gyvenime, teikė išlaikymą, o tėvystę ėmė neigti tik po to, kai sukūrė kitą šeimą*⁷⁴.

*Ieškovė Č. K. kreipėsi į teismą dėl atsakovo V. K. tėvystės nustatymo jos nepilnamečio sūnaus K. K. atžvilgiu. Ieškovės prašymu teismas skyrė DNR ekspertizę V. K. tėvystei nustatyti, tačiau atsakovas ekspertizės atsisakė. Ši atsisakymą teismas įvertino kartu su kitais byloje esančiais įrodymais – ieškovės Č. K. sutuoktinio N. S. nevaisingumu, ieškovės bendravimą su atsakovu, šio bendravimo šeimyninį pobūdį, atskirus netiesioginiu vaiko pripažinimo faktus ir ieškovės prašymą tenkino*⁷⁵.

Tiek apeliacinės, tiek kasacinės instancijos teismai šį pirmosios instancijos teismo sprendimą paliko nepakeistą.

Pažymėtina, kad teismas turi patikrinti visus bylos šalių pateiktus tėvystės nustatymo pagrindus ir juos įvertinti, siekdamas nustatyti tikrąją, biologinę vaiko kilmę. Nors paanalizavus teismų praktiką galime rasti kategoriškų pasisakymų apie tai, kad tiek tėvystės nustatymui, tiek jos nuginčijimui ekspertizės išvada laikytina pagrindiniu įrodymu⁷⁶, vis dėlto pritartumėme požiūriui, pagal kurį „įstatymų leidėjas nenurodė įrodymų leistinumo ribų, todėl tokiais įrodymais laikytini visi faktiniai duomenys, patvirtinantys arba paneigiantys tėvystę“⁷⁷.

Baigdami analizuoti tėvystės (motinystės) nustatymo metodus, norėtume atkreipti dėmesį į tai, kad teisme nagrinėjant bylą dėl tėvystės nustatymo, ši byla neturi baigtis taikos sutartimi. Jei šalys susitaria dėl vaiko kilmės nustatymo, bylos nagrinėjimas sustabdomas ir šalims sudaroma galimybė nustatyti vaiko kilmę paduodant tėvystės pripažinimo pareiškimą.

⁷⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. spalio 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-460/2007.

⁷⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. kovo 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-241/2004.

⁷⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. rugsėjo 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-748/2001.

⁷⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1004/2000.

3 . TĖVYSTĖS (MOTINYSTĖS) NUGINČIJIMAS

3.1. Tėvystės (motinystės) prezumpcija, jos išimtys

Sąvoka „prezumpcija“ reiškia fakto pripažinimą teisiškai patikimu, kol nėra įrodyta priešingai. Teisinė tėvystės (motinystės) prezumpcija apima atvejus, kai gimusio vaiko kilmė iš konkrečių asmenų (moters arba vyro) nustatoma automatiškai, neatsižvelgiant į jų valią. Tėvystės (motinystės) prezumpcija remiasi biologine (vaiko gimimo faktu iš konkrečios moters) ir teisine (vyro santuoka su vaiko motina) prielaidomis.

Teisinė tėvystės prezumpcija skamba taip: „kiekvienas vaikas, gimęs santuokoje, yra teisėtas vaiko motinos sutuoktinio vaikas“ ir yra įtvirtinta LR CK 3.140 straipsnio 1 dalyje, kurioje nurodoma, kad jei vaiką pagimdė motina, kuri yra susituokusi, nors vaikas pradėtas iki santuokos, kaip vaiko tėvas gimimo įrašė įrašomas vaiko motinos sutuoktinis, remiantis santuokos įrašu ar jo pagrindu išduotu santuokos liudijimu. Registruojant vaiko gimimą ir įrašant kaip vaiko tėvą vaiko motinos vyrą, neatsižvelgiama į tai, kada jie susituokė – ar iki pradėdant vaiką, ar prieš pat jam gimstant. Europos Žmogaus Teisių Teismas byloje *Nylund v. Finland* yra pasisakęs, kad, siekdamas užtikrinti teisinį šeimos santykių tikrumą ir saugumą, valstybės pagrįstai taiko bendrąją prezumpciją, pagal kurią vedęs vyras yra laikomas sutuoktinės vaikų tėvu, o šios prezumpcijos paneigimas galimas tik esant rimtam pagrindui⁷⁸. Tačiau pažymėtina, kad tais atvejais, kai vaiko motina ir numanomas vaiko tėvas susituokė jau po vaiko gimimo, tėvystės prezumpcija netaikoma. Tokiais atvejais duomenys apie tėvą vaiko gimimo įrašė nurodomi arba jam pripažinus tėvystę tėvystės pripažinimo pareiškimu, arba tėvystę nustačius teismo sprendimu.

Teisinė tėvystės prezumpcija taikoma ir tada, kai vaikas gimsta po santuokos nutraukimo, jos pripažinimo negaliojančia, gyvenimo skyrium pradžios ar po sutuoktinio mirties nepraėjus daugiau kaip 300 dienų. Jei vaikas gimsta nurodytam terminui nepraėjus, buvusio sutuoktinio tėvystės įrodinėti nereikia. Įrašyti kito vyro, kaip tėvo, duomenis į vaiko gimimo liudijimą galima tik nuginčijus tėvystės įrašą teismo tvarka arba bendru vaiko motinos, jos buvusio sutuoktinio ir vyro, pripažįstančio save gimusio vaiko tėvu, pareiškimu, teismui priėmus atitinkamą nutartį (LR CK 3. 140 straipsnio 5 dalis). Nesant bent vieno iš jų pareiškimu, tėvystės pripažinti negalima (t. y., lieka galioti vaiko motinos sutuoktinio tėvystės prezumpcija). Toks pareiškimas teisme svarstomas

⁷⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismo 1999 m. gruodžio 29 d. sprendimas Nr. 27110/95 byloje *Nylund v. Finland*.

supaprastinto proceso tvarka (LR CPK 579 – 582 straipsniai). Tvirtinant pareiškimą, tėvystės įrodymų nereikalaujama, tačiau būtina patikrinti, ar prašymą asmenys paduoda laisva valia ir ar supranta teisinius prašymo teismo patvirtinimo padarinius, t. y., kad buvęs vaiko motinos sutuoktinis nebus laikomas vaiko tėvu, o vyras, pripažįstantis save vaiko tėvu, bus nurodytas vaiko gimimo įrašė kaip tėvas, turės visas su tėvu statusu susijusias teises ir pareigas, o įrašą nugincyti galės tik įrodęs, kad nėra biologinis vaiko tėvas⁷⁹. Pažymėtina, kad bendras pareiškimas negali būti paduotas, jeigu po vaiko motinos sutuoktinio mirties nėra praėję 300 dienų, nes tokiu atveju nėra galimybės išsiaiškinti buvusio vaiko motinos sutuoktinio valią.

Tais atvejais, kai vaikas gimsta santuokoje, tačiau vaiko tėvu save pripažįsta kitas vyras, o ne vaiko motinos sutuoktinis, vaiko motinos sutuoktinio tėvystė gali būti nugincyta teismine tvarka.

Taip pat būtina paminėti situacijas, kai vaikas gimsta, jo motinai sudarius naują santuoką, nepraėjus 300 dienų nuo ankstesnės santuokos nutraukimo ar buvusio sutuoktinio mirties. Tokiais atvejais vaiko tėvu bus laikomas vaiko motinos naujas sutuoktinis, t. y. būtent jam bus taikoma teisinė tėvystės prezumpcija.

Teisinė motinystės prezumpcija remiasi biologine prielaida ir skamba taip: „motina yra ta, kuri pagimdė vaiką“. Ši prezumpcija įtvirtinta LR CK 3.139 straipsnyje. Motinystės prezumpcijai įgyvendinti santuokos buvimo faktas nereikalingas, pakanka fakto, kad vaikas gimė iš moters fiziologiniu požiūriu. Ši LR CK nuostata visiškai atitinka 1975 m. Europos konvencijos „Dėl nesantuokinių vaikų teisinio statuso“ 2 straipsnį, pagal kurį kiekvieno nesantuokinio vaiko atveju motinystė nustatoma remiantis tik vaiko gimimo faktu. Teisinei motinystės prezumpcijai nugincyti yra daug mažiau galimybių, nei teisinei tėvystės prezumpcijai. Kaip jau buvo minėta poskyryje apie motinystės nustatymą, teisinė motinystės prezumpcija negalioja, kai vaikui gimus motina nebuvo nustatyta (nėra subjekto, kurio atžvilgiu galiotų teisinė motinystės prezumpcija).

Ieškovė kreipėsi į teismą, prašydama panaikinti įrašą vaiko gimimo dokumentuose, kad tretysis asmuo, kuris buvo santuokoje su ieškove gimus vaikui, yra šio vaiko tėvas, vaiko tėvu nustatyti atsakovą ir priteisti iš jo mokėti vaikui išlaikymą po 1000 litų kas mėnesį iki vaiko pilnametystės. Teismai ieškinį tenkino iš dalies, atsakovas pateikė kasacinį skundą⁸⁰.

Kasacinės instancijos teismas konstatavo, kad bendrosios prezumpcijos, pagal kurią vedęs vyras yra savo sutuoktinės vaikų tėvas, paneigimas galimas tik esant rimtam

⁷⁹ Cit. op. 25. P. 268 – 269.

⁸⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. spalio 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-460/2007.

pagrindui. Byloje nustatyta, kad ieškovė, būdama santuokoje su S. K., pradėjo palaikyti santykius ir gyventi su I. F. (atsakovu), nuo jo tapo nėščia ir būdama 8 mėnesių nėštumo, vėl pradėjo gyventi su S. K. Registruojant vaiko gimimą, S. K. pasinaudojo teisine tėvystės prezumpcija ir pareiškė esąs ieškovei gimusio vaiko tėvas. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai neatsižvelgė į tai, kad tėvystė yra ne tik biologinis, bet ir teisinis tėvo ryšys su vaiku, nenustatinėjo, kokie yra vaiko ir jo biologinės motinos sutuoktinio S. K. santykiai, koks yra atsakovo I. F. požiūris į vaiką ir ketinimai vaiko atžvilgiu, todėl kyla abejonių, ar pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų sprendimai geriausiai atitinka vaiko interesus. Byla gražinta nagrinėti pirmosios instancijos teismui.

Ieškovas T. A. kreipėsi į teismą, norėdamas nuginčyti atsakovo D. K. tėvystę nepilnamečio vaiko A. K. atžvilgiu ir prašė teismo nustatyti jo tėvystę minėto vaiko atžvilgiu. Ieškovas pateikė DNR išvadą, patvirtinančią, kad jis yra nepilnamečio vaiko A. K. biologinis tėvas. Ieškinį palaikė ir nepilnamečio A. K. motina E. K. V. E. K. V. sutuoktinis D. K. (atsakovas) gimė jam ir ieškovei E. V. K. esant santuokoje, jo kilmė patvirtinta įstatymų nustatyta tvarka⁸¹.

Kasacinės instancijos teismas konstatavo, kad bylą nagrinėję pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai padarė pagrįstą išvadą, kad asmuo, esantis biologiniu vaiko tėvu, tačiau dėl kokių nors aplinkybių neįrašytas kaip tėvas į vaiko gimimo dokumentus (juose kaip tėvas nurodytas kitas asmuo), turi teisę pareikšti ieškinį dėl įrašo nuginčijimo asmeniui, įrašytam vaiko tėvu, ir kartu prašyti nustatyti jo tėvystę. Įsigaliojusius LR CK, leidžiančiam ieškinį dėl tėvystės nuginčijimo ir tėvystės nustatymo pateikti vyrui, laikančiam save vaiko tėvu, ši problema jau prarado savo aktualumą. Tačiau iki LR CK įsigaliojimo taikyto Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodekso 59 straipsnis suteikdavo teisę ginčyti tėvystę tik asmeniui, vaiko gimimo įrašė ir jo pagrindu išduotame gimimo liudijime įrašytam vaiko tėvu. Toks reglamentavimas neatitiko nei nacionalinių teisės aktų (Lietuvos Respublikos Konstitucijos, Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo), nei tarptautinių teisės aktų (Europos konvencijos „Dėl nesantuokinių vaikų teisinio statuso) nuostatų.

Atsižvelgus į visas aukščiau išdėstytas nuostatas, darytina išvada, kad tėvystės (motinystės) prezumpcija galioja (vaiko gimimo įrašė nurodyti duomenys apie jo tėvą ir (ar) motiną laikomi teisingais), tol kol ji nėra nuginčyta teismine tvarka. Tik teismas gali pripažinti, kad vaiko gimimo įrašė nurodyti tėvų ar vieno iš jų duomenys neteisingi.

⁸¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. lapkričio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1201/2000.

3.2. Galimybės nuginčyti tėvystę (motinystę) įgyvendinimas Lietuvos teismų praktikoje

Tėvystės (motinystės) nuginčijimo institutas su tėvystės (motinystės) nustatymo institutu siejasi tuo, kad tam tikrais atvejais nenuginčijus tėvystės, nėra teisinių galimybių jos nustatyti (kai pagrįstai manoma, kad vaiko biologinis tėvas yra ne tas, kuris nurodytas vaiko gimimo įrašė ir jo pagrindu išduotame gimimo liudijime). Tais atvejais, kai vaikas gimsta susituokusiai motinai arba kai vaiko kilmė iš tėvo yra patvirtinta pareiškimu dėl tėvystės pripažinimo, tačiau vaiko biologinis tėvas yra ne vaiko motinos sutuoktinis ir ne asmuo, nurodytas vaiko gimimo dokumentuose, yra teisinė galimybė nuginčyti tėvystę, o ją nuginčijus – nustatyti kito asmens tėvystę vaiko atžvilgiu.

Duomenys vaiko gimimo įrašė apie jo tėvą ar motiną nuginčijami tik teismo tvarka (LR CK 3.149 straipsnio 1 dalis). Kol nėra pripažinta, kad vaiko gimimo įrašė yra nurodyti neteisingi tėvų duomenys, asmenys, minėtame dokumente nurodyti kaip vaiko tėvai, jais laikomi nuo pat vaiko gimimo.

Tėvystės (motinystės) nuginčijimo pagrindus reglamentuoja LR CK 3.150 straipsnis. Pirmasis tėvystės nuginčijimo pagrindas yra susijęs su tėvystės prezumpcijos paneigimu. Jis gali būti įgyvendintas tais atvejais, kai vaikas gimsta susituokusiems tėvams arba nepraėjus daugiau kaip 300 dienų po santuokos pabaigos arba teismo patvirtinto sutuoktinių gyvenimo atskirai. Nuginčyti tėvystę tokiais atvejais galima tik įrodžius, kad vaiko motinos sutuoktinis (buvęs sutuoktinis) negali būti vaiko tėvas. Atkreiptinas dėmesys, kad įrodymai gali būti ne tik moksliniai (teismo medicinos ekspertų išvados, paneigiančios giminystės ryšį tarp vaiko ir jo motinos sutuoktinio (buvusio sutuoktinio), bet ir bet kokie kiti tėvystę paneigiantys faktai, tokie kaip santuokos nutraukimas dėl to, kad moteris laukėsi kito vyro vaiko, vaikas buvo pradėtas sutuoktiniui išvykus į užsienio komandiruotę ir pan. Esant abejonių dėl įrodymų patikimumo, turėtų būti skiriamos giminystės ryšių patvirtinimo ar paneigimo ekspertizės.

Pateiksime teisminės praktikos pavyzdžių.

Ieškovas E. A. kreipėsi į teismą dėl tėvystės nuginčijimo. Jis nurodė, kad jam esant santuokoje su atsakove G. K. gimė sūnus L. A. Vėliau santuoka buvo nutraukta ir kilus nesutarimui dėl sūnaus išlaikymo, atsakovė pareiškė, kad ieškovas ir toliau turės mokėti išlaikymą ne savo sūnui. Ieškovas prašė teismo skirti DNR ekspertizę tėvystei nustatyti, tačiau atsakovė ekspertizės atsisakė, motyvuodama būtinybe apsaugoti vaiko interesus⁸².

⁸² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. rugsėjo 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-421/2005.

Kasacinės instancijos teismas konstatavo, kad byloje nėra duomenų (jų nenurodė ir ieškovas), kad atsakovė vaiko pradėjimo metu būtų palaikiusi atrimus ryšius su kitu asmeniu. Ieškovas nenurodė aplinkybių, leidžiančių teigti, kad duomenys dėl vaiko tėvystės neatitinka tikrovės. Byloje nustatyta, kad šalys iki santuokos sudarymo palaikė artimus santykius. Santykiai buvo artimi ir po vaiko gimimo, o santuokai nutrūkus, šalys bendrai auklėjo vaiką ir jį išlaikė. Atsižvelgdamas į visas šias aplinkybes ir vadovaudamasis prioritetinės vaiko teisių ir interesų apsaugos bei gynimo principu, kasacinės instancijos teismas paliko galioti pirmosios instancijos teismo, kuriuo ieškovo prašymas nugincyti tėvystę buvo atmestas, sprendimą.

Ieškovas D. K. kreipėsi į teismą dėl tėvystės nugincijimo ir nurodė, kad su atsakove L. K. susituokė dėl to, kad ji laukėsi ir teigė, kad jis būsimas vaiko tėvas. Po santuokos kartu negyveno ir po kelerių metų išsiskyrė. Ieškinį dėl tėvystės nugincijimo atsakovas pateikė dėl to, kad susipažinęs su atsakovės gimdymo medicinine istorija, sužinojo, kad vaikas gimė pilnai išnešiotas, dėl to, jo apskaičiavimu, atsakovė pastojo tada, kai jie nepalaikė intymių santykių⁸³.

Pirmosios instancijos teismas skyrė ekspertizę tėvystei nustatyti, kurios rezultatai patvirtino, kad ieškovas D. K. yra atsakovės L. K. nepilnamečio sūnaus tėvas (99 procentų tikimybė). Vadovaudamasis ekspertizės duomenimis kartu su kitomis byloje nustatytomis aplinkybėmis teismas ieškovo prašymą atmetė, o apeliacinės ir kasacinės instancijos teismai šį sprendimą paliko nepakeistą. Kasacinės instancijos teismas pabrėžė, kad nugincyti tėvystę, kai vaikas gimė susituokusiems tėvams arba nepraėjus daugiau kaip 300 dienų po santuokos pabaigos, galima tik įrodžius, kad asmuo negali būti vaiko tėvas.

Kitas tėvystės (motinystės) nugincijimo pagrindas reglamentuojamas LR CK 3.150 straipsnio 2 dalyje. Jis apima tiek motinystės, tiek tėvystės, pripažintos pareiškimu dėl tėvystės pripažinimo (nesvarbu, ar toks pareiškimas patvirtintas notarine, ar teismo tvarka), nugincijimą. Pažymėtina, kad tvirtindamas tėvystės pripažinimo pareiškimą nesant ginčo, teismas nenustatinėja, ar asmuo, pripažįstantis save vaiko tėvu, iš tikrųjų yra biologinis jo tėvas. Tvirtinant tėvystės pripažinimo pareiškimą, aiškinamasi, ar toks tėvystės pripažinimas galimas, t. y., ar nėra ginčo dėl tėvystės⁸⁴. Nugincyti motinystę ar tėvystę, nustatytą pareiškimu dėl tėvystės pripažinimo, galima tik įrodžius, kad vaiko motina ar tėvas nėra biologiniai jo tėvai. Toks tėvystės (motinystės) nugincijimo pagrindas atitinka 1975 m. Europos konvencijos „Dėl nesantuokinių vaikų teisinio

⁸³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. rugsėjo 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1028/2002.

⁸⁴ Cit. op. 25. P. 289.

statuso“ 4 straipsnio nuostatą, kurioje nurodoma, kad tėvystės pripažinimas gali būti ginčijamas tik tais atvejais, kai tą leidžia šalies vidaus įstatymai arba kai asmuo nėra biologinis vaiko tėvas. Norėtume atkreipti dėmesį, kad įstatymas nenustato, kad šiuo pagrindu ginčijant vaiko tėvystę (motinystę) galimi tik moksliniai įrodymai (medicinos ekspertizių išvados), todėl darytina išvada, kad teismas gali nugincyti tėvystę (motinystę), pasiremdamas kita byloje esančia įrodomąja informacija. Vis dėlto, moksliniai įrodymai nagrinėjant tokio pobūdžio bylas vertintini kaip patikimiausi.

Ieškovas A. M. kreipėsi į teismą dėl tėvystės nugincyjimo ir nurodė, kad su atsakove J. J. Palaikė artimus santykius, tačiau dėl darbo specifikos (ieškovas dirba tolimųjų reisų vairuotoju) susitikdavo retai. Atsakovei pastojus, jie pradėjo gyventi kartu, gimus vaikui, ieškovas pripažino tėvystę ir vaiko gimimo liudijime buvo įrašytas tėvu. Pablogėjus santykiams su atsakove, jie pradėjo gyventi atskirai. Atsakovė ėmė riboti ieškovo kontaktus su vaiku, o vieno konflikto metu prasitarė, kad vaikas nėra biologinis ieškovo sūnus. Tą patvirtino ir teismo medicinos eksperto išvada⁸⁵.

Pirmosios instancijos teismas ieškovo prašymą nugincyti tėvystę tenkino, o apeliacinės instancijos teismas paliko galioti pirmosios instancijos teismo sprendimą ir nurodė, kad tėvystės nugincyjimo instituto paskirtis nėra vien tik biologinės tiesos konstatavimas. Teismas, mūsų manymu, teisingai pabrėžė, kad sprendžiant klausimus dėl tėvystės nugincyjimo, turi būti siekiama, kad vaikas neliktų be tėvo, t. y., tėvystės nugincyjimas turėtų būti taikomas, siekiant nustatyti tikrąją vaiko kilmę. Nagrinėjamu atveju teismo proceso metu, paaiškėjo, kad vaiko motina numano, kas yra tikrasis (biologinis) vaiko tėvas, todėl nesusidarytų tėvystės vakuumo.

Pareikšti ieškinį dėl tėvystės (motinystės) nugincyjimo gali asmuo, vaiko gimimo įrašė įrašytas kaip vaiko tėvas ar motina, bet savęs tokiu nelaikantis, asmuo, vaiko gimimo įrašė neįrašytas kaip vaiko tėvas ar motina, bet save tokiu laikantis, vaikas, sulaukęs pilnametystės ar įgijęs visišką veiksnumą, taip pat nepilnamečio vyro, vaiko gimimo įrašė įrašyto kaip tėvas, tėvai arba globėjai (rūpintojai). Pažymėtina, kad vaikas turi teisę ginčyti tiek įrašą apie tėvą, tiek apie motiną, tiek apie abu iš karto. Anksčiau galiojęs Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodeksas (jo 59 straipsnis) nepagrįstai ribojo asmenų teises pareikšti ieškinį dėl tėvystės nugincyjimo, nurodydamas, kad tokio pobūdžio ieškinį gali pareikšti tik asmenys, vaiko gimimo liudijime nurodyti kaip vaiko tėvas ar motina, bei pilnametystės sulaukęs vaikas.

Galiojantis įstatymas suteikia teisę pareikšti ieškinį dėl tėvystės nugincyjimo ir mirusio vyro, kuris vaiko gimimo įrašė nurodytas kaip tėvas, įpėdiniams (LR CK 3.151

⁸⁵ Šiaulių apygardos teismo 2009 m. rugsėjo 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-305-267.

straipsnio 3 dalis). Pažymėtina, kad įpėdiniai gali šia teise pasinaudoti tik jei nėra pasibaigęs įstatymo nustatytas senaties terminas. Tokiais atvejais bylą nagrinėjantis teismas turi išsiaiškinti, kada mirusiajam tapo žinoma, kad jis nurodytas vaiko gimimo įrašė kaip tėvas, arba kada jis sužinojo, jog nėra biologinis tam tikro vaiko tėvas.

Ieškinio teismui dėl tėvystės (motinystės) nuginkėjimo pateikimui yra nustatytas vienerių metų ieškinio senaties terminas. Šis terminas skaičiuojamas nuo tos dienos, kai sužinoma apie ginčytinus duomenis, įrašytus vaiko gimimo įrašė arba nuo tos dienos, kai paaiškėja aplinkybės, duodančios pagrindą teigti, kad vaiko gimimo įrašė nurodyti duomenys neatitinka tikrovės. Vienerių metų ieškinio senaties terminas tėvystės (motinystės) nuginkėjimui yra išimtis iš bendrojo reikalavimams, kylantiems iš šeimos teisinių santykių, taikomo dešimties metų senaties termino. Specialiajam vienerių metų ieškinio senaties terminui išimtis taikoma tais atvejais, kai asmenys, vaiko gimimo įrašė nurodyti kaip vaiko tėvas ar motina, apie tai sužinojo, būdami nepilnamečiai ar neveiksnūs⁸⁶. Tokiais atvejais vienerių metų terminas skaičiuojamas nuo tos dienos, kai jie sulaukė pilnametystės arba tapo veiksniais.

Ieškovas J. R. kreipėsi į teismą dėl tėvystės nuginkėjimo ir išlaikymo vaikui panaikinimo. Ieškovas nurodė, kad santuokoje su atsakove R. R. jiems gimė dukra. Ieškovas visuomet abejojo, ar tikrai yra atsakovė R. R. vaiko tėvas, o santuokai nutrūkus kreipėsi į DNR laboratoriją, prašydamas atlikti tyrimą dėl tėvystės nustatymo. Po atlikto tyrimo paaiškėjo, kad ieškovas nėra biologinis atsakovės R. R. dukros tėvas. Atkreiptinas dėmesys, kad tyrimas buvo atliktas praėjus 12 metų po vaiko gimimo⁸⁷.

Šioje byloje iškilo klausimas dėl ieškinio senaties termino tėvystės nuginkėjimo byloje skaičiavimo taisyklių. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai konstatavo, kad ieškovas jau nuo vaiko gimimo turėjo įtarimų, kad vaikas ne jo, tačiau nesiėmė jokių priemonių tam išsiaiškinti. Apie tai, kad ieškovas įrašytas vaiko tėvu, jis taip pat žinojo nuo įrašo padarymo dienos, tačiau ištikus 12 metų šio įrašo neginkėjo. Teismai tokį ieškovo pasyvumą laikė reikšminga aplinkybe, nustatant ieškinio senaties pradžią ir sprendžiant dėl ieškinio senaties termino taikymo. Ieškovas prašymas nuginkėti tėvystę atmestas, nustačius, kad buvo pažeistas vienerių metų ieškinio senaties terminas.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė, kad teisės kreiptis į teismą dėl tėvystės nuginkėjimo ieškinio senaties termino pradžia gali būti apibrėžiama dviem alternatyviais momentais: 1) asmens sužinojimu apie ginčytinus duomenis, įrašytus vaiko gimimo įrašė

⁸⁶ Atkreiptinas dėmesys, kad prie pilnamečių priskiriami asmenys, sudarę santuoką iki 18 metų bei emancipuoti, o prie neveiksnių asmenų priskiriami ribotai veiksnūs asmenys.

⁸⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. sausio 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-9/2007.

ir 2) aplinkybių, duodančių pagrindą teigti, kad duomenys neatitinka tikrovės, paaiškėjimu. Pirmuoju atveju vienerių metų senaties termino eiga prasideda nuo sužinojimo apie subjektinės tėvystės teisės pažeidimą. Antruoju atveju senaties termino skaičiavimo pradžia yra diena, kai asmeniui, kuris kreipėsi į teismą, paaiškėjo aplinkybės, leidžiančios teigti, kad duomenys neatitinka tikrovės. Byloje nėra nustatyta, jog ieškovo kreipimasis dėl eksperto išvados būtų nulemtas kitų aplinkybių, o ne ieškovo abejonių, ar jis yra tikrasis vaiko tėvas. Laikytina, kad 12 metų ieškovas, visą laiką turėdamas abejonių dėl tėvystės vaiko, kurio gimimo įrašė jis įrašytas tėvu, atžvilgiu, nesiėmė priemonių ginti savo subjektinės tėvystės teisės. Dėl šios priežasties teismo medicinos eksperto išvados gavimas nelaikytinas ieškinio senaties termino pradžia.

Abejotume šioje teismo nutartyje išdėstyta argumentacija. Vien niekuo objektyviai nepagrįstos abejonės neturėtų būti laikomos pagrindu ieškinio senaties termino skaičiavimo pradžios momentui. Manytume, jog įstatyme vartojama sąvoka „paaiškėjus aplinkybėms“ neturėtų būti tapatinama su sąvoka „kilus abejonėms“. Be to, abejonės turėtų būti pagrįstos tam tikrais objektyviais duomenimis, kuriuos galima patikrinti. Analizuotu atveju, manytume, kad senaties termino skaičiavimo pradžia turėjo sutapti su teismo medicinos eksperto išvados rezultatų paaiškėjimo ieškovui diena.

Europos Žmogaus Teisių Teismas byloje dėl priimtino *Yildirim v. Austria* konstatavo, kad prokuroras, atsisakęs reikšti ieškinį dėl tėvystės nuginkėjimo, kuriam pagal Austrijos teisę yra suteikiama tokia teisė, suinteresuotiems asmenims praleidus ieškinio senaties terminą kreiptis į teismą, nepažeidė pareiškėjo, kuris žinojo, kad nėra vaiko, kurio laukėsi jo sutuoktinė vedybų metu, tėvas, teisės į privataus gyvenimo gerbimą. Teismas pripažino pagrįstais valstybės atstovų argumentus, kad proceso dėl tėvystės nuginkėjimo inicijavimas nebūtų atitikęs vaiko interesų, nes vaikui būtų kilusi grėsmė netekti pareiškėjo išlaikymo, kai biologinio tėvo nustatymas buvo neaiškus. Teismas pripažino, kad tinkama pusiausvyra tarp skirtingų interesų nebuvo pažeista ir kad pagrįstai, kai yra praleidžiamas ieškinio senaties terminas, prioritetą suteikiamas vaiko interesams. Atsižvelgiant į tokią Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką, darytina išvada, kad kiekvienu konkrečiu atveju sprendžiant dėl tėvystės nuginkėjimo turi būti randama teisinga pusiausvyra tarp asmens, siekiančio nuginkėti tėvystę, šeimos bei visuomenės interesų, tačiau visada būtina vadovautis vaiko interesais⁸⁸. Todėl, teismas, pagrįstai manydamas, kad nuginkėjus tėvystę susidarytų tėvystės vakuumas (t. y., vaikas

⁸⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2007 m. balandžio 6 d. sprendimas Nr. 34308/96 byloje *Yildirim v. Austria*.

liktų be nustatyto faktinio tėvo), turi dėti visas pastangas, kad vaiko interesai būtų kiek tai įmanoma apsaugoti.

Įsiteisėjęs teismo sprendimas, kuriuo nuginčyta tėvystė (motinystė) per tris darbo dienas išsiunčiamas civilinės metrikacijos įstaigai, įregistravusiai vaiko gimimą, kad būtų įvykdytas, išbraukiant iš vaiko gimimo įrašo nuginčytus tėvų duomenis.

4. DIRBTINIO APVAISINIMO TEISINIO REGLAMENTAVIMO PROBLEMŲ ĮTAKA TĖVYSTĖS (MOTINYSTĖS) NUSTATYMU

LR CK 3.154 straipsnyje nurodoma, kad dirbtinio apvaisinimo sąlygas, būdus, tvarką, taip pat vaiko, gimusio dirbtinio apvaisinimo būdu, motinystės ir tėvystės klausimus reglamentuoja kiti įstatymai. Dirbtinio apvaisinimo būdu vaikas pradamas ne tik moters ir vyro, bet ir įsikišant medicinai. Įstatymai, reglamentuojantys dirbtinio apvaisinimo, o taip pat ir tokiu būdu gimusių vaikų tėvystės (motinystės) nustatymo klausimus Lietuvoje iki šiol nepriimti.

Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministras 1999 m. gegužės 24 d. įsakymu Nr. 248 patvirtino Moters, esančios santuokoje, dirbtinio apvaisinimo tvarką⁸⁹. Vadovaujantis šiuo teisės aktu, leidžiamas tik ištekėjusios moters apvaisinimas jos sutuoktinio sperma. Donorų sperma ar kiaušinėliai nenaudojami. Akivaizdu, kad vaiko, gimusio iš dirbtinio apvaisinimo, kai santuokoje esanti moteris apvaisinama savo sutuoktinio sperma, tėvystės (motinystės) nustatymas nesiskirs nuo natūraliu būdu pradėtų vaikų tėvystės (motinystės) nustatymo.

Paskutiniajame 2004 m. sausio 20 d. Dirbtinio apvaisinimo įstatymo projekte Nr. IXP-1966(2)A dirbtinis apvaisinimas leidžiamas tiek *in vivo* (moters kūne), tiek *in vitro* (ne moters kūne). Be to, sprendimą susilaukti vaikų dirbtinio apvaisinimo būdu gali priimti ne tik sutuoktiniai, bet ir sugyventiniai (partneriai), įregistravę partnerystę įstatymų nustatyta tvarka. Įstatymo projekte stengiamasi išspręsti ir iš dirbtinio apvaisinimo gimusių vaikų teisinio statuso problemą, 11 straipsnyje nurodant, kad vaikai, gimę dirbtinio apvaisinimo būdu, yra teisėti sutuoktinių ar sugyventinių, pareiškusių sutikimą dirbtinio apvaisinimo procedūrai, vaikai. Projekte draudžiamas heterologinis dirbtinis apvaisinimas (apvaisinimas naudojant kito asmens, o ne sutuoktinio ar sugyventinio, lytines ląsteles), be to, 10 straipsnyje nurodoma, kad civiliniai sandoriai, kai viena moteris įsipareigoja pastoti, išnešioti ir pagimdžiusi perduoti kitai moteriai kūdikį, atsisakydama savo motinystės teisių į pagimdytą vaiką (surogacija), yra niekiniai ir negalioja. Projektas dėl daugybės prieštarų požiūrių, užsienio ekspertų kritikos iki šiol dar netapo įstatymu. Jis kritikuojamas ne vien dėl dirbtinio apvaisinimo prieštaravimo religiniams ir moraliniams aspektams, bet ir dėl lakoniškumo⁹⁰ (projektą sudaro 14 straipsnių), neišsamaus ir nepakankamai aiškaus teisinio reglamentavimo. Ekspertų teigimu, vienas iš pažangiausių dirbtinio apvaisinimo klausimus reglamentuojančių teisės

⁸⁹ Valstybės žinios, 1999. Nr. 47-1497.

⁹⁰ 1978 m. Didžiojoje Britanijoje įsigaliojęs Dirbtinio apvaisinimo įstatymas susideda iš 50 puslapių, o jo taikymo galimybės išaiškinti skirtas 174 puslapių kodeksas.

aktų pasaulyje yra 2003 m. gruodžio 11 d. Italijos Senate priimtas Dirbtinio apvaisinimo įstatymas. Atkreiptinas dėmesys, kad jis taip pat draudžia naudoti donoro spermą, surogatinių motinų kiaušialąstes, be to, dirbtinio apvaisinimo galimybe Italijoje gali pasinaudoti tik heteroseksualios poros.

Lietuvoje, dirbtinį apvaisinimą leidžiant tik sutuoktinių tarpusavyje, nenaudojant donoro kiaušinėlių ar spermos, didesnių problemų nustatant iš tokio pobūdžio dirbtinio apvaisinimo gimusių vaikų tėvystę (motinystę) nekyla. Teismų praktika nagrinėjant tėvystės (motinystės) nustatymo iš dirbtinio apvaisinimo gimusių vaikų atžvilgiu taip pat dar nėra susiformavusi. Vis dėlto galima identifikuoti tam tikras problemas, su kuriomis susiduria kitos valstybės, sprendamos iš dirbtinio apvaisinimo gimusių vaikų tėvystės (motinystės) nustatymo klausimus. Paanalizuosime vaiko, pradėto dirbtinio apvaisinimo būdu, teisės žinoti savo kilmę įgyvendinimą, taip pat užsienio teisės taikymą iš dirbtinio apvaisinimo fakto atsiradusiems santykiams bei tėvystės nustatymo klausimus, kai vienas iš dirbtinio apvaisinimo būdu pradėto vaiko tėvų yra pasikeitęs lytį.

1. Vaiko, pradėto dirbtinio apvaisinimo būdu, teisės žinoti savo kilmę įgyvendinimas. Valstybei prisiėmus tarptautinius įsipareigojimus pagal Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvenciją ir Europos Tarybos konvenciją „Dėl nesantuokinių vaikų teisinio statuso“, kiekvieno vaiko teisė, kiek įmanoma, žinoti, kas yra jo biologiniai tėvai, turi būti užtikrinama ir įgyvendinama valstybės teisinėmis priemonėmis. Esant heterologiniam dirbtiniam apvaisinimui, kyla donoro teisės į konfidencialumą ir vaiko teisės žinoti, kas jo tėvai, kolizija.

Atkreiptinas dėmesys, kad 2003 m. gruodžio 12 d. Lietuvos Respublikos dirbtinio apvaisinimo įstatymo projektas Nr. IXP-1966(2) numatė heterologinio dirbtinio apvaisinimo įteisinimą. Projekto 13 ir 14 straipsniai reglamentavo donorų teises, taip pat nustatė, kas laikomi heterologinio dirbtinio apvaisinimo būdu pradėtų vaikų tėvais. Nei moteris, buvusi kiaušialąstės donore, nei vyras, buvęs spermos donoru, neturėjo teisės reikalauti pripažinti juos dirbtinio apvaisinimo būdu pradėtų vaikų tėvais. Dirbtinio apvaisinimo būdu pradėto vaiko motina laikoma jį pagimdžiusi moteris, nepriklausomai nuo dirbtinio apvaisinimo būdo, o tėvu – vaiką, pradėtą dirbtinio apvaisinimo būdu, pagimdžiusios moters sutuoktinis ar sugyventinis, jei partnerystė įregistruota įstatymų nustatyta tvarka. Projekto 15 straipsnio 3 dalyje, atsižvelgiant į užsienio valstybių praktiką, buvo įtvirtinta pakankamai pažangi nuostata, kurioje nurodoma, kad dirbtinis apvaisinimas nesukuria vaiko, pradėto dirbtinio apvaisinimo būdu, ir lytinių ląstelių (spermos, kiaušialąstės) donorų giminystės santykių. Nei tokiu būdu gimę vaikai, nei lytinių ląstelių donoriai neturi teisės reikalauti vieni iš kitų tėvų ar vaikų pareigų vykdymo.

Siekiant užtikrinti vaiko teisę žinoti savo kilmę, 2003 m. Dirbtinio apvaisinimo įstatymo projekto 15 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta nuostata, pagal kurią dirbtinio apvaisinimo būdu gimę vaikai, sulaukę pilnametystės, turi teisę žinoti, kad jie buvo pradėti tokiu būdu. Atkreipiame dėmesį į tai, kad Projektas numatė galimybę tik žinoti patį faktą, kad vaikas buvo pradėtas dirbtinio apvaisinimo būdu, bet ne lytinių ląstelių donorų asmens duomenis. Tačiau nors, mūsų manymu, šis Dirbtinio apvaisinimo įstatymo projektas buvo pakankamai pažangus, jis neišgaliojo, o paskutiniajame 2004 m. sausio 20 d. Dirbtinio apvaisinimo įstatymo projekte nenumatyta galimybė naudoti donorų lytines ląsteles, t. y., heterologinis dirbtinis apvaisinimas draudžiamas.

Šiuo metu Lietuvoje dirbtinis apvaisinimas leidžiamas tik su moters sutuoktinio sperma, didesnių problemų nustatant tokiu būdu gimusių vaikų kilmę iš tėvo neturėtų kilti. Visiškai kitokia situacija susidaro tais atvejais, kai leidžiamas heterologinis dirbtinis apvaisinimas. Nors daugumoje valstybių, kuriose teisiškai leidžiamas heterologinis dirbtinis apvaisinimas, spermos ir kiaušinėlių donorų duomenys anoniminiai, visiško konfidencialumo atskirais atvejais išsaugoti neįmanoma. Europos valstybių teismuose daugėja bylų, kuriose dirbtinio apvaisinimo būdu pradėti vaikai siekia įgyvendinti teisę žinoti savo kilmę, ir tampa aišku, kad ši palikuonio teisė gali būti ginama, nepaisant donoro teisės. Tai ypač aktualu genetinių ligų paveldėjimo srityje. Škotijos teisinėje sistemoje net egzistuoja galimybė galimą donorą paduoti į teismą dėl ligos perdavimo palikuonims⁹¹.

Tuo tarpu iš Europos Žmogaus Teisių Komisijos praktikos matyti, kad dirbtinio apvaisinimo atvejais, siekiama prioritetą su teikti ne faktinei (biologinei), bet socialinei tėvystei. Byloje *M. B. v. United Kingdom* Komisija yra nurodžiusi, kad valstybių siekis užtikrinti šeimos santykių teisinį tikrumą ir saugumą pateisina teisinę prezumpciją, pagal kurią vedęs vyras yra laikomas jo sutuoktinės vaiko tėvu, taikymą, o šios prezumpcijos paneigimas galimas tik esant rimtam pagrindui, todėl šiuo atveju vien biologinis ryšys nepatenka į vertybių, saugomų Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnyje, sąrašą⁹². Tai, kad biologinis ryšys ne visais atvejais patenka į Konvencijos garantuojamos šeimos gyvenimo apsaugos sferą, patvirtina ir Komisijos sprendimas *G. v. Netherlands* byla, kurioje Komisija atmetė vyro (spermos donoro) peticiją, kuria pareiškėjas siekė įrodyti, kad valstybės atsisakymas teisiškai įtvirtinti biologinį ryšį su vaiku pažeidžia jo teises. Konstatuodama, kad „šeimos gyvenimas“ be

⁹¹ QUINTAVALLE, J. „Gametų donorystės ir atliekamų embrionų sukūrimo problema – tarptautinės praktikos pamokos // Už gyvybę, 2003. Nr. 14.

⁹² Europos Žmogaus Teisių Teismo 1994 m. balandžio 6 d. sprendimas Nr. 22920/93 byloje *M. B. v. United Kingdom*.

biologinės tėvystės reiškia ir artimus asmeninius santykius. Komisija pabrėžė, kad visų pirma pareiškėjas savanoriškai sutiko būti spermos, kuria buvo apvaisinta moteris, donoru, o be to, visos šalys sutiko, kad gimus vaikui donoras neturės jokių teisių į jį. Atsižvelgdama į visas šias aplinkybes, Komisija konstatavo, kad tais atvejais, kai asmuo savanoriškai sutinka būti lytinių ląstelių donoru, tokio asmens ir vaiko ryšys gali būti nelaikomas šeimos gyvenimu, saugomu Konvencijos 8 straipsnyje.

Į tokią tarptautinių institucijų praktiką turėtų atsižvelgti ir Lietuva, jei ateityje, priėmus Dirbtinio apvaisinimo įstatymą, pagal kurį bus leidžiama naudoti donorų lytines ląsteles, kiltų klausimų dėl dirbtinio apvaisinimo būdu pradėto vaiko tėvystės nustatymo.

2. *Užsienio teisės taikymą iš dirbtinio apvaisinimo fakto atsiradusiems santykiams.* Vienas iš teisės į medicininę pagalbą garantavimo būdų yra Lietuvos Respublikos piliečių siuntimas gydytis į užsienio valstybes. Galimos situacijos, kai dirbtinis apvaisinimas, naudojant donoro lytines ląsteles, Lietuvos Respublikos piliečiui bus atliktas užsienio valstybėje (pavyzdžiui, kaimyninėje Latvijoje ar Estijoje), kurioje heterologinis dirbtinis apvaisinimas leidžiamas. Kyla klausimas, kurios šalies teisės aktų nuostatomis reikėtų vadovautis, išskilus ginčui dėl dirbtinio apvaisinimo būdu gimusio vaiko tėvystės nustatymo, tėvystės nuginčijimo, ar kaip bus įgyvendinta tokiu būdu gimusio vaiko teisė žinoti savo kilmę.

Visų pirma, norėtume pažymėti, kad dirbtinio apvaisinimo būdu pradėtų vaikų teisės Lietuvos Respublikoje nėra ribojamos, jie laikomi pilnateisiais visuomenės nariais, kuriems taikomi Lietuvos Respublikos įstatymai, su visomis iš to išplaukiančiomis teisėmis ir pareigomis. Vadovaujantis LR CK 1.31 straipsnio 1 dalimi, vaiko kilmė (tėvystės ar motinystės pripažinimas, nustatymas ar nuginčijimas) nustatomas arba pagal valstybės, kurios piliečiu vaikas tapo gimdamas, arba pagal valstybės, pripažįstamos kaip vaiko nuolatinė gyvenamoji vieta jo gimimo momentu, arba pagal vieno iš vaiko tėvų nuolatinės gyvenamosios vietos ar valstybės, kurios piliečiu jis buvo vaiko gimimo momentu, teisę, atsižvelgiant į tai, kurios iš šių valstybių teisė yra palankesnė vaikui. Darytina išvada, kad Lietuvos Respublikos piliečiams pritaikius heterologines dirbtinio apvaisinimo procedūras užsienio valstybėje, jų gimusiam vaikui bus taikoma Lietuvos Respublikos teisės normos, reglamentuojančios tėvystės (motinystės) nustatymo, pripažinimo ar nuginčijimo klausimus. Lietuvos Respublikos teisės taikymas nustatant heterologiniu dirbtinio apvaisinimo būdu pradėtų vaikų tėvystę gali sukelti problemų, kadangi, nepaisant retų išimčių, teismai prioritetą suteikia faktinei (biologinei) tėvystei. Manytume, kad tokiais atvejais teismai turėtų vadovautis vaiko teisių apsaugos principu ir užtikrinti, keik tai įmanoma, kad nesusidarytų tėvystės (motinystės) vakuumo. Darytina

išvada, kad taikant Lietuvos Respublikos teisės normas heterologiniu dirbtinio apvaisinimo būdu pradėtų vaikų tėvystei nustatyti, prioritetas turėtų būti suteikiamas socialinei tėvystei, juo labiau, kad faktinę tėvystę nustatyti tam tikrais atvejais gali būti neįmanoma dėl donorių teisės į asmens duomenų apsaugą.

3. *Tėvystės nustatymo klausimai, kai vienas iš dirbtinio apvaisinimo būdu pradėto vaiko tėvų yra pasikeitęs lytis.* Šiuo metu galiojančio LR CK 2.27 straipsnis leidžia nesusituokusiam pilnamečiam asmeniui mediciniu būdu pakeisti savo lytį, jeigu tai mediciniškai įmanoma. Pažymėtina, kad šios teisės įgyvendinimas iki šiol nėra reglamentuotas Lietuvos teisinėje sistemoje, t.y., nepriimtas joks teisės aktas, kuris nurodytų, kaip ši teisė galėtų būti realizuojama.

Kadangi lytį pasikeitęs asmuo vaikų susilaukti gali tik dirbtinio apvaisinimo būdu, naudojant donorių lytines ląsteles, tėvystės nustatymo klausimai čia itin aktualūs. Europos Žmogaus Teisių Teismas byloje *Evans v. United Kingdom* atkreipė dėmesį į tai, kad dirbtinis apvaisinimas kelia jautrių moralinių ir etinių klausimų. Visais atvejais turi būti nustatyta teisinga konkuruojančių dirbtinio apvaisinimo šalių interesų pusiausvyra. Šioje byloje pirmasis pareiškėjas X – anksčiau buvusi moteris, kuriai atlikta lyties keitimo operacija. Jis gyvena su antrąja pareiškėja Y. Trečioji pareiškėja Z – antrosios pareiškėjos Y dukra, gimusi po dirbtinio apvaisinimo, kurio procese aktyviai dalyvavo pirmasis pareiškėjas X (kartu lankėsi pas atitinkamos srities specialistus, teikė prašymus dėl dirbtinio apvaisinimo ir pan.). Gimus Z, pareiškėjas X kreipėsi į atitinkamą valstybės instituciją, klausdamas dėl galimybės būti įregistruotam Z. Tėvu. Jam pateiktas atsakymas, kad tik biologinis vyras gali būti laikomas tėvu, vykdant atitinkamą registraciją. Nepaisant pateikto oficialaus atsakymo, X ir Y nesėkmingai bandė įregistruoti vaiką kaip tėvas ir motina (X buvo uždrausta nurodyti save kaip Z tėvą, tačiau vaikui suteikta X pavardė).

Šioje byloje Teismas priėjo prie išvados, kad, atsižvelgiant į tai, jog transseksualumas iškelia kompleksą mokslinių, teisinių, moralinių ir socialinių problemų, dėl kurių nėra vieningo valstybių–Konvencijos dalyvių požiūrio, Teismas laikosi nuomonės, jog šiame kontekste Konvencijos 8 straipsnis negali būti traktuojamas kaip uždedantis valstybei pareigą teisiškai pripažinti tėvu asmenį, nesantį vaiko biologiniu tėvu⁹³. Taigi, Teismas nors ir konstatavo, kad teisinės priemonės, taikomos transseksualams, turėtų būti interpretuojamos atsižvelgiant į mokslinę pažangą bei

⁹³ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2006 m. kovo 7 d. sprendimas Nr. 6339/05 byloje *Evans v. United Kingdom*.

socialinius pokyčius, tačiau pripažino, kad bendro standarto Europoje pripažįstant lytį pakeitusiems asmenims tėvystės teises, nėra.

Lietuva yra vienintelė valstybė Europoje neturinti dirbtinio apvaisinimo teisinio reglamentavimo įstatyminiame lygmenyje, todėl kol kas dar nėra susiformavusi panašaus pobūdžio bylų praktika. Draudimas naudoti donorų lytines ląsteles dirbtiniam apvaisinimui, sudaro prielaidas prioritetą teikti biologinei tėvytei, nors tam tikrais atvejais, įgyvendinant vaiko interesų prioriteto principą, teismai priima ne biologinę, bet socialinę tėvystę apsaugančius sprendimus. Tokia praktika vertintina teigiamai.

IŠVADOS BEI PASIŪLYMAI

1. Sąvoka *vaiko kilmės nustatymas* mokslinėje literatūroje neretai tapatinama su sąvoka *tėvystės nustatymas*, nors pastaroji yra daug siauresnė ir apima tik vaiko kilmės iš tėvo patvirtinimą teismine tvarka. Tėvystės (motinystės) nustatymas vertintinas kaip vienas iš vaiko kilmės nustatymo būdų, kurio įgyvendinimas tiesiogiai susijęs su galimybės įgyvendinti kitus vaiko kilmės nustatymo būdus nebuvimu, t. y., tėvystės (motinystės) prezumpcijos nuginkėjimu ar šalių laisvos valios trūkumu savanoriškam tėvystės pripažinimui.

2. Ginčais dėl tėvystės (motinystės) nustatymo siekiama tiek teisiškai įtvirtinti tėvystės (motinystės) faktą, kai vaikas teisiškai turi tik vieną arba neturi nei vieno iš tėvų, o spėjamas vaiko tėvas (motina) nesutinka pripažinti tėvystės (motinystės) fakto (negatyvieji ginčai dėl tėvystės (motinystės) nustatymo), tiek teisinėmis priemonėmis išspręsti tėvystės (motinystės) kolizijos klausimą, kai vaiko tėvo arba motinos statuso siekia daugiau negu vienas asmuo (pozityvieji ginčai dėl tėvystės (motinystės) nustatymo).

Pastebėtina, kad tėvystės (motinystės) nustatymo bylose materialinės paskatos (siekis gauti išlaikymą vaikui, užtikrinti paveldėjimo galimybes, noras pasipelnėti) yra vyraujančios, bet ne vienintelės. Teisminius ginčus dėl tėvystės (motinystės) nustatymo įtakoja ir kitokio pobūdžio paskatos – tiek teigiamos (siekis įgyvendinti visas iš tėvystės (motinystės) nustatymo kylančias teises ir pareigas), tiek neigiamos (kerštas, laisvės atėmimo įstaigose esančių asmenų siekis, kad kiek įmanoma būtų sutrumpintas bausmės atlikimo laikas ir kitos).

3. Viena iš dažniausiai pasitaikančių problemų, su kuriomis susiduria teismai, nagrinėdami tėvystės (motinystės) nustatymo bylas, yra kolizijos tarp biologinės ir socialinės tėvystės sprendimas. Teismų praktikos analizė leidžia daryti išvadą, kad prioritetas suteikiamas faktinei (biologinei) tėvytei, tačiau atsiranda ir kitokio pobūdžio sprendimų. Prioritetas socialinei tėvytei suteikiamas išimtiniais atvejais, paprastai, kai vaiko gimimas yra kraujomaišos ar moters išžaginimo pasekmė ir akivaizdu, jog nustačius biologinę tėvystę, vaiko interesai bus pažeisti.

Siūlytina teismams apsvarstyti galimybę suteikti prioritetą socialinei tėvytei ne tik išskirtiniais atvejais, susijusiais su nusikalstama veika, bet visada, kai iš konkrečioje byloje esančių aplinkybių visumos, kyla abejonių, kad biologinės tėvystės nustatymas geriausiai atitiks vaiko interesus. Visuomet turėtų būti užtikrinamas balansas tarp vaiko

teisės žinoti savo kilmę ir vaiko interesų apsaugos. Tokios pozicijos laikosi ir Europos Žmogaus Teisių Teismas.

4. Nors patikimiausi tėvystės (motinystės) nustatymo metodai – medicininių ekspertizių, kurios atliekamos, siekiant įrodyti giminystės ryšį, išvados, teismų praktikoje pastebima teigiamai vertintina tendencija tėvystę (motinystę) nustatyti pasiremiant kita konkrečioje byloje esančia įrodomąja informacija. Jei dar prieš kelerius metus teismai kategoriškai pasisakydavo apie ekspertizės tėvystei nustatyti būtinumą ir ją laikydavo vieninteliu patikimiausiu įrodymu, šiuo metu daugėja bylų, kuriose vienai ar abiem šalims atsisakius ekspertizės tėvystei (motinystei) nustatyti atlikimo, teismas įvertina kitus įrodomuosius faktus - bendrą vaiko motinos ir spėjamo tėvo gyvenimą, bendrą vaiko auklėjimą, išlaikymą ir kitus, kurių baigtinis sąrašas LR CK ir kituose įstatymuose nepateikiamas, ir priima motyvuotus bei pagrįstus sprendimus dėl tėvystės (motinystės) (ne)nustatymo.

5. Tėvystės (motinystės) nustatymo institutas glaudžiai susijęs su tėvystės (motinystės) nuginčijimo institutu, kadangi tam tikrais atvejais, kai manoma, kad vaiko biologinis tėvas (motina) yra ne tas, kuris nurodytas vaiko gimimo įrašė ir jo pagrindu išduotame gimimo liudijime, nenuginčijus tėvystės (motinystės), nėra teisinių galimybių jos nustatyti. Be to, sprendžiant klausimus dėl tėvystės (motinystės) nuginčijimo, turi būti siekiama, kad vaikas neliktų be tėvo (motinos), t. y., teismai privalo siekti, kad būtų išvengta tėvystės (motinystės) vakuomo susidarymo.

Siūlytina teismams nagrinėjant bylas dėl tėvystės (motinystės) nuginčijimo, visuomet vadovautis vaiko interesų apsaugos principu ir, kiek tai įmanoma, siekti, kad nesusidarytų tėvystės (motinystės) vakuumas, t. y., nuginčijus tam tikro asmens (tėvystę) motinystę, tuo pačiu būtų nustatyta kito asmens (tėvystė) motinystė to paties vaiko atžvilgiu.

6. Lietuvoje, dirbtinį apvaisinimą leidžiant tik sutuoktiniams tarpusavyje, nenaudojant donorų lytinių ląstelių, didesnių problemų nustatant iš tokio pobūdžio dirbtinio apvaisinimo gimusių vaikų tėvystę (motinystę) nekyla. Vis dėlto galima identifikuoti tam tikras problemas, su kuriomis susiduria kitos valstybės, sprendamos iš dirbtinio apvaisinimo gimusių vaikų tėvystės (motinystės) nustatymo klausimus: vaiko, pradėto dirbtinio apvaisinimo būdu, teisės žinoti savo kilmę įgyvendinimas, užsienio teisės taikymą iš dirbtinio apvaisinimo fakto atsiradusiems santykiams bei tėvystės nustatymo klausimų sprendimas, kai vienas iš dirbtinio apvaisinimo būdu pradėto vaiko tėvų yra pasikeitęs lytis. Užsienio valstybių teismų praktika bei Europos Žmogaus Teisių

Teismo jurisprudencija nurodyto pobūdžio bylose Lietuvai bus ypač aktuali, jei bus nuspręsta leisti naudoti donorų lytines ląsteles dirbtinio apvaisinimo procedūroms.

TĖVYSTĖS (MOTINYSTĖS) NUSTATYMO KLAUSIMAI LIETUVOS TEISMŲ PRAKTIKOJE

SANTRAUKA

Tėvystės (motinystės) nustatymas vertintinas kaip vienas iš vaiko kilmės nustatymo būdų, kurio įgyvendinimas tiesiogiai susijęs su galimybės įgyvendinti kitus vaiko kilmės nustatymo būdus nebuvimu. Ginčiais dėl tėvystės (motinystės) nustatymo siekiama tiek teisiškai įtvirtinti tėvystės (motinystės) faktą, kai vaikas teisiškai turi tik vieną arba neturi nei vieno iš tėvų, o spėjamas vaiko tėvas (motina) nesutinka pripažinti tėvystės (motinystės) fakto, tiek teisinėmis priemonėmis išspręsti tėvystės (motinystės) kolizijos klausimą, kai vaiko tėvo arba motinos statuso siekia daugiau negu vienas asmuo.

Darbas remiasi Lietuvos įstatymais ir poįstatyminiais teisės aktais, jų oficialiais išaiškinimais, praktine civilinių bylų medžiaga, civilinės teisės mokslinė literatūra bei Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija.

Pirmajame darbo skyriuje autorius analizuoja tėvystės (motinystės) nustatymą vaiko kilmės nustatymo instituto kontekste, aptaria vaiko kilmės nustatymo būdų tarpusavio ryšį. Taip pat šiame skyriuje nagrinėjama biologinės ir socialinės tėvystės kolizija bei aptariama tėvystės identiškumo apsaugos svarba.

Antrasis skyrius skirtas tėvystės (motinystės) nustatymo Lietuvos teismų praktikoje problemoms. Jame analizuojami tiek pozityviųjų, tiek negatyviųjų ginčų dėl tėvystės (motinystės) nustatymo pavyzdžiai, aptariant tėvystės (motinystės) nustatymo sąlygas, tvarką bei pasekmes. Be to, atskirai, atsižvelgiant į problemų specifiką, nagrinėjami motinystės nustatymo klausimai Lietuvos teismų praktikoje, analizuojamas balanso užtikrinimas tarp vaiko teisės žinoti savo kilmę ir jo interesų apsaugos, taip pat nagrinėjama, kokie metodai taikomi, nustatant tėvystę (motinystę) bei kokios problemos iškyla teismams vertinant tėvystę (motinystę) pagrindžiančią arba paneigiančią įrodomąją informaciją.

Trečiasis šio darbo skyrius skirtas aptarti tėvystės (motinystės) nustatymo instituto santykį su tėvystės (motinystės) nuginčijimo institutu.

Ketvirtajame skyriuje analizuojama dirbtinio apvaisinimo teisinio reglamentavimo problemų įtaka tėvystės (motinystės) nustatymui, aptariant vaiko, pradėto dirbtinio apvaisinimo būdu, teisės žinoti savo kilmę įgyvendinimą, taip pat užsienio teisės taikymą iš dirbtinio apvaisinimo fakto atsiradusiems santykiams bei tėvystės nustatymo klausimus, kai vienas iš dirbtinio apvaisinimo būdu pradėto vaiko tėvų yra pasikeitęs lytis.

THE QUESTIONS OF PATERNITY (MATERNITY) ESTABLISHMENT IN LITHUANIA'S CASE LAW

THE SUMMARY

The establishment of paternity (maternity) is regarded as one of child's origin determination methods. The implementation of this method is directly related with the impossibility of implementation of the other child's origin determination methods. The target of paternity (maternity) legal disputes is the legal establishment of the paternity (maternity) to particular child in cases, when particular child legally have just one of the parents or legally doesn't have any parent at all and the possible father (mother) disagree to recognize the fact of paternity (maternity). The target of paternity (maternity) legal disputes also is to resolve the paternity (maternity) conflict, when more than one person is concerned to establish parental status.

The research is based on legal acts of the Republic of Lithuania, the official interpretation of law, materials from civil cases, the literature of the civil and family law and the jurisprudence of the European Court of Human Rights.

In the first chapter of the work the author analyses the determination of paternity (maternity) in the context of the child's origin determination, discuss the connection between paternity (maternity) establishment and the other methods of child's origin determination, also analyses the collision between biological and social paternity and the importance of identity protection of paternity.

The second chapter of this work deals with the problems of the paternity (maternity) establishment in Lithuanian's courts practice. The author analyses examples of negative and positive legal disputes of paternity (maternity) establishment, comments the legal terms, procedure and consequences. In this chapter the questions of maternity establishment, the balance between the child's right to know his origin and the protection of his best interests, the methods of paternity (maternity) establishment and the legal problems, which occurred in legal cases analyzing the evidential information are also commented.

In the third chapter of this work the author analyses the relationship between paternity (maternity) establishment and paternity (maternity) contest.

The fourth chapter of the work deals with problems of the legal regulation of artificial insemination and their influence to the questions of paternity (maternity) establishment, such as child's right to know his origin, the foreign law enforcement in

legal cases of artificial insemination and the cases, when one of artificial insemination started child's parents had change the sex.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti norminiai aktai

- 1) Lietuvos Respublikos Konstitucija // Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios tarybos ir vyriausybės žinios. 1992. Nr. 33-1014 (su pakeitimais ir papildymais).
- 2) Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000. Nr. 74-2262 (su pakeitimais ir papildymais).
- 3) Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodeksas (negalioja nuo 2001 m. liepos 1 d.).
- 4) Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1, 4, 6 ir 7 (1950 m. lapkričio 4 d.) // Valstybės žinios, 2000. Nr. 96-3016.
- 5) Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, jos ketvirtojo, septintojo ir vienuoliktojo protokolų ratifikavimo“ // Valstybės žinios, 1995. Nr. 37-913.
- 6) 1975 m. Europos Tarybos konvencija „Dėl nesantuokinių vaikų teisinio statuso“ (ratifikuota 1996 m. rugsėjo 17 d. Lietuvos Respublikos įstatymu Nr. I-1519 // Valstybės žinios, 1996. Nr. 92-2145).
- 7) 1989 m. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija (ratifikuota 1995 m. liepos 3 d. Lietuvos Respublikos įstatymu Nr. I-983 // Valstybės žinios, 1995. Nr. 60-1501).
- 8) 2003 m. gruodžio 12 d. Lietuvos Respublikos dirbtinio apvaisinimo įstatymo projektas Nr. IXP-1966(2).
- 9) 2004 m. sausio 20 d. Lietuvos Respublikos dirbtinio apvaisinimo įstatymo projektas Nr. IXP-1966(2)A.
- 10) Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. lapkričio 26 d. nutarimu Nr. 1400 patvirtinta Pažymėjimo apie vaiko gimimą išdavimo tvarka // Valstybės žinios, 2001. Nr. 99-3551.
- 11) Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 1999 m. gegužės 24 d. įsakymu Nr. 248 patvirtinta Moters, esančios santuokoje, dirbtinio apvaisinimo tvarka // Valstybės žinios, 1999. Nr. 47-1497.

Specialioji literatūra ir kitos publikacijos

- 1) Berger V. Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija. Vilnius, 1997.

- 2) Buss E. Parental rights // *Virginia Law Review*. 2002. Vol. 88(3).
- 3) Červiakov K. Ustanovlenije otcovstva i priekraščeniye roditelskich obiazanostej. Saratov, 1972.
- 4) Hatzis A. A. Law and Economics Approach to Gestational Surrogacy. Antwerp: Intersentia, 2003.
- 5) Kudriavcev O. Pravovyje otnošenije meždu rodyteliami i detmi. Charkov, 1975.
- 6) Lietuvių kalbos žodynas. T. XVI. Vilnius, 1995.
- 7) Mikelėnas V., Keserauskas Š., Smirnovienė Z. Ir kiti. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Vilnius, 2002.
- 8) Mikelėnas V. Civilinis procesas. T. I. Vilnius, 1997.
- 9) Пчелинецева М. Л. Комментарий к Семейному кодексу Российской Федерации. Москва, 2000.
- 10) Petraitytė A. Katalikų bažnyčios požiūris į dirbtinį apvaisinimą // *Už gyvybę*, 2002. Nr. 12.
- 11) Quintavalle J. Gametų donorystės ir atliekamų embrionų sukūrimo problema- tarptautinės praktikos pamokos // *Už gyvybę*, 2003. Nr. 14.
- 12) Rasimavičius P. Tarybinė šeimos teisė. Vilnius, 1981.
- 13) Sagatys G. Biologinės ir faktinės tėvystės santykio problema ir vaiko teisės // *Jurisprudencija*, 2003. Nr. 37.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir kitų teismų nutartys civilinėse bylose

- 1) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 1999 m. rugsėjo 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-482/1999.
- 2) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 1999 m. lapkričio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-838/1999.
- 3) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. sausio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-21/2000.
- 4) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1004/2000.
- 5) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. lapkričio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1201/2000.
- 6) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. sausio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-64/2001.

- 7) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. sausio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-105/2001.
- 8) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. sausio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-52/2001.
- 9) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. kovo 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-279/2001.
- 10) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. balandžio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-406/2001.
- 11) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. rugsėjo 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-748/2001.
- 12) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. lapkričio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1073/2001.
- 13) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. gegužės 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-761/2002.
- 14) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. birželio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-860/2002.
- 15) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. rugsėjo 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1003/2002.
- 16) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. rugsėjo 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1028/2002.
- 17) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. spalio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1228/2002.
- 18) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-590/2003.
- 19) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. vasario 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-104/2004.
- 20) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. kovo 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-241/2004.
- 21) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-607/2004.
- 22) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. rugsėjo 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-421/2005.
- 23) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. birželio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-425/2006.

- 24) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. sausio 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-9/2007.
- 25) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. spalio 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-460/2007.
- 26) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. gegužės 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-209/2008.
- 27) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. liepos 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-374/2008.
- 28) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. gruodžio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-569/2008.
- 29) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. liepos 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-275/2009.
- 30) Šiaulių apygardos teismo 2009 m. rugsėjo 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-305-267.

Elektroniniai dokumentai

- 1) „Teismo medicina šiandien gali daug“. 2009 m. liepos 7 d. straipsnis interneto tinklapyje [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009-10-13]. Prieiga per internetą:< <http://www.infolex.lt>>
- 2) “White paper” On Principles Concerning the Establishment and Legal Consequences of Parentage. CJ-FA. Strasbourg, 2002. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009-11-02]. Prieiga per internetą:< <http://www.legal.coe.int/family> >
- 3) ABER, L. J., MAYNARD R. A. Effects of welfare reform on teenage parents and their children [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009-10-30]. Prieiga per internetą: < http://www.futureofchildren.org/usr_doc/vol5no2ART5.pdf >